

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. Ehrencron-Müller
Brevvexling
mellem
Ægteparret Pram og
Oluf Christian Olufsen

Brevvexling

mellem

Ægteparret Pram og Oluf Christian Olufsen

under dennes Udenlandsrejse 1793—96.

Meddelt af

H. Ehrencron-Müller.

Særtryk af Personalhistorisk Tidsskrift
Femte Række, II.—IV. Bind.

(26de—28de Aargang.)

Kjøbenhavn.

Det Hoffensbergske Etabl.

1907.

De her meddelte Breve, der paa et Par Undtagelser nær, alle findes bevaret i den saakaldte Bøllingske Brevsamling paa det store kongelige Bibliotek, indeholder adskilligt af Interesse og yder navnlig endel ikke uvæsentlige Bidrag til en Levnetsskildring af Pram, hvis Liv og Virksomhed er altfor lidet belyst i Forhold til den Rolle, han ubestrideligt spillede i vor Literatur i Slutningen af det 18de Aarhundrede. Samtidigt bringer de ogsaa et og andet af Interesse med Hensyn til Olufsen, men endel deraf er allerede bleven benyttet af Professor Johannes Steenstrup i dennes smukke Skildring i „Fra Fortid og Nutid“ 1892.

For Forstaaelsen af Brevene vil det være nødvendigt at meddele et Par Oplysninger om Brevskriverne, idet vi iøvrigt henviser til den ovenfor nævnte Livsskildring for Olufsens Vedkommende og for Prams til nærværende Tidsskrift 4. R. IV, hvor jeg har meddelt hans Breve til Kammerherre v. Warnstedt, samt til Dr. phil. F. Rønnings lille Artikel i Biografisk Lexikon.

Pram, der 1781 var bleven ansat som Fuldmægtig i Økonomi- og Kommercekollegiet i Bureauet for udenlandske og Konsulat-Sager, havde Aaret efter ægtet sin Forlovede, Jfr. Maria Magdalene Erichsen, en Datter af den bekendte Projektmager, Lægen Johan Gottfried Erichsen. Hans økonomiske Kaar, der allerede ved hans Giftermaal var yderlig slette, forværredes i Aarenes Løb og det hjalp kun lidt, at han 1786 blev Arkivar i Kommercekollegiet og Søpasskriver, hvilken sidste Stilling dog senere i Krigens Tid indbragte ham adskillige Sportler. Han var og blev en daarlig Husholder, og det var tildels for at forbedre sine Kaar, at han i 1795 stærkt tænkte paa at søge Embedet som Konsul i Tunis, hvorom endel af de nedenfor anførte Breve handler. Ægteskabet bragte ham heller ikke den Lykke, som han havde ventet, dertil var han og Konen altfor forskellige Naturer.

Hun var en stille, sværmerisk, meget følsom Karakter, men tillige, vistnok paa Grund af Sygelighed, til Tider noget vranten og pirrelig; til Gengæld var han meget hidsig og opfarende og ude af Stand til i Længden at bære over med hendes Luner. Det kan da ikke undre, at, da den første Forelskelsesrus var bortdunstet, kom det ofte til alvorlige Scener i det Pram'ske Hus. En Tid søgte og fandt Fru Pram Trøst i et varmt, stærkt erotisk farvet Venskabsforhold til Baggesen, der besang hende som „Seline“ i flere af sine smukkeste Digte. Paa den Tid, hvorfra de her meddelte Breve stammer, var denne Kærlighed imidlertid et tilbagelagt Stadium, og paa en Maade havde den unge Olufsen indtaget Baggeseens Plads i det Pram'ske Hjem, omend dette Forhold aldrig fik den Understrøm af Glød, som Baggeseens og Selines havde haft. Olufsen var, saavidt man kan skønne, allerede 1789 som 25aarig ung Mand bleven indført hos Prams, hvor han sluttede et varmt Venskab med begge Ægtefællerne. Der kan vel næppe være nogen Tvivl om, at han har været noget forelsket i Fru Pram, men paa den anden Side har han sikkert efter Evne benyttet sin Stilling i Huset til at bidrage til en bedre Forstaaelse mellem Ægtefolkene og ved mere end én Lejlighed gydt Olie paa de oprørte Bølger. Slet saa slemt, som man efter enkelte Udtalelser i Prams Breve kunde tro, har det nu næppe heller staaet til mellem ham og Hustruen; han har ofte i et Anfald af daarligt Humør og Ærgrelse over en virkelig eller indbildt Krænkelse ladet sig forlede til at bruge Udtryk, som han senere næppe vilde have staaet ved. I andre Breve omtaler han hende ogsaa paa en ganske anden Maade, saaledes især i det smukke Brev efter Københavns store Ildebrand, og i det Hele maa hans Udtalelser angaaende hans ægteskabelige Forhold vistnok behandles med megen Varsomhed. Det vides ogsaa, at Samlivet mellem Ægtefolkene i Aarenes Løb bedredes betydeligt.

Allerede 1790, da Olufsen foretog en Studierejse til Norge, sendte han endel Breve til Fru Pram, som endnu ikke er offentliggjort.

Efter at være vendt tilbage til København syslede han med forskellige literære Arbejder og skrev blandt andet det bekendte Lystspil „Gulddaasen“, der blev en stor Succes og som, da det var fremkommet anonymt, gav Anledning til mange Gisninger om, hvem Forfatteren kunde være. Ogsaa herom indeholder de her offentliggjorte Breve endel, thi, som det vil ses, havde han i hvert Tilfælde paa det Tidspunkt, hvorfra Brevene stammer, betroet sig til sine to Venner. Som bekendt har der i nyere Tid været rejst Tvivl om Olufsens Forfatterskab til Gulddaasen, men dog sikkert uden Føje. Samme Aar som Lystspillet udkom og opførtes blev Olufsen valgt til Lærer ved det Classenske Agerdyrknings-Institut, der skulde anlægges paa Korse-

litze paa Falster, og for at han kunde uddanne sig til denne sin fremtidige Virksomhed blev der tildelt ham et Stipendium til at foretage en Udenlandsrejse. Denne førte ham til Tyskland, Schweiz, England og Skotland og herfra hjemsendte han de Breve, som nedenfor findes aftrykt. Endel af dem har vel tidligere været offentliggjort i Østs Materialier til et dansk, biographisk-literarisk Lexicon, men de er med Redaktionens Billigelse optaget her, da det ovenfor nævnte Værk nu er temmelig sjældent og de vel heller ikke godt kunde savnes her. For nogle af dem gælder det ogsaa, at Øst i sin Gengivelse har udeladt endel Udtryk, som muligvis den Gang kunde virke stødende men som nu naturligvis er indsat paa deres Plads.

Olufsen til Fru Pram.

Hamborg d. 5 Okt. 1793.

Een af de utallige Fordele der er ved at være en Christen, er ogsaa den at man boer i et christent Land. I alle rigtige christne Lande gives der en Indretning til at faae Breve bort, uden selv at gaae med dem. I Hedenskabet, som jeg veed paa mine Fingre hvor ligger, har det sig gandske anderledes. Der prikkes man nogle Huller paa Palmeblade og bærer disse Breve selv hen til vedkommende. Saaledes gjør jeg ogsaa for nærværende Tiid; thi jeg er desværre i Hedenskabet. Dette Brev er jeg paa en vis Maade selv Overbringer af, i det mindste er jeg det halv; thi Schwarz¹⁾ har i nogle Dage virkelig været min Halv-Existens; det er at sige, min Danskheds sidste Støtte. Nu er den falden; og jeg er nedstyrtet paa dens Ruiner mellem skarpe, spidse, tyske Brokker. Himlen, som ellers veed meget, det maa man tilstaae, veed næppe hvorledes jeg skal komme op igien.

I Aften vilde jeg fornye min Myndt; og havde taget mod en Indbydelse til et Aftensmaaltid for Schröder²⁾, som jeg af Schwarz, eller een i hans Skikkelse, blev fristet til at gjøre en Visit i Formiddags. Manden var artig, og det lod jeg ham være uden at være artig igien, thi Complimenter og Høflighed paa Tydsk er ikke min stærke Side, fordi jeg altid har anseet disse Sager for

¹⁾ Den bekendte Skuespiller Frederik Schwarz, der var en nær Omgangsfælle af Pram. ²⁾ Friedrich Ludw. Schröder, tysk Skuespiller, Skuespilforfatter og Teaterdirektør, der paa denne Tid ledede Teatret i Hamborg. Han stod i intim Forbindelse med Rahbek, der omtaler ham mangfoldige Steder i sine Erindringer (navnlig i 2. og 3. Bind).

noget der slet ikke kom Tydskeriet ved. Madam Scbrøder er virkelig en behagelig Kone, og hun syntes mig at være, eller i det mindste at have meget Anlæg til en værdig Huusmoder. Jeg stial mig til at tale med Hver især, thi at tale med dem begge paa een gang, var ikke at forlange. Jeg taler bedst Tydsk i Kroge. I Selskabet var en Dramaturgist, der lever af at lade som han troer alting er herligt ved det Hamborgske Theater. Siden Samtalen just ikke sysselsatte mig meget, saa havde jeg ved Bordet Lejlighed nok til at tænke paa mit eget Bedste, og forelskede mig derfor gandske lumskelig i en nysselig lille dansk Pige, som er i Schrøders Huus, og Actrice. Hun er just ikke meget smuk, men hun seer saa from, saa *Lokefiskersk*¹⁾ ud, hendes deilige store sorte Øjne lynede omkring med den frygteligste fulguration; og en Engels Blidhed svævede omkring Øinene og kort sagt, alting. Om jeg gjorde noget Indtryk paa hendes Hjerte, skal jeg lade være usagt; jeg tilstaaer oprigtigt, at jeg ikke bemærkede noget; dog maaskee det var Klogskab af hende; og Klogskab er sandelig en priselig Dyd.

Der har De, gode Frue Pram! min første Amourettes Historie. Alle de følgende (thi jeg haaber at faae flere) skulle fremlægges lige saa ærligen. Seer De! jeg vil intet skiule for Dem; bør dette ikke give Dem godt Haab om

Deres gandske hengivne [Underskriften mgrl.].

Olufsen til Fru Pram.

Hamborg den 11 October 1793.

Jeg staaer nu paa Nippet at gjøre et meget betænkeligt Skridt. I Morggen indskiber jeg mig paa et saare underligt Fartøj, for at sætte over til Harburg. Jeg veed ikke, hvad det er der kommer mig saa besynderligt for i denne Handling. Saavidt jeg veed er der ingen Synd deri, og Elben seer saa fredelig ud, at der ikke kan være Anledning til ringeste Anelse om nogen Fare. Jeg skulde næsten troe, at det er Hiemsygens Lænker hvis Raslen jeg synes at høre. Saalænge man endda er i Ham-

¹⁾ Det er formodentlig et Udtryk fra Olufsens og Fru Prams Jargon ligesom det senere ofte forekommende Ord „susselig“ (som bekendt havde Baggesen kaldt Fru Pram „Susmama“).

borg, og endnu meer i Altona, staaer man endnu paa Fligen af den danske Monarks Purpurkaabe; men gaaer man over Elben, saa maae man vænne sig af med at være dansk, saa er Rubicon passeret, og den Umuelighed at komme snart tilbage, falder tung og trykkende paa Patriotens Siel. Hertil maae endnu lægges den meer absolute Skilsmisse fra dem man elsker, ifald disse ikke egentlig gandske og alene udgiøre det, vi udtrykke med det Ord Fædreland. — Som sagt, i min underlige Stemning reiser jeg imorgen herfra til Göttingen, og paa Elbens danske Bred tilraaber jeg mine kiere Venner i mit Fædreland, især den Veninde og den Ven, jeg i dette Øieblik skriver til, et taarefuldt Farvel! I de ni Dage, jeg har ødt i denne svinske Bye, har det stedse regnet, hvilket har hindret mig i at komme noget uden for den, for at see om det ikke er bedre der, end inden i den. Naar man vil opholde sig i Hamborg med Fornøjelse, bør man forberede sig dertil ved at komme til Skade paa Hørelse, Syn, Lugt, æstetisk Smag, Philosophie og Urbanitæt. Har man foruden disse negative Fuldkommenheder tillige forskaffet sig følgende positive; en Mave som Danaidernes Fad, og saa stor en Rigdom, som en ægte Hamburger vil giøre os vise han selv besidder, saa kan man sikkerlig paa ingen Plet af vores Planet finde, hvor man saa fornøjelig kan hendøse sit Liv. Jeg troer, at man gierne efter et Ophold her af ni Dage kan have Ret til at tale saa bestemt. Ingen Stat er lettere at lære at kiende end den Hamborgske, fordi den bestaaer kun af en eneste Bye; ingen Bye har et mere læseligt Physiognomie end denne, fordi den har kun et Slags Indbyggere, nemlig Handlende. Den sande Handelsaand frembringer samme Virkninger overalt paa Jorden, og naar man af Betragtninger, eller af Erfarenhed har erhvervet sig Følelse for disse Virkninger, saa har man strax Øie derfor. Hamborgs Characteristik er derfor det allerletteste Statsphysiologiske Arbeide, jeg kiender. Alting her er tilfals — Alting hænger ud paa Gaderne, indtil spækkede Harer; af 100 Huse have sikkerligen de 96 en Krambod, Alle snakke om Handel og Søefart; Leietienere. Gaardskarle og Tienestepiger kiende Vexelcoursen paa deres finger — følgelig er der intet andet end Kiøbmænd

her i Byen. Nu veed man nok, hvordan denne Klasse af Skabningen er. Pengegierrige, bondestolte, indbildske af deres Handelskundskaber bære de den dybeste Foragt for Videnskaber og Fattigdom. Muserne trives her slet ikke. Smagen er jaget i Landflygtighed, eller rettere har aldrig været her. Det er utroligt hvor barbarisk Husene her see ud, hvor jammerligt de ere indeelte; Byen er en Samling af Ulkegader og Pistolstræder. Canalerne ere virkelige Phænomener i Naturen. Der ere utallige, men næsten hver af dem har Vand af forskiellig Farve; ja nogle have flere farver, som i en deilig Marmorering omfavne hinanden. Hist og her see de ud, som om man havde paa dem anstillet det bekjendte Forsøg med Olie at standse Bølger, siden man hist og her seer tykke Hinder, der spille med alle Regnbuens Farver.

Egnen omkring Byen skal være behagelig. Det kan gjerne være. Egentlig er den den jevneste Slette, der kan gives, men da den er godt og stærkt beplantet med de hamburgske Midasers Haver, saa kan man vel holde det for mueligt, at den hist og her seer taalelig ud. Udsigten fra et Ølhuus (das Baumhaus) fra tredie Etage er ret artig; man overseer Elben, og den lüneborgske og hannoverske Kyst. Men jeg maa tilstaae, at Elben er ikke det for min Følelse, hvad en saa vældig eller egentlig, saa stor en Flod kunde være. Dens skidne Vand slæber sig her giennem en uoverseelig Flade, som den idelig oversvømmer og vedligeholder i en evig Moradstilstand. Heraf kommer det, at man intet rigtigt Begreb faaer om Flodens Brede og Størrelse, thi man er altid i Uvished, om det ikke er Regnvand, eller noget Brakvand fra Nordsøen den er spædet op med. Den sier sig desuden giennem de kiedsommelige Lyneborgske og Brandenborgske Sandørkener; den har ikke sit Udspring fra en ærværdig Biergkiede, vander ingen frie Bredder, har uoverseelige Moser og Vandpøle og Sumper til Bredder, istedet for Bierge, har guult Vand. Kort, Elben er en keedsommelig treven klodset Flod.

Professor *Büsch*¹⁾ har jeg lært at kiende, og jeg har fundet i ham en jevn ærlig Mand, som seer ud til ikke at gjøre noget

¹⁾ Johann Georg Büsch (f. 1728 † 1800) var paa dette Tidspunkt Lærer i Matematik ved Gymnasiet i Hamborg samtidig med at han bestyrede det af

halvt. Han har nylig skrevet en Bog „Ueber die Zerrüttung des Seehandels“, som Du maae læse, ifald Du ikke allerede har læst den. Jeg for min Part finder megen Behag i hans Beviser for Umuligheden af det nu giældende Forsæt at udhungre Frankrig. — Professor *Ebeling*¹⁾ har jeg ogsaa seet. Büsch er tung-hørende, men Ebeling er næsten døv. Büsch førte mig i Gaar ind i det Hamborgske patriotiske Selskab til at ophielpe nyttige Konster. Men den eneste nyttige Ting vi ophialp var Tobaksplantningen, thi jeg troer sikkert, at vi i tre Timer røgte 2 Pund Tobak op.

Schröder har jeg giort Bekiendtskab med. Theatret er noget af det interessanteste her. Jeg har seet baade *Schröder* og de fornemste af hele Skuespilselskabet; men de Stykker, jeg hidtil har faaet til Livs, vare maadelige. *Schröders* Theater koster alt i alt 30000 Rdlr., og det er (paa Bygningens Skønhed og Størrelse nær) i alle øvrige Henseender langt over vores. Slette Acteurer og Actricer ere her ikke, de *maadeligste* vilde hedde *gode* hos os. *Schröder* har jeg seet i Aften som Czar Peter i *Das Mädchen von Marienburg*²⁾. Jeg beklager, at det ikke var en anden Rolle, thi deels var Peters Character ikke synderlig vel udført af Hr. Forfatteren deels er Peter en Character, som ingen dramatisk Forfatter kan gjøre Lykke med, fordi, efter mine Tanker Peter er meer en episk end en dramatisk Person. *Madam Langerhans* er min Favorite. Hun seer nydelig ud, og i listige, virkelig onskabsfulde, men derhos naive Roller troer jeg hun er uopnaelig. *Demoiselle Stegmann* er ogsaa ret brav. Hr. *Fuls* og Hr. *Langerhans* slutte Troppen af dem, jeg ynder som fortrinlig gode, og nogenlunde universelle; thi til enkelte Fag maae her findes mange, som vilde fortjene at kaldes store. Man spiller

ham 1767 oprettede Handelsakademi. Som Nationaløkonom og Kameralist har han udfoldet en meget omfattende Forfattervirksomhed. ¹⁾ Christoph Daniel Ebeling (f. 1741 † 1817), der 1789 var bleven Professor i Historie og Græsk ved Gymnasiet i Hamborg. Han er Forfatter til en lang Række Skrifter, navnlig af historisk Indhold. ²⁾ Af den ret ubekendte *Kratter* (f. 1758 † 1830). Det „fyrstelige Familiestykke“, som Forfatteren benævnte det, gik allerede 13 Marts det følgende Aar i Oversættelse ved Fr. Schwarz over den danske Skueplads, hvor det holdt sig i næsten 40 Aar og opnaaede et Antal af over halvhundrede Opførelser.

Syngestykker her, men man synger slet. Orchestret er alt for lidet. Det Hamborgske Publicum er for resten ikke værdt at synge og spille for. Der gaaer Fruentimmere i Parterret, Mandfolkene staae med Hatten paa; naar nogle raabe Bravo, saa hysse de andre, fordi disse Kræmmersvende ville give dem Mine af at vide, hvad det egentlig er, de staae og gloe paa.

Vær saa god at tænke paa mig engang imellem, gode Frue Pram; naar jeg kommer til Göttingen, skal jeg lade nogle Blade fortælle dem det. Men saa maae De endelig give mig et Blad igjen. Vil De?

Pram til Olufsen.

Kjøbenhavn d. 25 Oct. 1793.

Ven! Velkommen til Tyskland og takket være du for de tvende første behagelige Prøver, du gav dine her efterlevende Venner paa at de erindres af dig. Bliv ved at opfylde det Vacuum, din Bortreise har efterladt i vort huuslige Liv, ved dine Breve, saa godt det ved dem lader sig gjøre. Ennuien vil vanskeligen lade sig afholde fra at indtrænge sig der, og den vil slet ikke kunne lukkes ude, dersom vi ikke ved dine Breve kan drive det. For dem, som Emanationer af dig, kan den, som du vel selv har mærket, ikke bestaae.

Min Kone og jeg have begge forsøgt at være gode og susselige. Vi have begge følt Nødvendigheden af til den Ende at anspænde alle Kræfter. Det er lykket os temmelig; men virkelig var din Bortreise, hvad du kan begribe den maatte være os, da du udgiorde meget meere end halve Verden for os. Det er nu fire Aar du har hiulpet os frem ad Livets Vei, den vi have lagt tilbage i den Tid næsten stedse i dit Selskab. Vi glemte ved det en mægtig Deel af, hvad der vilde giort Rejsen ubehagelig. Det er ligefrem, at vi føle nu meget meere enhver Steen, som støder paa Vognfielene; og naar vi omsider faae vant os til at køre frem uden dig, vil dog stedse enhver Tanke om det gode Stykke, vi kørte med dig, vise os, at Reisen ei er saa behagelig, som den vilde have været os, om vi kunne reist i Selskab med dig lige til vi vare komne hjem.

Efterat have faaet dit første Brev, begyndte jeg alt paa at

skrive dig til igien; med næste Post fik jeg dit andet, og erfoer, at du ikke blev længe nok i Hamborg til at kunne modtage Svaret der. Swartz kom nu hiem, og sagde, at du nok opholdt dig nogle Dage i Zelle og i Hannover, og at du altsaa ikke vilde komme til Göttingen saa snart. Det er Aarsagen, hvorfor jeg skriver først i dag.

I forrige Uge var min Kone syg et Par Dage; det er forbi, hun er atter i nogle Dage meget vel. Jeg har lidt desperat af en aldeles fordømt Tandpine. Jeg sidder med Kryderpose om Kiægen, og griner hæslig. Jeg vilde lade den pinende Tand trække ud. Chirurgen havde den fat med sin Tang; har brækket Kiægebenet halv over, men uden at faae Tanden løs. Jeg skal altsaa pines med den et halvt Aars Tid, om ej længer. Dog det gaar vel over; man lærer, endog uden Stoicisme at finde sig i Tandpine.

Aviserne ville have fortalt dig, at Kronprindsens lille Datter¹⁾ døde pludselig af — Tandpine — da hun nemlig skulde faae Tænder — d. 12te. Et virkeligen sørgeligt Dødsfald, ikke fordi der er nu en Smule Prindsesse mindre i Verden, men fordi Kronprindsen er utrøstelig; fordi et saadant Stød, nu anden Gang, kan være farligt for hans Character, da mueligen dette Skaar i hans huuslige Glæde kan gjøre ham sortblodig, og Førstens onde Luune kan være sørgeligt for mange fleere end ham. Hans Kone, som gaaer paa faldende Fod, var syg, blev det meere, og det er rimeligt, at hans tredie Barns Død bliver Følgen af det andets. Virkelig saae man heele Verden uskrømtet at sørge med ham.

Men et i sig selv langt sørgeligere, langt uerstatteligere Dødsfald har jeg at melde dig. Det vil smerte dig, og vilde saa, naar han, som forlod os, end ikke var din Ven, men kun kiendt af dig for den Mand han var og end meere skulde være bleven, om hans Bane havde bleven længer. Christian Hornemann²⁾

¹⁾ Marie Lovise. ²⁾ Christian Hornemann, f. 1759, rejste 1791 til Jena for at studere Filosofi og begyndte ved sin Hjemkomst at holde Forelæsninger over Kants Filosofi, som han var den første der indførte her i Danmark. De store Forventninger, man havde knyttet til ham, blev brat afskaaret ved hans tidlige Død ²⁹/₁₀ 1793. (Biograf. Lex. VIII. p. 86).

blev lidt syg i Torsdags Fjorten Dage. Det var ubetydeligt; han spøjte selv med sit Kiælenskab i at lægge sig til Sængs. Det blev efter et Par Dage en Forraadnelses-Feber, og — i Onsdags Morges døde han. Der ligger da ej allene al den Lykke, denne saa synderlig ædle og retskafne Mand skulde have nydt som den elskværdige Ulricas¹⁾ elskede og elskende Ægteemand, al den, han skulde have givet denne fortræffelige Kone, efter syv lange Aars Forlovelse og kun Ti Maaneders Ægteskab, al den Lykke og Glæde, han skulde have nydt som Mand i sit Ærende her paa Jorden, hvilket han havde saa retskaffen beredt sig paa at opfylde, men hidtil netop begyndt; om faae Maaneder skulde han være bleven Professor; men der ligger og al den Nytte, denne virkelige Philosoph, denne nidkiære Sandheds Ven, dette lyse Hoved, denne dybe Grandsker, denne lærde Lærer, skulde have stiftet. Hvilken anden ej blot dansk men maaskee Europæisk Mand skulde kunne ventet at blive en Philosophie-Lærer, som han? Skulde vi endog som Mennesker kiende mange saa dadelfrie, saa elskeligen hæderværde som ham? Jeg bør om en af vore Ministre fortælle dig til hans Hæder, en sielden Hæder for en Minister: Schimmelman kiendte ham; jeg talte med ham i Gaar om vor Vens Død, og der strømmede Taarer af den gode Schimmelmans Øyne.

Længe talte jeg ikke med min Kone om Reisen til Tunis²⁾. Jeg frygtede at tale derom. Jeg begreb, at det ikke kunde være hendes Ønske, at gjøre en saa lang Rejse bort fra de skiøndt ej meget nøye bindende Relationer, i hvilke hun hidtil havde levet. Jeg vilde virkelig, og vil endnu ikke, skal aldrig ville, noget, som jeg har Aarsag at troe kunde gjøre hendes Liv ublidt,

¹⁾ Ulrikke Antoinette Schlegel (f. $11/_{11}$ 1766) var en Datter af kgl. Historiograf og Bibliotekar Johan Heinrich Schlegel. Hun ægtede $7/_{12}$ 1792 Horne-mann og $3/_{6}$ 1797 daværende Sognepræst paa Strynø Christian Johan Bredsdorff; hun døde $20/_{6}$ 1850. ²⁾ Som det fremgaar af det følgende var det Prams Hensigt at søge Stillingen som Konsul i Tunis, der i dette Aar var bleven ledig ved Konsul Louis Hammekens Død. Af forskellige Grunde, som de efterfølgende Breve gør Rede for, blev det ikke til noget med denne Prams Plan: den senere Notarius publicus Gottsche Hans Olsen, bekendt fra sit Sammenstød med P. A. Heiberg, blev Hammekens Efterfølger (1794) og efter hans Fratræden arvede Hammekens Søn Stillingen.

var end Ublidheden kun en Virkning af hendes Maade at see Tingene her i Verden paa. Gud velsigne hende! Enkelte Ondt-Lunes Øyeblikke fraregnede appellerer jeg til dig som Vidne paa, at jeg baade erkjender hendes mange Ypperligheder, og at mit Hiertes inderlige Attraae er, at paaskionne dem ved at gjøre hende lykkelig. Det kan jeg ikke, uden i det mindste i nogen Grad at være det selv; og det er jeg ikke med nogen Tryghed i nærværende Kaar, men det troer jeg, at kunne blive i Tunis. Jeg tror det, fordi der er Levebrød uden Kummer, der er ikke Dynger af abjecte Forretninger, Aandsfortærelse i Lapperier, og reen Tidsspilde ej uden Chicane som her; men der er et Otium, som for enhver af anden Character i hvad did hører, end jeg, kunde være dræbende, siden der er intet at gjøre; men jeg haaber, du troer mig til at ville skaffe mig Forretning, der er det ypperligste Clima, især efter al Sandsynlighed fordeeltigt for min Kones Helbred; der er Frihed til at indrette sin Levemaade, som man vil, og for Resten er der Mennsker, og Mennsker, med hvilke allesammen vi efter din Afreise staae allerede næsten i lige saamegen Fortroelighed, som med nogen Familie i Danmark, men som vi der formodentligen snart lære nøyere at kiende, helst siden vi der ere under Forpligtelsen til at holde Gode-Miner. Jeg nægter ikke, at Egennyttien er med blandt det, som driver mig til inderlig at ønske Tunis, den Egennytte nemlig, at jeg venter der at kunne komme til at bruge de Evner — saadanne som de ere — hvilke jeg her maa opslide til det ubetydeligste Brug, og under den bestandige Angest, at frit Huus i Castellet maaskee bliver min Løn, siden sl. Bülov¹⁾ eller hvem der har havt den Godhed at forestille Kronprindsen, at Frode og Fingal var en Paskil paa ham, have reusseret saa fuldkommen, at han anseer til denne Time alt, hvad jeg skriver, som Paskil; og de fremmede Ministre, der ansee Minerva for et ministerial Blad ideligen gjøre

¹⁾ Rimeligvis den bekendte Geheimeraad Johan Bülow, men Pram har næppe Ret i den Formodning, han her udtaler, at det skulde være ham, der havde indgivet Kronprinsden den Idé, at Frode og Fingal skulde være en Paskil. Imidlertid var der virkelig Folk, der fandt anstødelige Ting i Stykket — mirabile dictu. (jfr. Personahist. Tidsskr. 4 R. IV. p. 66).

Motioner mod min historiske Artikel¹⁾, som den spanske og preussiske endog for Fjorten Dage siden have giort, og jeg i den Anledning faaet en salutem monitoriam paa ny. — Dog du kiender min Tilbøyelighed til at gaae til Tunis, og mine Grunde. Jeg inddyssede dem begge, og talte ikke med min Kone, i den Tanke, at hun enten spurgte mig engang, eller lod vedvarende Taushed bevidne hendes uovervindelige Ulyst. Efterat jeg havde faaet sidstbemeldte ej venlige ministerial salutem ang. Minerva, fandt jeg Leilighed til at tale med hende; og — til min virkelige Forundring fandt jeg hende vel ikke stemt til at ønske Transplantationen, men ganske villig til at samtykke den, og i Stand til at begribe, at der kunde leves meget godt. Jeg talte med Schimmelmann, han med Bernstorff, og i Forgaars talte jeg selv med Bernstorff. Paa Ministers Viis gav han mig intet Løfte, men, saavidt jeg kunde forstaae hans Meening, var den, at det vel ikke var meget klogt af mig at ville gaae til Tunis, men at naar jeg vilde, saa skulde han intet have derimod, da han bad mig give ham min Ansøgning for at forestille den. Den Omstændighed, at jeg har her 400 r. Gage, har ingen rimelig Udsigt til nogensinde her at faae meere, har derimod Udsigt til at stoppes i al videre Fortieneste, har vaagne Nætter, Helbreds Ødelæggelse, og evig Kamp for Udkomme; maa lade mig af Kronprindsen og andre fortælle, at jeg skriver politiske Paskiller af Hunger, og kan ikke nægte, at skøndt jeg ikke skriver *Paskiller* for Skillingen, skriver jeg dog, hvad jeg skriver, i den Hensigt at fortjene det fornødne, maae nødes til at være lærd, vittig, dybsindig,

¹⁾ Paa Grund af denne, som Pram lige fra Tidsskriftets Begyndelse havde forfattet, var han allerede oftere bleven lagt for Had og havde bl. a. i Begyndelsen af 1787 (Minerva 1787. I. p. 397) maattet levere et Forsvar for sin Maade at fortælle Dagens Begivenheder paa. Med Rette fremhæver han i dette, at han har bestræbt sig for at være saa frimodig og upartisk, som det var muligt. Pram, som allerede længe havde været ked af denne Artikel, der hver Maaned voldte ham ikke ringe Ulejlighed, idet han maatte gennemlæse og ekstrahere adskillige fremmede Blade, og desuden bragte ham Ubehageligheder, havde ved Begyndelsen af 1793 faaet J. K. Høst til at overtage den, men allerede med Udgangen af Marts opgav Høst den igen, da han ikke fandt sig tilfredsstillet ved det Honorar, Pram kunde byde ham. (jfr. Rahbeks Erindringer III. p. 129; J. K. Høst, Erindringer. 1835. p. 18—19). Hvortil der her sigtes med de to Gesandters Indskriden, vides ikke.

lystig paa Prendt, fordi jeg ellers ikke kan leve, men maae derfor risquere uophørlig, at gribes, ja at gribe mig selv i at have giort slet og galt, hvad jeg saaledes, evig Slave, pidskes af Hungerfrygten til — disse Betragtninger have ledet mig til min Beslutning. Min elskelige Kone, virkelig mig sær i de sildigere Tider meer og meere elskelig, har bifaldet den. — Skriv mig nu du noget derom, og besøg mig ad Aare i Tunis.

Jeg vilde sende dig en Fortegnelse over alt hvad der af dit staaer in deposito hos mig, alle Kobberne, Chatollet, Bøgerne; jeg har ikke faaet Tid til at gjøre Fortegnelsen, men skal sende dig den med det første om ej med næste Post. Imidlertid giem til Legitimation i Mangel af bedre dette Brev, hvorved jeg erkiender, at have af dig til Forvaring en cr. 30 Stk. Kobbere i Glas og Ramme, for det meste engelske Piecer af Angelica Kaufmann, et Chatol, en Rousseau i 24 engelske Bind med 12 Bind Supplementer; en Pope i 15 engelske Bind m. m.

Der er ingen Orden eller Sammenhæng i hvad jeg her har sammensmurt; det kommer af at jeg har skrevet det halv forrykt af Tandpine og det endda under mange Afbrydelser. Lev vel. Tænk paa mig og min susse Kone med det Venskab, der har bidraget saa meget i saa lang Tid til vor Lykke, og der er os saa fornødent til taaleligt Liv. Viis det, ved at vedblive at skrive os til de kiære Breve, som saa meget glæder os. Jeg venter kun paa flere af de Breve, for at extrahere dem til Minerva¹⁾. Vær min som jeg er din oprigtig hengivne Ven og

Kjøbenhavn d. 26 Oct. 1793.

forbundne Tiener Pram.

Fru Pram til Olufsen.

d. 29. Oct. 1793.

Ret inderlig Tak, kiere Olufsen for Deres tre gode venskelige Breve. Det er en sand Fest for mig at læse dem. Dog i sær maae jeg takke Dem for det Første. Det er ret min Yndling af dem alle, det trøster, det glæder, det opmuntrer, og jeg veed ikke selv alle de smukke Virkninger det frembringer, dette gode Brev. Det er kun Dem givet at sige saa smukt, hvad

¹⁾ se: Minerva Okt. Kvt. 1793, hvor P. frasiger sig Redaktionen; Brevene tryktes derfor ikke dér.

andre kan føle. Nu da jeg sætter mig ned for at skrive til Dem, og merker desværre min ringe Pens Uformuenhed til at udtrykke hvad jeg ret vilde sige, ønsker jeg af Hiertet, at De sad paa det gamle Sted i Sofaen ved min Side, hvor mange Ting skulde vi da ikke have at tale om! De vilde have tusinde løierlige Ting at fortælle mig om Deres Eventyr daraussen, og jeg vilde vel finde adskilligt af modsat Natur at meddeele Dem. Der er alt skeet een Forandring i Deres daglige Kreds, som vil forundre og vist bedrøve Dem. Den gode Hornemann er efter faa Dages Sygdom bortrevet fra hans elskende Ulrikes Side. Den stakkels Ulykkelige maatte miste ham efter saa faa Maaneders meget lykkelige Foreening, og er nu kastet tilbage i sin forrige ubehagelige Stilling. Meener De ikke, at hun nu læt kan udregne, at ald Glæde i Livet er død for hende? Efter hendes sædvanlige trofaste Character at dømme; maae hun snart kunde blive færdig med denne Slutning. Man siger, at efter hendes Mands Raad har hun besluttet at leve i Fremtiden hos hans Søster i Fyen, som er givt med Præsten Bredsdorf¹⁾, og deri gjør hun meget fornuftig. Hvad Trøst skulde hun vel finde i sin fornemme Families Skjød her, hvor hun vist ved mange Leiligheder vilde være tilovers. Bergsøe²⁾ fortalte mig i Aftes, at een iblant hendes Trøstere havde for at berolige hende, forestillet hende, at det maaskee var til hendes Lykke, at Hornemann var død, men dog skal det ikke have været een af den nærmeste Familie, som De formodentlig strax vilde giætte. Er det ikke gyseligt! Jeg har læst i Dag et Stykke af Rahbek i Tilskueren³⁾ over ham, som ret har glædet mig, og vist vil ogsaa glæde Ulrike. Jeg har erfaret, at sligt er trøstende. Nu, gode Olufsen, vilde De vel og gierne vide, hvorledes jeg for min Deel lever.

¹⁾ Morten Thomsen Bredsdorff (f. 1757 † 1841) var paa denne Tid Sognepræst til Vester-Skjerninge og Ulbølle, senere blev han Præst i Salling Herred og tog sin Afsked 1834. Han var gift med Ellen Cathrine Hornemann.

²⁾ Johan Frederik Bergsøe (f. 1760 † 1818) havde først studeret Teologi, men opgav siden dette Studium for Medicinen og underkastede sig 1795 medicinsk Examen; siden levede han i Kbh. som praktiserende Læge, men drev ved Siden af en udstrakt literær Virksomhed, navnlig som Oversætter og Bearbejder. (jfr. Erslews Forfatterlexikon. I. p. 114; V. Bergsøe, De forbistrede Dreng. p. 11 ff.). ³⁾ Tilskueren. 1793. p. 666.

Jeg maa da sige Dem, at vi laver os stærkt til at reise til Tunis i Foraaret, og da vi agte at gaae derhen til Lands, har vi foresadt os at gaae lidt af vores Vey for at besøge Dem. Havde De vel formodet en saa hastig Sammenkomst? Dog ret alvorlig. Tingen er i sin Gang og Himmelen veed hvad Udfaldet bliver. Pram siger, at om fiorten Dage vil det være afgjort. Siden Deres Bortreise er jeg for saa vidt bleven forandret, at jeg synes jeg nok kunde finde mig deri, men dog veed jeg det ikke gandske vist. Det har altid forekommet mig som en høist gyselig Ting, men nu kan jeg tænke derpaa med mere Rolighed og Hengivenhed i min Skiæbne. Det er allerede et gandske kiønt Skridt paa Dydens Vey, som De som Ven vist vil glæde Dem over paa mine Vegne. Det har altid forekommet mig meget betænkeligt at raade Pram fra en Plan, som maaskee kunde tiene til vores Vel i Fremtiden, og i sær nu, da hans Forfatning her er virkelig ubehagelig for ham og han føler det stærkt, har jeg med fuld Overbeviisning troet, at jeg burde forholde mig gandske passiv. Lad nu den blinde eller seende Skiæbne afgjøre det øvrige. I dette Øyeblik bragte man de lærde Efterretninger¹⁾, og De kan begribe, hvor nysgierrig jeg tog fat derpaa, da jeg saae en Recens. over Gulddaasen. Man behandler Dem sandelig meget got deri, saa got som nogen Recensent kun kan giøre det, som i Almindelighed altid har een eller anden Finte bag Øret. Nogle smaae Erindringer imød Planen undtagen er Fyren overmaade fornøyet. Den ublandede hæderfulde Modtagelse Stykket har nydt, siger han, maae glæde den anonyme Forfatter nok saa meget, som om en Konge eller Keiserinde havde skienket ham en Gulddaase. Wisbergs Character er han ikke meget fornøyet med, og deri er jeg af hans Meening. Det er vist Sander, der har skrevet den.

Hvorfor er De dog ikke her mere, at jeg ret kunde sladdre mig ud med Dem; Der ere hundrede Ting jeg har tænkt paa at vilde fortælle Dem, men i dette Øyeblik finder jeg dem ikke. Noget Nyt fra vore Bekiendtere har jeg dog at fortælle, som

¹⁾ Lærde Efterretninger. 1793, Nr. 39—40. Fru Pram har Ret i sin Formodning, at den skyldes Sander, den er nemlig undertegnet med hans almindelig anvendte Signatur A—s.

for Ex. Grønland¹⁾ givter sig i denne Uge, Bornemann²⁾ til For-
 aaret, Lottes Svigerinde³⁾ er død i Barselseng i disse Dage, vores
 gode Ven Kronprindsen har mistet en Datter og faaet een igjen
 i Gaar etc. etc. De maae dog vide synes mig, hvorledes det
 staaer til her hiemme, og jeg har besluttet Tid efter anden at
 give Dem slige Efterretninger, at De ikke skal være saa fremmet
 for alting som om De var falden ned fra Skyerne, naar De en-
 gang kommer tilbage til Deres Fædreland. Hvor længes jeg
 nu efter det kiere Blad, De har lovet mig fra Göttingen. Gid
 jeg havde det allerede! Jeg haaber nu, at De er ret træt af at
 læse dette Skriverie, men De har jo villet have det saa, og noget
 rart har De ikke kundet vente, thi det har jeg ikke lovet Dem.
 Lev vel gode Olufsen, jeg vil ikke bede Dem om ikke at glemme
 mig, for det veed jeg De ikke gjør. Jeg kiender Dem og kan
 forlade mig paa Deres Venskab. Mange Hilsener fra Jomfrue
 Monrad⁴⁾ og Bergsøe.

Marie Pram.

Olufsen til Pram.

Göttingen d. 3 Nov. 1793.

Dersom det, jeg i disse Tider tager mig for, virkelig er en
 Udenlandsreise, maae jeg tilstaae at jeg ingen Ting kiender, der
 mere ligner den meest haardnakkede Hiemmebliven end netop
 en Udenlandsreise. Men enten det nu forvirrer alle mine forud-
 fattede Begreber eller ikke, bør jeg dog af adskillige Grunde
 slutte, at jeg for nærværende Tid upaatvivlelig reiser udenlands,
 og jeg vil derfor fortælle Dig, kiereste Pram, hvorledes jeg nu

¹⁾ Peter Grønland (f. 1761 † 1825), en indvandret Tysker, der 1787 blev ansat som Kopist i det tyske Kancelli og senere indehavde forskellige Embeder; saaledes blev han Medlem af Skatkammeradministrationen og senere af Administrationen for det synkende Fond, men afskedigedes fra begge disse Stillinger 1816. Han gav sig i sin Fritid endel af med Musik, baade som Komponist og som Musikkritiker; til forskellige tyske periodiske Skrifter har han bl. a. leveret endel Afhandlinger og Recensioner. 1793 ægtede han Anne Johanne Styffgen († 1845). (jfr. Erslews Forfatterlexikon I. p. 519; Biograf. Lexikon VI. p. 268). ²⁾ Anker Vilhelm Frederik Borneman (f. 1763 † 1854), der netop i dette Aar var bleven Assessor i Politiretten. Han steg tilsidst til Justitiarius i Højesteret og tog sin Afsked 1843. Han ægtede 2. Juli 1794 Anna Caroline Svane. ³⁾ Hvem der betegnes hermed, kan jeg ikke oplyse. ⁴⁾ Ellen Mule Monrad (f. 1767 † 1817), Datter af Billedhugger og Professor i de frie Kunster Vitus Monrad, ægtede 1797 (?) den ovenfor nævnte J. F. Bergsøe (se: V. Bergsøe, de forbistrede Drengene, p. 19 ff.).

bærer mig ad med denne Reise. Jeg har da her leiet mig Værelser til April Maanedes Udgang, thi saalænge har jeg i Sinde at reise i denne lærde Bye, og jeg har anskaffet mig al til denne Reise-Forbliven, eller Forblive-Reise nødvendige Eqvipage af Lysestager, Theekopper o. s. v. og da man især paa en Vinterreise er udsat for adskillige Uleiligheder af Kulde, saa har jeg væbnet mig mod disse med Brænde for 7 Rdr. 3 $\frac{1}{2}$. Paa en Reise er det Pligt at indhøste Kundskaber; dette er ogsaa min Hensigt, og til den Ende har jeg betalt fem Louisdorer til fem Professorer for fem Collegier fra Klokken 9 til 3 hver Dag, hvorblandt mit Middagscollegium, rimeligvis det sundeste af dem alle, ikke er regnet. Seer Du, saaledes bærer man sig ad for at reise med Nytte.

Göttingen er for resten en snurrig Bye. Naar man engang til Ære for vore Dages Oplysning forlader den fra Agathocles's¹⁾ til Büschings²⁾ Tiid brugte Methode at betegne Byer efter deres Beliggenhed inden visse mathematiske eller Statistiske Linier, og en philosophisk Geograph indfører den Skik at opstille alle Verdens Stæder i et ordentligt System, som Linnæus Naturrigerne, vil man ikke være forlegen med den Plads, man bør anwise Göttingen. Den har alt for kiendelige Characterer. Ligesom alt paa Kongsberg gaaer ud paa Biergvæsnet, i Nibe paa Sild, i Rendsborg paa Vagtparade og Arrestering, i Hamborg paa Vexelcours, saa gaaer alting her i Göttingen ud paa Lærdom. Vel synes det som man her af og til støder an paa noget, der egentlig ikke kan kaldes lærdt; men det synes kun saa. Alting er lærdt her. Man maae kun betragte Sagen med et philosophisk Øie. Lærdom bestaaer i at vide noget, og i ikke at vide noget; thi hvo vil nægte at der gives en lærd Uvidenhed? Der gives vel ogsaa en ulærd Uvidenhed; men Ulærdom er et Begreb, som er gandske modsat Begrebet: Lærdom. Da nu Göttingen upaatvivlelig er en lærd, og ikke en ulærd Bye, saa er alt hvad der findes i den, lige til dens Uvidenhed, lærdt. Dette Beviis er ganske urokkeligt, og dersom det gjør Dig ondt, saa er der intet

¹⁾ Agathocles fra Milet har efterladt et Værk om Floderne, anført af Plutark. ²⁾ Anton Friedrich Büsching (f. 1724 † 1793), bekendt tysk Geograf.

andet for Dig at gjøre end at udraabe med hiin Philosoph i Dunciaden¹⁾: Ah! why ye Gods! Should two and two make four!

Jeg har endnu ikke kunnet trænge dybt nok ind i Göttingens Væsen for med Vished at afgjøre, om det er denne lærde Videnhed eller U-videnhed, der udbreder en saa myrdende Keedsomhed over denne Gadesamling. Vel har jeg gjort mig en lille Hypothese derover, men jeg følger Diderots Raad, og behandler mine Hypotheser som Henrik IV behandlede sin Gabrielle, han elskede hende men lod sig ikke regiere af hende. Ifølge deraf fremsætter jeg min Hypothese gandske undseelig og lærvillig. Jeg troer da, at Keedsomheden bør ene og allene tilskrives den her herskende lærde Uvidenhed, og jeg finder deri et nyt Beviis for, at her egentlig ingen ulærd Uvidenhed har Sted, thi med den kan man leve inderlig glad og fornøiet overalt, da hinderimod hverken fornøier os selv eller andre. Virkelig Lærdom og lærd Uvidenhed staaer omtrent i samme chymiske Forhold som Olie og Vand. De kunne vel mechanisk sammenrøres, men udgjøre dog aldrig nogen homogen Blandingsmasse, uden Hielp af Nødvendighedens Sæbe, som her slet ikke kan faaes.

Alle disse meget interessante Bemærkninger om Göttingen kunde jeg for længe siden have meddeelt Dig, dersom jeg virkelig havde været her hele Tiden siden min Ankomst. Men det har jeg ikke. I Hannover blev jeg, tilligemed fem Passagerer kied af Postens utaaelige Sneglkryben, og tog derfor Extrapost. Med den reiste jeg da til Göttingen i saadan en Fart, at jeg foer ud af den modsatte Port, fem Mile bort, til Cassel. — Det gjør mig næsten ondt, at jeg har sagt Dig dette, thi jeg indseer ikke, hvorledes jeg nu vil kunne undgaae at fortælle Dig noget om, hvad jeg saae der. Og hvad skulde jeg vel kunne sige Dig om dette Landgræve-Buur? Vel var jeg der i fire Dage, og besaae alting, men Cassel er saa beskreven, at Du formodentlig kiender alting ligesaa godt som jeg. Den udskrives for at være en af Tydscklands skønneste Stæder. Egentlig er den prægtig paa samme Maade som Don Ranudos Fløyelskiol, der ingen Bagstykker havde. Det nantiske Edict, som har skaffet saa

¹⁾ Den engelske Digter Alexander Popes bekendte satiriske Digtning.

mange tyske Byer nye Gader, har ogsaa skaffet Cassel et heelt nyt Quarteer. Dette er kiønt nok, men alt det øvrige, det er de ni tiende Dele, er høist slangerupsk. Det fortienner ellers at bemærkes, at de fleste skønne Bygninger i Cassel ere offentlige Bygninger opførte af Statens Casse, og at de skønne Privat Huses Antal, som egentlig skulde vidne om en almindelig Velstand, er saare lidet. Paa Friderikspladsen staaer Landgr. Frederiks Statue, som Baggesen har saameget forarget sig over¹⁾. Men skøn er den alligevel. Kun det fatter jeg ikke, hvorledes en tænkende Konstner gad klistre et Ridderbaand ind i det rommerske Costume. Inscriptionen er: Friderico II Patria; det er paa Dansk, Landstænderne bleve underhaanden tilskyndede til at skillinge sammen for at faae noget Stads midt paa Pladsen, og hvad der manglede gav Landgræven af egen Tilskyndelse af Landstændernes Skatte. — Jeg var paa Comedie, hvor Kozebues das Kind der Liebe blev radbrækket efter Fortieneste. Theatret er skjønt; men Maskineriet er fortræffeligt. Maskinmesteren advarer sine Folk med en Klokke, naar en Forandring skal skee. Der ringes to Gange; første Gang er kun en simpel Advarsel, men i det Øjeblik der ringes sammen farer Koulisser og Dækener, Stole og Borde op og ned med en Hurtighed som næsten forbauser. Denne Ringen forekom mig for Resten noget latterlig. Decorationerne var meget skønnere end Schröders. — Jeg besaa Slottet Weisenstein med al dens Vandstads. Der er nylig bygt en Ruin af en rommersk Aquaduct, hvorfra en lille Vandrende dratter ned mellem nogle Stene. Her bygges et nyt og prægtig Slot. Jeg skulde næsten formode, at Hessen Cassel er det eneste Land i vore Dage, hvis Fyrste har den Uforskammenhed at kaste nogle Tønder Guld hen paa en unyttig Bygning.

Jeg ventede i Hannover, og endnu mere i Hessen at finde alt gandske anti-frankiskt; men tvertimod. Jeg har talt med mangfoldige, af alle Stænder, og hos alle fandt jeg den største Uvillie mod Krigen. I Hannover fortalte man mig at Antallet af de Hannoverske Tropper mod Frankerne havde beløbet sig

¹⁾ I Labyrinthen. II.

til 12000, men var nu svundet ned til 8000, samt at der i Affairen ved Dunkirque blev kun 5 Mand tilbage af et heelt Regiment. I Hessen troer jeg, at man er mere vreed paa Preusserne end paa Fransoserne. Kongen af Pr. skal bestandig have udsadt Hesserne og skaanet sine egne Tropper, nu ere de skilte ad, og derfor bliver der vel heller intet af et Monument, som K. af Pr. havde i Sinde at oprette de faldne Hesser. I disse Dage ere Resten af den Hessiske Hær, 4000, marscheret bort, og naar disse nu ogsaa ere slagtede, saa er der ingen flere at sende.

Lev vel, kiereste Pram! Skriv mig til; jeg logerer hos en Skræder Freckmann; men jeg beder Dig, lad min Professortitel blive borte; thi den duer ikke af adskillige Aarsager.

Din Ven Olufsen.

NB. Du har faaet Biørners¹⁾ Nordiske Kæmpe Dater fol. fra mig. Det er Capit. Abrahamsons²⁾. Har Du faaet din Comedie færdig?

Olufsen til Fru Pram.

Göttingen d. 10 Nov. 1793.

Hvor overrasket blev jeg ikke, da jeg kom hiem forgangen Dag, og saae et Brev ligge paa mit Bord. Det var det første Brev. Udskrivten viiste mig hvem det var fra; jeg havde saa inderlig længtes derefter, alt dette glædede, overraskede for- tumlede mig saaledes at jeg i lang Tiid ikke begreb hvad jeg skulde foretage mig med denne kiere Skat. Omsider aabnede jeg det af en Slags Instinct, og i tre Minuter havde jeg læst alt igiennem i det mindste fem Gange, og jeg havde læst saa iil- færdigt at jeg endnu ved sidste Giennemlæsning fandt noget nyt. Det er mig aldeles umuligt at sige Dem, hvor meget jeg takker Dem, gode Frue Pram. Jeg bestyrkes mere og mere i min Overbeviisning, at naar Deres Beskedenhed tillægger Dem selv een eller anden Middelmaadighed, som min Erfarenhed ikke har lært at kiende hos Dem uden i den modsatte Fuldkommenhed, saa bør jeg holde mig til min Erfarenhed. Den lille Dovenskab, De saa beskeden truede mig med, frygtede jeg sandt at sige,

¹⁾ Erik Julius Biørner: Nordiska Kämpa Dater, i en Sagoflock samlade om forna Kongar och Hjältar. Stockh. 1737. Fol. ²⁾ Den bekendte W. H. F. Abrahamson.

ikke meget. Hvorfor? Fordi min Erfarenhed endnu ikke havde opdaget nogen Dovenskab hos Dem, naar det kom an paa at bidrage noget til at giøre nogen lykkelig. Og nu kan jeg med Vished forsikkre Dem, at jeg i forrige Tider havde ikke sagt Dem formeget, naar jeg fortalte Dem mine Ahnelser om den Lykke, Breve fra Deres Haand vilde udbrede over mit hele Væsen.

Men ingen Glæde er ublandet. Dette er nu eengang det rædsomme Vilkaar, hvormed Skiebnen uddeler Glæde til de Dødelige. Jeg glædede mig over et Brev fra Dem; men kunde jeg glæde mig over dets Indhold! Den ædle Hornemann, min Ven, den sande dydige Mand, den lykkelige Ægtefælle, den oplyste Philosoph bortreven i sin blideste Morgenrøde fra alle sine Venner, fra alle dem, hvis vaklende Dyd behøvede et lysende Exempel til Støtte; fra sin ømme Kone, fra den ægte Viidsoms Genius — hvilken sørgelig Tanke! — Jeg tabte en Ven, vel ikke en Ven, som mange Aars Omgang, og en lang prøvet Fortroelighed havde bundet uopløselig til mit Hierte, men dog een af de meget faae, som jeg elskede med virkelig Høitagtelse — jeg tabte een af de faae, som ved en egen Aands Vending ere istand til at overbære med mine særegne Ufuldkommenheder, Mange kan jeg ikke taale at tabe, thi jeg vil da snart staae tilbage eensom, sad and forlorn, for I have seen the tombs of all my friends¹⁾. Men jeg glemmer *mit* Tab; alle hans Venner vil glemme deres ved Tanken om hans ulykkelige Ulrike. Hun var kun sparsomt bekiendt med Livets Glæder, men Hendes Hierte hævdede hende, understøttede hende giennem ni *ventende, haabende* Aar! Omsider naaede hun det sidste af denne mørke Række; hendes Standhaftighed blev kronet, hendes Ømhed belønnet, hendes Hierte lykkeligt, og — Al hendes jordiske Lyksalighed svandt! O hvor ofte, hvor inderlig, og jeg lægger endnu til, hvor opmuntrende, tænkte jeg mig denne lykkelige Familie; jeg saae dem begge rige ved lidet, lykkelige i det ægteskabelige Venskabs Skiød. Aldrig kiendte jeg Ægteskabets Himmel, den

¹⁾ Citat af Ossian.

huuslige Lyksaligheds Velsignelser i skønnere Glands. Den er saa sielden; ak hvi forsvandt den saa snart!

Den anden Efterretning om Deres Forflytten til Tunis er mig just ikke heller saare behagelig. I Grunden er den ogsaa en Art af Død. Imidlertid bør jeg dog tilstaae, at Skiebnen behandler vores Venskab med nogen Skaansel; vi døe gradviis for hinanden. Først reiste jeg; det var det første Skridt; derpaa reiser De til Africa; det var det andet, og værre; og saa — dog om dette tredie Skridt i Elysium. Denne Maade at døe paa; saaledes at lade Lyset brænde heel ned i Piben, har dog den Fordeel, at det ikke bliver gandske pludselig mørkt. De kan dog blive ved en Tiidlang at skrive mig korte, skønne Breve til, og jeg Dem lange og slette, og vi holde saaledes vores venskabelige Liv nogenlunde vedlige. De ser nu selv, hvorledes jeg betragter Sagen, og De vil finde det naturligt, at jeg i en Livs og Døds Sag aldeles intet raader Dem, især af den Aarsag, at jeg vilde inderlig forfærdes, om De virkelig i denne Sag vilde handle efter mit Raad. Men eet vil jeg dog gjøre. De melder mig hvad Parti De har taget; jeg vil melde Dem hvad Parti jeg tager i denne Sag, som jeg tager mig den Frihed at lade være ogsaa mig en lille Smule vedkommende. Endskiøndt det er mig vel ikke ligegyldigt hvilket Udfald Sagen faaer, saa har jeg dog fast besluttet at finde mig deri, ja endog i ethvert af de to mulige Udfald, at finde Leilighed til at glæde mig. — Reise De, saa gjør De dette Offer (et Offer bliver det altid at paatage Dem at overvinde en vis qvindelig Angst for et saa tilsyneladende mandigt Foretagende). De gjør da dette Offer af Agtelse for Deres Pligt i Hensyn til Prams nærværende Forfatning, som De selv tilstaaer er ubehagelig. Altsaa vil Deres Selvbevidsthed billige dette Skridt, og en god Selvbevidsthed er mere end den halve Lykke og Rolighed for en Siel som Deres. Pram vil og bør erkiende Deres Opoffrelses hele Værd. Desuden forestiller jeg mig at De vil kunne leve meget godt i Tunis, ja bedre end i Kiøbenhavn, kun anderledes. Undertving kun, jeg beder Dem, Deres Frygt for Forandringen; troe at Forandringer her i Verden gjerne medføre selv Giengield for det foregaaende. — De

vil finde Klimaet i Tunis varmt; i Khvn. er det koldt, hvilket er værre, i Kiøbenhv. har De 20 Favne Brænde, Uleilighed, Udgivter og Røg med Kulden, i Tunis finder De Skygge i Dattel-, Sitron-, Pomerans-, Jasmin-, Rosen-skove, Søevinde, kiølende Frugter mod Heden. I Tunis er der en Hob Barbarer, vil De sige. Tillad mig at spørge Dem, om De med Vished kan vide om 99950 af de 100000 Mennesker i Kjøbenhv. ikke ogsaa ere Barbarer. De forlader ikke mange interessante Mennesker. Holmens (Chefferie¹⁾), med sin plumpe Juno i Spidsen for alle de Rasker, Faar, Sviin, Landorfer²⁾, Oxer, Matroser vil ikke sige stort; maaskee de vilde til Afskeed istemme et affecteret Klagebrøl. — Man kan brøle overalt. Fiskers Huus er adskilt og Stumperne betyde kun lidt. — Jeg maae endnu giøre Dem opmærksom paa een Omstændighed. De flytte ikke til Tunis for evig. Nogle faae Aar der, tilbragt som jeg troer, og haaber, lykkeligere end i Kiøbhv. vil forene Prams Udsigter med det, man kalder temmelig Lykke, og er da De, eller han, eller begge ikke fornøiet, saa reise De hjem. Læg nu hertil at alle de Ubehageligheder, som nu bebyrde Pram, falde bort i Tunis; at De vil kunne leve der saa rolig og eensomt som De vil, og som De aldrig vil kunne i Kiøbh., at ingen Ængstelighed for Udkomme har Sted der, saa har De mine Grunde hvorfor jeg glæder mig ifald De reise. Blive De, saa forsvinder alle disse vist ikke overspændte Forhaabninger, og alle de nærværende Ubehageligheder blive ved at omringe Dem. — Hvorledes skal jeg da glæde mig i dette Tilfælde som jeg har foresat mig. — Jeg veed det næsten ikke —. Jo; jeg vil haabe at Pram kan faae et bedre Embede; men Udsigten dertil kan han bedre bedømme end jeg. Endnu kunde jeg glæde mig, fordi De ikke havde ombyttet *visse* Ubehageligheder, for *uvisse* Behageligheder; men disse ere ikke saa uvisse, som hine visse. Der er endnu een Side, hvorfra den hele Sag

¹⁾ Ole Andreas Kierulff (f. 1743 † 1822) var 1789 bleven udnævnt til Ekvipagemester og 1792 til Overekvipagemester, i hvilken Stilling han var Chef for Holmen. 1775 havde han ægtet Ane Christine Rasch. Til hendes Navn alluderes der ovenfor, idet Olufsen taler om hendes Paarørende. ²⁾ Slægten Landorph var gennem Giftermaal beslægtet med Slægten Rasch.

kan betragtes, eller rettere, hvorfra jeg kan betragte den. Den angaaer mig; og med mig har jeg i ingen Henseender havt nogen Hast, altsaa! med næste Post om Olufsen.

Jeg har skrevet to Breve fra Göttingen: eet til Dem og et til Pram. De har dog vel faaet dem.

Olufsen til Pram*).

Göttingen d. 24 Nov. 1793.

Tak, gode Pram! for Dit Brev og for det Venskab hvormed Du erindrer mig. Intet i Verden har hidtil været mit Hierte kiere end den Velvillie, hvormed mit Minde vedligeholdes i Dit Huus, og Tanken derom er virkelig den eneste Trøst jeg har nu da jeg maae gaae min Tuur alene, uden Venner, ja endog uden Omgang. Naar man i tre til fire Aar har aget sammen paa Livets Postvogn, saa vænner man sig omsider saa godt til hinanden, at enhver Forandring alletider er en halv Ulykke, og den sidste Station med dens sørgelige Afskeedstimer Begyndelsen til en keedsom Række af tomme Dage. Mig er det i det mindste gaaet saaledes. I Kiøbenhavn var Dit Huus mig næsten hele Verden; uden for det havde jeg liden eller ingen Omgang, og slet intet virkeligt Venskab. Nu føler jeg desto tungere mit Savn, som jeg her næsten ikke engang har noget Bekiendtskab, og en vis Magelighed, eller Ulyst til at søge noget, vil sikkert forhindre at jeg faaer noget her. Den eneste, hvis Omgang er mig behagelig, og desuden meest staaer mig aaben er Lichtenberg¹⁾; og han er tillige næsten den eneste jeg lærer noget af. Beckmann²⁾ er en elendig Karl, og Gmelin³⁾ en Stymper.

*) Dette Brev findes aftrykt i Øst: Materialier til et dansk, biographisk-literarisk Lexikon 1835. Nr. 38. p. 297; Øst erklærer, at han af Forf. har faaet Lov til at udelade endel i Brevene. Af Originalen i den Bøllingske Brevsamling, som Øst synes at have brugt til at lade trykke efter, har jeg udfyldt det manglende i [. ¹⁾ Georg Christoph Lichtenberg (f. 1742 † 1799), den bekendte tyske Fysiker, der 1770 var bleven Professor i Göttingen. Han havde tillige et berømt Navn som æstetisk og populærfilosofisk Forfatter; (se: J. Steenstrup, Fra Fortid og Nutid. 1892. p. 214—15). ²⁾ Johann Beckmann (f. 1737 † 1811), der 1765 havde berejst Sverrig og Danmark, var 1770 bleven Professor i Økonomi i Göttingen. Han regnes i Almindelighed for Grundlægger af Teknologien og udfoldede en rig Forfattervirksomhed paa dette og flere andre Omraader. ³⁾ Johann Friedrich Gmelin (f. 1748 † 1804), der siden 1775 virkede som Professor i Medicin i Göttingen, var en alsidig og meget produktiv Naturforsker, der navnlig gav sig af med Botanik.

[Ubegribeligt synes det at være at Du atter har havt Klammerie med H. K. Høihed. Ubegribeligt synes det at være, hvorledes man offentlig giver sig Mine af at beskytte Skrivefrihed, og hemmelig giver enhver Friskriver Næser og] dobbelt ubehageligt maa det være for Dig at faae Irettesættelser for Minerva, der virkelig er den eneste Tribune, hvorfra de gode danske Forfattere tale med Beskedenhed og Frihed i Forbindelse med Indsigt. Jeg begriber det maae være Dig saa meget mere krænkende, som jeg veed hvorledes Du tænker, og at Du ikke med Villie giver [Hofdosmerne] nogen sand Aarsag til at raabe Brand; endnu mindre vilde Du være den, der bringer nogen ædel Borger til Misfornøielse over hans Fædrelands nærværende Bestyrelse, som naar alt kommer paa Vægtskaalen vil formodentlig være den allerbedste af alle de Regieringer, [der i vore Dage husere i Verden]. Men naar Frode og Fingal skal passere for Pasquil, naar en virkelig Lovtale over vores Constitution skal være Persiflage, saa er man just ikke sikker. Imidlertid maa Du tillade mig, kiere Pram! at gjøre een Anmærkning. Du har to Gange havt Tvistighed med vores formeente Skrivefrihed; begge Gange har det været politiske Gienstande, og egentlig udenlandsk politiske Gienstande, som Du ikke skal have behandlet saaledes, at Din Tillavning deraf lugtede godt [i de diplomatiske Næser]. — Men siig mig, ere da diplomatiske Sager, eller hvad de skulle hedde, ere de, kunne de være indbefattede under dem, som Skrivefriheden har Lov til at drage Sløret fra. Kan nogen Regent [i et saa afmægtigt Land som Danmark] tillade sine Undersaatter at fortælle andre Stater, hvad disse andre Stater ikke gide høre. Jeg veed ret vel, at det var meer philosophisk at tillade en gandske uindskrænket Skrivefrihed, men jeg troer det er meer politisk naar man blot tilstaaer den indskrænkede; ingen fremmed Magt har Aarsag til at beklage sig over, at nogen Stat i Verden lader sig sige endeel Sandheder; men ingen Regiering behøver at lade sig irettesætte af fremmede Undersaattere. Der har Du nogle af mine Aarsager, hvorfor jeg ikke kan troe, at man i Danmark, [dette Nul i Politiken,] kan eller bør tilstaae en uindskrænket Frihed til offentlig Undersøgelse af de jordiske

Guders Dumheder eller Spidsbuberier¹⁾. Det er, synes mig endog klogt at man søger saa vidt muligt at undgaae den national Ydmygelse at lade sig befale at afskaffe al Skrivefrihed. I vore Tider er sligt muligt. Den Grundregel, der udspringer heraf, er upaatvivlelig meget fornuftig, og naar man virkelig følger den, saa bør enhver Borger trække paa Skuldrene; men finde den rigtig. Ulykken er kun, at det undertiden seer ud som det er denne Regel man følger, og dog er det egentlig ganske andre Regler, der ere Spillet. [Man leger Philosoph; man vil det skal hedde at „Lys i Friheds fulde Straaler“²⁾ gaaer ud fra Thronen, og alle Undersaatter anmodes derfor kierligst offentlig at komme frem med deres Praase; det er jo at befordre Sandheds Udbredelse at gjøre Landevei mellem Regjeringen og Folket, giennem den politiske Mose]. Herved skeer det da stundom at man faaer eet og andet at høre, som man ret vel veed, men som man ikke vilde andre skulde vide; nu bliver man naturligviis vreed; man bier philo-phisk indtil een eller anden beklager sig, og saa — ja saa falder Skiegget af Philosophen, og der staaer en lille Een tilbage, der gjerne vil at Sandhed skal siges offentlig paa det Vilkaar at den — ikke bliver sagt. [Slige Bedragerier ere Nationerne nu omstunder ret godt vante til, og de kaldes Landsfaderlige for at skille dem fra dem, som i det almindelige Liv gjør Folk til Skielmer]. — Dog! i Danmark er det godt. Men hvad om Du var her, her i Göttingen, hvor man dog vil beskytte Muserne, men ingen Tillid vise dem. Her maa intet trykkes uden Censur, og i politiske Ting er denne stræng nok. Ingen franske Aviser maa komme de hannoverske Egne nær. Kun eet eneste Exemplar af Moniteuren har Girtanner³⁾ faaet undtaget fra denne Landsforviisning. En Professor her søgte for nogen Tiid siden Regjeringen i Hannover om at maatte holde Moniteuren — af-

¹⁾ Istedetfor disse Ord har den forsigtige Øst sat: „fremmede Magters Politik“. ²⁾ Hvorfra dette Citat hidrører, har jeg forgæves eftersøgt. ³⁾ Christoph Girtanner (f. 1760 † 1800) havde 1789 nedsat sig som Læge i Göttingen. Han, som var meget politisk interesseret, begyndte 1791 at udgive et Tidsskrift „Historische Nachrichten und politische Betrachtungen über die französische Revolution“ og senere tillige „Politische Annalen“ fra 1793, i hvilke han behandlede Samtidens Historie fra et frisindet Standpunkt.

slaget. Noget efter vilde han give en Bog ud, men var vreed paa sin Censor; han søgte altsaa om Censurfrihed — afslaget. Regjeringen i Hannover svarede ham, at man gav ham selv at betænke, om en Mand der havde ansøgt om at holde Moniteuren kunde tilstaaes Censurfrihed. Een anden vilde oprette et Læseselskab af Pièces fugitives — det blev forbudet. Fædre bære i Almindelighed Omsorg for at deres Børn ikke skal faae Knive i Hænderne; Landsfædrene følge nuomstunder denne nyttige Forsigtighed; det er ilde at Hensigten er forskiellig. Hine frygte for at Børnene skal skiere *sig*; disse at Børnene skal skiere *dem*. Denne meget priselige Omsorg har ogsaa her i Göttingen, og i det Hannoverske i Almindelighed havt meget gode Følger; nemlig de Følger man kunde vente. Man er dygtig demokratisk her. Nylig er der til Hannover ankommen en heel Hob Vogne med Krøblinger fra Krigen. Disse Mennesker, som for nogle Maaneder siden marscherede sunde og friske herfra, og komme nu tilbage, syge, lemlæstede, unyttige for Staten, Byrder for dem selv have udbredt Skræk blandt hele Almuen her. De franske skal slet ikke være saa lette at overvinde i Marken, som i nogle lusede Avisskriveres Blade; der hersker ubeskrivelig Mangel paa Alting ved de allierede Armeer; nylig ere tre hannoveranske Batailloner jammerligen forhugne; Fransk mændene lade deres Fiender ikke et Øieblik Roe; hvorved Krigstienesten skal blive overmaade besværlig. Officererne ere misfornøiede. Tre af de bedste hannoverske Generaler have taget deres Afskeed. — Jeg talte med en fra Maynz i Forgaars; han forsikkrede mig at man der var tusinde Gange bedre fornøiet med Undertrykkerne og Voldsmændene, end med Befrierne. — I Dag siger man at General Jourdain har slaget Prindsen af Coburg ¹⁾.

Jeg skulde nu vel skrive noget om Tunis — men det har jeg allerede omstændelig gjort i et Brev til Din Kone. Gaaer denne Ting for sig, saa ønsker jeg Du vil blive lykkelig derved; og jeg haaber det ogsaa. Det gjør mig ondt at Du og Din Kone forlader Danmark; men jeg vil bære dette Savn, naar det bringer

¹⁾ 16 Okt. 1793 seirede Jourdan over Prinsen af Coburg ved Wattignies

Dig i bedre Forstaaelse med Din Forfatning. Reiser Du giennem Tydskland til Foraaret, saa skal jeg vist møde et Steds paa Veien med mine bedste Velsignelser. Gjør Dig dog imidlertid ikke alt for stort Haab om et meget behageligt Ophold der; thi sandt at sige, saa har jeg ikke meget høie Tanker derom. Jeg troer man kan leve godt der, det er alt. Jeg har i to Dage snuset omkring paa Bibliotheket for at finde Efterretninger om Tunis; jeg fandt ingen af det Slags jeg søgte. Det falder mig ind at der uden Tvivl staaer noget hertil hørende i Mad. Worthley Montagues Breve¹⁾. See dem efter. Men de ere vel gamle; altsaa kan man altid troe at det ubehagelige hun har fundet der, kan være borte nu. Jeg lægger Dig, kiereste Pram, inderlig venskabeligt paa Hierte at erindre hvad jeg Dagen før jeg reiste fra Kiøbenhavn sagde Dig, om Din Pligt at sætte Dine egne Betragtninger en lille Smule til Side i Valget af en formodentlig Secretaire, eller hvad han skal hedde; heri troer jeg Din Kone har en vigtig Stemme, saameget mere som det kan i Henseende til Arbeidet være Dig det samme hvilken af de to vi talte om, det bliver. Du maae tillige absolut lære at tegne. Jeg vilde ogsaa anbefale Dig enten Botanik eller Mineralogie; men fremfor alt vil jeg anbefale Dig Din Ven.

Fru Pram til Olufsen.

Kjøbenhavn d 7 Dec. 1793.

De er uden Lige, kiere Olufsen. Hvor flittig er De ikke til at skrive, og hvor velsignet venskabelig skriver De ikke! Meget got har jeg altid tænkt om Dem, men at De i en saa lang Fra-stand og saa forandret Stilling saa ofte vilde beskieftige Dem med Deres stakkels Veninde, har mit vantroe Hoved aldrig kundet fatte. De veed hvor lidt tilbøvelig jeg er til at troe det gode, og dette meget gode forundrer min Siel paa den behageligste Maade. Gid jeg kunde takke Dem som jeg vilde for ald den Glæde De har givet mig, men jeg vil lade mig nøie med

¹⁾ Mary Pierpont Lady Wortley Montague (f. 1690 † 1762). Hun, der 1716—18 opholdt sig i Konstantinopel, hvor hendes Mand var Gesandt, har efterladt sig en Samling „Letters and Works“.

at sige Dem at jeg aldrig tænker paa Dem uden det inderligste Gud velsigne Dem.

Vores Tunis Reise er ikke nærmere bestemt end da jeg sidst skrev Dem til, og blir det vel ikke heller i den første Maa-
ned endnu, altsaa lever jeg i samme Uvished. Det er en ret
ubehagelig Tilstand saaledes at gaae og haabe et Øieblik og
ængste sig et andet. Ønske kan jeg ikke hverken for eller imod
da jeg ikke kiender Tingen og Udfaldet virkelig ligesaa vel kunde
blive got, som ont, men dog synes mig at hvis Pram kunde leve
her paa lidt bedre Fod, var det best ikke at vandre ud. Ube-
hagelighederne her kiender man og er nogenledes vant til at
finde sig i, de tilkommende kunde blive større og utaaleligere.
Er saa og de faa usle Aar man maaskee har tilbage, den megen
Uleilighed og Uroe værd, som maatte blive nødvendige Følger af
denne Udvandring! Men det er kun en Betragtning for mit eget
Invidium [sic]. Pram er for sin Deel ikke forbunden til at be-
trakte Livet fra denne melancolske foragtelige Side, og gjør det
ikke heller. Udsigter til Ære og Velstand kan have Tillokkelser
for ham som det ikke har for mig og altsaa bør hans Meening
have nogen Vægt. Han er desuden udrustet med Evner til at
finde Glæde overalt, men tænk Dem mig engang med min ringe
Evne til at taale fremmede Ansigter og fremmed Væsen, med et
stødt ind i en nye Verden og nye Skikke og lutter fremmede
Ansigter, sandelig De maae gyse paa mine Vegne. Jeg maatte
ret hiertelig lee af det Malerie, De gjør i et af Deres sidste Breve,
om Chefferiet og min øvrige Omgang. Det var ret nydeligt.
Gid jeg havde i det Øyeblik kundet see Deres Ansigt, som jeg
da ret levende forestillede mig, og som jeg saa ofte har leet af,
naar De kom paa denne smukke Materie. Det er vist at det
beste og interessanteste af vores Selskab er borte, det føler jeg
daglig, men det øvrige har jeg kiendt i mange Aar, og det er
en vigtig Fordeel for mig. De kiende mig igjen, og hos enkelte
er der dog mere Godhed for mig end for hver anden, der spanker
om i denne syndige Verden. Det er dog noget. Jeg har ellers
ved denne Leilighed erfaret at de fleste af disse saa kaldte
Venner ere for meget beskæftigede med deres egne betydelige

Sysler, som for Ex. hvor høie deres tilkommende Værelser skal være, hvad Tøy de skal vælge til Brudeseng etc. etc. til at kunde et Par Minutter i rad føle noget ubehageligt ved den ubetydelige Ting at skilles for evig maaskee fra Væsener, de kaldte deres Venner. A propos De spørger mig i et af Deres Breve, hvorfor B. skal give sig. Han var her i Gaar, men jeg kunde paa ingen Maade faae dette Spørgsmaal sat i Stil og derfor kan jeg ikke heller melde Dem hans Svar. De vil vide hvem der kommer til os, ingen maae De vide uden Bergsøe engang om Ugen. Jomfrue Monrad sielden da hun er saa langt borte, og de øvrige af mine Fruentimmer Bekiendtere seer jeg engang eller to om Maaneden. Samsøe¹⁾, som har bedet mig at hilse Dem, var her dog i Aftes, og da han bragte mig en Silhouette af den gode Hornemann, bad jeg ham strax om een til Dem, som jeg tænker vil fornøye Dem, siden den efter mine Tanker ligner got. Ulrike er i disse Dage reist, og Jomfrue Monrad siger at hun er endnu ligesaa utrøstelig. Jeg har ikke havt Mod til at see hende. Det susselige Spørgsmaal angaaende Garderobens Formerelse kan jeg ikke bedre besvare end ved at sige Dem at jeg ret er forfalden til umaadelig Pynt, tænk Dem mig kun med en nye hvid sribet linned Kiole og en Rad nydelige Staalperler om Halsen, en skøn Daase i Lommen og saa videre, saa kan De forestille Dem fuldkommen hvorledes jeg seer ud.

Tak gode Olufsen, for ald den Deel De tager i os og i mig baade i stort og smaat. Saaledes bør en Ven være, og saaledes opfylder De fuldkommen mit Hjertes Ønske. Hvor glæder det mig ikke at tænke, at i dette Øieblik er der maaskee et Brev fra Dem underveis til Pram og mig. I Anledning af Brev maae jeg sige Dem, at Fru Lange²⁾ er vred, og Jomfrue Monrad betroede mig, at hun ikke heller var det saa lidt. Ret Dem nu

¹⁾ Ole Johan Samsøe, Dyvekes bekendte Forfatter, der var en god Ven af Pram. ²⁾ Fru Frederikke Lange, gift med daværende Højesteretsadvokat Rasmus Lange (f. 1752 † 1829); han saavel som hans Kone hørte til Prams og Rahbeks fortroligste Venner; de findes tidt omtalt i sidstnævntes Erindringer.

smukt derefter. I Dag skal jeg hen til Lotte¹⁾, hvis smaa Kinder allerede begynde temmelig at blegne, men det bliver imellem os sagt. Lev vel gode flittige Olufsen. Marie Pram.

Pram til Olufsen.

Kjøbenhavn d. 7 Dec, 1793.

Ret hierteligen takker dig min Kone som jeg, og jeg som hun, for dine jevnlige venskabsfulde Breve. Du opfylder ved dem dit Savn, saavidt det kan opfyldes; men endnu engang, du savnes ikke uden Skaar i vor Huusfryd. Man værner sig til meget, og virkeligen glemme vi omsider at vi ikke leve saa vel som før, ej saaledes som vi havde foresat os at ville leve, naar vi skulle troe at leve taaleligen; men des-dybere føler man det nærværendes Ufuldkommenhed, naar den alt imellem erindrer os alt for vældigen om, at vi have levet ret efter Ønske. Som sagt Tak for dine Breve. Det i dem dog stedse herskende Luune trøster os, naar du beretter os den Kiædsomhed, du døyer, og forsikkrer os om at Muserne, dine Veninder, erstatte dig Tabet af dine andre Venners personlige Omgang; hvilket er det eeneste Tab i denne Henseende, du lider; deres Deeltagen, Høyagtelse, Ømhed, troe mig den er dig ufortabelig; derom vil blandt andet min Kones Brev af Dags Dato, som hun nu skriver paa, overbeviise dig. Hun har sidst jo giort dig Regnskab for Indholdet af Sanders ganske fortreffelige Recension over Gulddaasen, som nu snart kommer i hans Samling paa tydsk²⁾. Jeg hilser dig fra ham. Tode skal nylig i et af sine Blade have nævnt dig som Gulddaasens Forfatter. Fortæl mig, har han Lov dertil? og er din Anonymitet forbi? er det ikke saa, jeg ønskede da virkeligen, at jeg endnu var uvidende i denne Henseende, thi jeg sættes ved denne Anledning ofte i Forlegenhed. Du svarede mig intet paa, om jeg af dine Breve maa udpille og lade trykke det reisebeskrivske. Det er for interessant til at giemmes i en

¹⁾ Charlotte Amalie Fischer, Datter af Auktionsdirektør, Justitsraad Mouritz Fischer, var 1793 bleven gift med daværende overordentlig Professor i Historie Jørgen Kierulf (f. 1757 † 1810), der 1794 blev udnævnt til Medlem af Teaterkommissionen, hvorom der handles i et af de senere Breve. ²⁾ Auswahl dänischer Lustspiele für Deutsche. Herausgegeben von L. C. Sander. I. Zürich. 1794.

Ephemeridars Pult, uden at sendes til Pressen. Du studerer og det med Liv og Siæl; det vidste jeg forud; men du kieder dig stundom; det formodede jeg ogsaa vilde skeep, og min Stolthed paa egen og Hustrues Vegne bestyrkede mig denne Formodning. Men hvorfor bruger du, Mand med de hurtige Evner, hvilken ethvert Arbeid koster saaliden Møye, ikke engang iblandt i Mellemtimerne, naar Kiædsomheden banker paa din Dør, det Middel til at afvise Fru Ennuias Besøg, at skrive et eller andet bestemt til det Maal, som du aldrig har forfeilet, aldrig kan forfeile, at fornøye dine Læsende Landsmænd, eller at underviise dem, eller fornøye og undervise dem; det er, hvi skriver du ikke Opsatser¹⁾ for Minerva eller for dog at trykkes, sikkerligen bemeldte Frue lader sig ikke forelæse to Linier af nogen deslige din Opsats, førend hun pakker sig, ligesaalidt som hun dvæler noget Øyeblik hos dig, naar du skriver os til; i det mindste kommer hun ikke i vort Huus den Dag vi have faaet Brev fra dig, eller læser igien de, vi alt have. Dog, du har, haaber jeg, forsøgt, og bruger dette Middel, og Resultatet venter jeg med Begiærlighed paa.

Nu om mig selv. Det lader temmeligen alvorligt med Bestemmelsen til Tunis. Du skrev kun lidt derom til mig, og hvad du skrev til min Kone, har jeg ikke læst, som jeg overhoved ikke læser hendes Breve uden hun flyer mig dem. — Førend jeg gaaer videre: vi leve lykkelig; hun er for det allermeeste i godt Humeur; i heele Maaneder ingen Muledag; vi taale dit Savn, skiøndt uerstattet; her kommer flere Dage efter hinanden ingen, og vi finde os deri uden Knur. Hun er ikke for at gaae til Tunis men taaler at tale derom, at spøge dermed, at lade sig forestille Behagelighed og Ubehagelighed derved. Jeg glæder mig over, at vores gamle ikke meget intime Familie Liaisons, ere endnu mindre frequenterede. Vi komme siælden 2: hver Fjortendag til Commandeurens²⁾, og det er da kiøligt; Fru Fisker³⁾ see vi ikke tiere; til Professor Kiærulfs have vi været to Aftener

¹⁾ Originalen har Opsatser. ²⁾ Den ovenfor nævnte Kierulf, Holmens Chef. ³⁾ Gift med Auktionsdirektør Fischer, Prof. Kierulfs Svigermoder. (jfr. Rahbeks Erindringer. I. p. 328).

siden de bleve givte; een Gang i Vinter til Rothes¹⁾ etc. De Baand ere altsaa ikke saa fastgroede, at det meeget vil smerte, naar de briste. Jomfr. Monrad kommer nu saare sielden, da hun er flyttet ud til Brams²⁾, Jomf. Eilitz³⁾ ikke tiere. — Nu Apparerne i Tunis ere jo bedre jeg lærer at kiende dem, jo skjønnere. Ubehagelighederne paa Pesten nær, saa godt som ingen. Det er næsten efter Conjuncturerne umueligt, at ikke den did kommende Consul med saare liden Handelsaand og saare lidet Handelsarbeid, jo maa blive en Handelsmand, der fortiener store Penge i en Snup. — Der bliver intet afgjort førend i Januar eller sildigere; men Bernstorff har saavel til mig selv, som endnu tydeligere og udtrykkeligen til et Par Medsøgende nævnet mig som Manden; dog sagde han mig i Forgaars, at det skulde beroe paa mig, om jeg vilde frasige mig det: dette kan maaskee dog have sine svare Betænkeligheder. Man satte det til Sect. Kiærulf, om han vilde være Byfogd i Veile eller ej⁴⁾, og da han sagde Nej, fik han sin Afskeed; dog det er vel ikke at befrygte. Men nu: i Aar lever jeg prægtig, thi vore Skibe besegle alle Have, og skal betale mig for Passene⁵⁾. Saa gaaer det og næste Aar; men siden — jeg kan ikke undvære Minervas Indtægt; og den skal jeg skrive uden næsten Øyeblikks Tid til at læse, neppe hvad jeg selv skriver. Ære, Bestemmelse, Helbred, Levebrød, Sindsroe, alt sætter jeg ved hvert eeneste Hefte paa Spil. Gaaer den historiske Artikel ud, saa ryger Minerva; og den skal jeg fortælle, som den efter min Overbeviisning er, eller jeg er en for mig selv og alle foragtelig Skurk. Det er de udl. Tings Betragtning, siger du, som foraarsager heele Ubehageligheden; men hvorledes fortælle Dagens Historie uden Betragtning og tillige uden tilintetgiørende Ennui; desuden ex. gr. En har i Oct. Mi-

¹⁾ Den bekendte filosofisk-historiske Forfatter Tyge Rothe (f. 1731 † 1795).

²⁾ Rimeligvis Premierlieutenant i Marinen Braëm, der iflg. Vejviseren havde sin Bolig paa Søkadetakademiet. ³⁾ Om Jfr. Eilitz, der ogsaa findes omtalt et Sted længere henne i disse Breve, har intet kunnet oplyses. ⁴⁾ 1793 blev Hans Mossin Lange ansat som Byfoged i Vejle. Hvem den ovenfor nævnte Sekretær Kjørulf var, har jeg ikke kunnet oplyse. ⁵⁾ Pram var siden 1786 ansat som Arkivar og Sjøpasskriver i General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegiet.

nerva¹⁾ skrevet en uforkastelig Afhandling, hvori løst hen anføres at det er ilde, om der gives en Medicus, der bliver kaldt til en døende Kone, hvis Mand byder ham 5 rd. for at hielpe hende til at accouchere, men han vil ikke begynde Operationen førend Manden faaer løbet den halve By rundt at laane 5 til, at give ham. Denne Anecdote — jeg ansaae den som et løst henkastet Exempel, ikke som et fortalt Factum — har Buchhave²⁾ optaget i sit Magazin, kocht Suppe derpaa og giort et Væsen deraf, saa alle Medici, hver især, maa antage dette Citat af Minerva, som en individuel Paskil. — Jeg havde ikke lagt Mærke til Tingen, jeg har m. S. ikke skrevet den, veed heller ikke min Autor. Jeg bærer nu ligefuldt Odium som Paskillant. — Troyel³⁾ har skrevet et vittigt Digt om den franske Revolution. Det indeholder intet anstødeligt end sige skadeligt; men det hedder om den fr. Rev. Vil man da ikke finde Oprør deri? Trykker jeg det: Ja! der har vi Jacobineren; Minerva er dog den sande pere du Chesne⁴⁾ — trykker jeg den ikke: den Minerva bær Præg af at Udgiveren kryber for Ministerium; forkaster saadant et Stykke! — og see ingen byder Minerva andet end Slet, og ingen læser den, og Udgiveren er en Æsel efter alles Dom. — Nu min Lykke her hjemme: Vendelboe⁵⁾ kan komme bort, jeg faae hans Comptoir med 800 ja maaskee 1000 rdr. Vil du troe, jeg er der ikke sex Uger, førend jeg hedder i heele Publico en Tyv; og saa kan jeg dog kun med Kummer leve, og ingen Ærlighed befrie mig fra i ethvert Cotterie at dømmes til Rasphuuset — saa med ethvert andet Comptoir. — Jeg kan faae et andet Embed — hvilket, hvor

¹⁾ Minerva, 1793. Okt. p. 1. Forfatteren er unævnt og hans Navn findes heller ikke i Nyerups Minervaregister. ²⁾ Rudolph Buchhave (f. 1737 † 1796), den bekerdte dygtige, men meget stridbare, Læge, der i sit ovenfor nævnte Tidsskrift („Politisk og fysisk Magazin“) ogsaa fremsatte temmelig frisindede demokratiske Ideer. Artiklen findes i Novemberhæftet 1793. p. 637 ff. i Form af et indsendt Spørgsmaal og Svar fra Redaktionen, i hvilket det anbefales at navngive den ubarmhøjertige Læge. ³⁾ Peder Magnus Trojel (f. 1743 † 1793). Digtet blev ikke optaget i Minerva. Det findes i Sejdelins Udg. af Trojels Digte. 1801. I. p. 120. ⁴⁾ Navnet paa et ultraradikalt Blad, som Revolutionsmanden Jacques René Hébert udgav fra 1789. (se: Toft, En Journalist fra Revolutionstiden, 1894). ⁵⁾ Kammerraad Wendelboe var Sekretær i det danske Kancelli under Økonomi- og Kommercekollegiet.

jeg kan leve uden Kummer? Blev jeg end Amtmand; de gode Amtmandskaber faaer ingen Roturier. Desuden hvad Forskiel paa at reise til Skagen eller Ringkiøbing eller Christiansund og til Tunis. Begge ude fra Menniskeligheden, men dette til blidt Otium, Udkomme, Udsigt, godt Clima, hint til Frost og Flyvesand og Sult, og Slæb og dræbende Qval. Hvor jeg er er jeg totus tuus.

Pram.

Olufsen til Pram*).

Göttingen d. 22 Dec. 1793.

Med mit Brev til Din Frue i Dag otte Dag takkede jeg dig paa et lille Octavblad for dit Brev, jeg igientager denne Tak herved i Qvart, og dersom du nu ikke snart skriver mig til igien, saa takker jeg dig tredie Gang derfor in Folio paa Papier Grand-Aigle, og lader dig betale Postpengene. Jeg har i Dag ikke Leilighed til at skrive dig noget langt Brev til; det er blot min Hensigt at afgjøre adskillige mellemværende Smaating. Men nu har vi i 14 Dage Ferier, det er at sige 14 Dage til at skrive Breve i; og da skal du faae nok. Jeg vil nu kortelig fremsætte alt hvad jeg har at spørge om, og hvad jeg skylder dig Svar paa.

§ 1. Min Anonymitet med Gulddaasen kan ikke længere have Sted siden alle Mennesker dog veed Forfatteren, og følgelig vilde det næsten være latterligt at forblive ubekendt.

§ 2. Af hvad jeg hidtil har sladdret dig for kan der, saa-vidt jeg begriber, intet Udtog gøres; det kan endnu mindre trykkes altsammen, og derfor seer jeg ikke, hvorledes jeg dermed kan være Frue Minerva til Tieneste. Det er imidlertid min Plan, fra Tiid til anden at meddele dig enkelte Stykker af min Dagbog til Bekiendtgjørelse¹⁾, men du seer selv det vil til den Ende være fornødent at jeg virkelig reiser. Hidtil har det ikke været Tilfældet, og jeg har derfor intet kunnet sende Dig, thi om Hamborg vil jeg intet skrive, fordi jeg venter at komme der igjen; om Göttingen intet, fordi jeg endnu ikke er reist herfra,

*) findes hos Øst. 1835. Nr. 40. p. 313 ff.; han har intet udeladt heri.

¹⁾ Denne Plan blev ikke til noget, muligvis paa Grund af Prams Fratræden som Redaktør af „Minerva“

desværre! og om Cassel bør jeg ikke lade noget trykke under din Couvert, thi det skulde gjøre mig ret ondt om Du kom til at sammenbande en Recension derover i Castellet.

§ 3. Har Du været saa god at afsende mine efterladte oeconomiske Charter til Stiftscomptoiret i Aalborg¹⁾? — Samt Biörners nordiske Kiempedåter til Cap. Abrahamson?

§ 4. Veed du ikke hvem Videnskabernes Selskab har tilkiendt Premie for Planen til Agerdyrkningsseminariet?²⁾

§ 6. Hav endelig den Godhed at lade mig vide om Justiceraad Malling³⁾ har rigtig faaet den Afhandling om Korntørringen som jeg sendte ham; det er mig meget om at gjøre, at vide det.

§ 7. Tør jeg vente at du vil sende mig Minerva fra September af, samt de lærde Tidender fra samme Tiid. Du behøver da blot at levere dem til Gyldendal; og Du faaer dem igien i Januar.

§ 7. Man siger her at vi skal slaaes til Foraaret med Engelland og Rusland. Er det sandt?

§ 8. Som er det vigtigste: Naar Du i Januar Maaned bliver Consul i Tunis, hvad Tiid reiser Du da, og hvilken Tuur vil Du vælge. Dette maa Du absolut lade mig vide.

Lev vel kiere Pram. I denne Uge skal jeg forfatte et ordentlig Brev til dig; men skriv mig nu snart til. Du seer, der er nok at skrive om.

Olufsen til Pram*).

Göttingen d. 29 Dec. 1798.

Endskiøndt jeg i denne Tiid er temmelig dum, saa har jeg dog ikke troet at dette burde hindre mig i at skrive Dig til, og det saa meget mere som jeg endnu ikke kan med Vished bestemme naar denne Dumhed vil høre op, eller om den nogen-

¹⁾ I denne By havde Olufsen, da han i 80erne var beskæftiget med Opmaalinger i Jylland, en Tid sin Bopæl. ²⁾ Carl Gottlob Rafn (f. 1769 † 1808), bekendt som landøkonomisk og botanisk Forfatter, vandt Præmien; hans Afhandling udkom Aaret efter. ³⁾ Den bekendte Ove Malling (f. 1748 † 1829) var 1783 bleven valgt til Præsident i Landhusholdningsselskabet og genvalgtes aarlig til 1802. Det er rimeligvis i denne Egenskab, han har faaet Olufsens ovenfor nævnte Afhandling, der forøvrigt ikke vides at være trykt, tilsendt. *) Dette Brev findes hos Øst. 1835. Nr. 41. p. 321 ff.; Originalen har jeg ikke kunnet skaffe; tilsyneladende har Øst intet udeladt.

sinde vil høre op. Jeg har i disse Ferier moeret mig med at skrive otte eller ti Breve til mine gode Venner. De vare alle dumme, hvilket endelig kan være det samme, siden disse gode Venner dog ikke besvare dem. Det er upaatvivlelig klogt af disse Mennesker, men det er saare sielden at man for sit eget Individuum er meget fornøiet med den Klogskab hos andre, som man ikke selv besidder. Overalt, om det end er klogt ikke at befatte sig med et Menneske der er dumt, saa er det dog ikke synderlig venskabelig at lade Een saa gandske i Stikken, som man lader mig i denne Tiid. Naar jeg undtager to Breve fra dig, to fra din Kone, og et fra Schwarz, saa er det øvrige slet intet. Var jeg endda sluppet med Livet fra denne Hundebye, saa vilde jeg maaskee ved Hielp af de mange nye Gienstande, og det muntre Lune som endog det blotte mekaniske af en Reise medfører, nogenlunde undvære Liv fra Danmark, og jeg kunde desuden hemmelig glæde mig over at mine Venner egentlig vilde tabe mere ved deres utilgivelige Forsømmelse end jeg, siden jeg gandske sikkert ogsaa vilde, af Hevngierrighed forsømme at meddele dem de yderst interessante Ting, en Mann wie ich kunde iagttage og beskrive. Men her i denne lærde Søle er det gandske anderledes. Jeg vader her frem den ene Dag som den anden, jeg seer intet interessant, jeg er keedsommelig, og dum og ærgrelig. Her trænger jeg til nogen Modgift, endskiønt jeg har intet at betale Lægedommen med. Jeg har nu besluttet at lade Tingen gaae sin Gang. I Gaar og i Dag har jeg skrevet de fem sidste af de tredive ubesvarede Breve jeg har smurt sammen her i Göttingen, men dermed Stop! —

Du siger at jeg skrev saa lidt om Tunis. Men det kom deraf kiere Pram, at der er kun lidet at sige derom. Du troer at denne Forandring er velgiørende for dig, og Du ønsker den. Det første kan jeg ikke andet end tilstaae, og det sidste er der intet at sige imod. At Tunis er noget meget herligt Sted, troer jeg ikke, at det er noget slet, troer jeg heller ikke. For din Person kan denne Forflyttelse betragtes fra en fordeelagtig Side, og Du er ikke at fortænke i at Du vælger denne Side. Det er endog, egentlig talt, Pligt for Dig at vælge den. Du har Vished

om at vinde en Deel derved, Udsigt, rimelig Udsigt til at vinde meget, og du er betrygget for det ringeste Tab i enhver Henseende. En gandske anden Sag er det derimod med din Kone. Hendes Begreber om Lyksalighed ere ikke alle hentede fra Betragtninger om det man kalder glimrende Lykke. De beroer hos hende, som hos ethvert Fruentimmer, der endnu har nogen Qvindelighed tilbage, mere paa en vis Aisance i Udøvelsen af hendes Smag, og i Nydelsen af de smaae, ofte ubetydelige Glæder, som, naar man seer sig ret om, ere Livets bedste og eneste Glæder. Hendes Stemning gjør hende Eensomheden kier, og med denne Tilbøielighed er naturligiis forbundet en Ængstlighed for fremmede Ansigter, som er vanskelig at begribe for een, der som Du, indretter din Smag for Livet i Forhold til det Talent du har til at finde Smag i Verden, eller den Deel deraf, som ligger nærmest omkring din daglige Cirkel. Din Sphære er en gandske anden end hendes. Du er en Mand af Genie og Talenter, er hurtig, og omfattende; du behøver, som alle af denne Classe en Verden til Omgang, til Ideehandel og Arbeide. Hun har ogsaa Talenter, men Hun har lillige det fine, varme qvindelige Hierte, hvis Følelser ville tilfredsstilles før Talenterne komme i Betragtning. Du vil indrette dit Liv for at leve lykkelig i Verden; Hun vil kun vælge saameget af Verden som behøves til et lykkeligt Liv. Du nyder Livet i Verden, Hun Verden i Livet. Hendes Grundsætning er altfor meget min egen til at jeg kan misbillige den. Jeg ærer hende for den Resignation hvormed hun kaster sig i en Forfatning, som, endog for den almindelige qvindelige Ængstlighed maae være noget skrækkende, og i Sandhed, kiere Pram, det Offer hun derved bringer Dig bør være dig helligt.

Lad mig vide saa snart muligt, hvorledes Udsigterne ere. Især er jeg inderlig begierlig efter hvad Tuur du vil tage, eller rettere, hvad Tiid du vil reise. Det vilde dog være yderst forbandet om jeg ikke skulde være i Stand til at møde dig; og seer det næsten ikke ud derefter, da jeg i Mai, eller i det seneste i Juni Maaned maae være i Engelland.

Sender Du mig Minerva, og de lærde Tidender, som jeg et

Par Gange har bedet dig om? Glem det endelig ikke! Nu farvel, gode Pram. Jeg kan, som du seer, ikke skrive mere, med mindre jeg vilde tage et nyt Ark, eller ogsaa skrive Resten ud paa Bordet. Det første vilde være dig keedsommeligt, det sidste unyttigt, da jeg ikke troer det gaaer an at sende Bordblade med Posten. Altsaa Farvel.

C. Olufsen.

Pram til Olufsen.

§ 1. Aarsagen hvorfor jeg ikke har skrevet dig til i saa lang Tid er den at jeg fra Begyndelsen af Decb. til i Tirsdags har skrevet et Priisskriv¹⁾, der i næste Maaned skal krones, om det norske Universitet: og dette Priisskrivt er græsselig lærd, comme il faut, og 532 Qvartsider stort.

§ 2. Aarsagen, hvorfor jeg i Aften ej skriver Dig skikkelig til, er at jeg for Universitetets Skyld saaledes har forsømt alt, at jeg staaer Fare for at blive afsadt, og spænder derimod ved nu at expedere en Satans Hob, hvorved Klokken er alt bleven 7.

§ 3. Din Anonymitet med Gulddaasen er nu saaledes efter din Tilladelse forbi, at Høst nævner dig derfor i en Artikel i nærværende Minerva²⁾.

§ 4. Minerva venter Opfyldelsen af dit Løfte af 22 pass. uagtet jeg, for ej at sendes til Munkholmen, ikke skriver mere i hende, eller har med hende at skaffe fra Dec. 1793³⁾.

§ 5. Dine Korter har jeg strax efter din Bortreise sendt til Aalborg og Nordiska Kämpe Dater til Abraham [sic.].

§ 6. Professor Viborg har faaet en Afh. bestilt fra Tysk-

¹⁾ Udkom u. T.: Forsøg om en Høiskoles Anlæg i Norge, efter den af et Selskab i Christiania fremsatte Priisopgave. Christiania 1795. ²⁾ I Anledning af en Polemik mellem Høst og Nyerup i „Minerva“ angaaende det tilbørlige i at afsløre anonyme Forfattere havde førstnævnte navngivet Olufsen og tilføjet „Jeg nævnte ham ikke, var jeg ei vis paa, at han intet havde derimod“. (Minerva. 1793. Dec. p. 341; jfr. Høsts Erindringer p. 19—20). ³⁾ I Decemberhæftet (p. 411 ff.) findes en Erklæring fra Pram, hvori han frasiser sig al Andel i „Minerva“, tildels tilskyndet ved de Ubehageligheder, som den ovenfor nævnte Artikel om den haardhjærtede, havesyge Læge havde forvoldt ham. Erklæringen er dateret 21. Januar 1794 og strax efter følger Rahbeks Meddelelse om, at han overtager Udgivelsen.

land, og derunder sat Navnet Rafn¹⁾. Denne er det, som vandt Prisen ang. Ageracademiet.

§ 7. Malling har jeg ikke talt med.

§ 8. Minerva med øvrige forlangte er for 3 Uger siden overgivet Gyldendal.

§ 9. Vi skal ikke slaaes til Foraaret med nogen fremmed Fiende, men maaskee faae vi lidt Borgerkrig paa Prindsen af Hessens Foranstaltning, da han vil endelig have Gr. Schmettow²⁾ guillotineret, men alle Mennsker tage Schmettows Parti, undtagen nogle du coté droit, som ere Hessere.

§ 10. Jeg reiser neppe til Tunis, thi Bernstorff vil have mig hængt for Fortsættelsen af Minervas Historiske Artikél; men han faaer en lang Næse, thi jeg skriver den ikke længer.

§ 11. Paa Tirsdag faaer Du et langt Brev. Denne Gang maae Du nøyes med min Kones.

§ 12. Du hilses venligst af Schwarz, som var her nu og sagde han var doven og Bergsøe, som er her og er doven.

§ 13. Vær min Ven thi jeg er din af mit Hiertes inderste.

Kh. d. 11. Jan. 1794.

Pram.

¹⁾ Hvortil der her sigtes, har jeg ikke kunnet oplyse. ²⁾ Valdemar Frederik Schmettow (f. 1749 † 1794) der først havde været dansk Gesandt i Paris og senere kurpfalzisk Geheimeraad, men nu levede i Ro i Plöen, havde 1792 udgivet en Piece: „Patriotische Gedanken eines Dänen über stehende Heere, politisches Gleichgewicht und Staatsrevolution“ i hvilken han havde hævdet, at en stor staaende Hær var en Uting for Danmark, da den oversteg Landets Kræfter. Desuden havde han spottet over Affæren ved Kvistrum Bro, hvor Prins Carl af Hessen med Kronprinsen af Danmark i sit Følge havde taget et svensk Korps til Fange, og tildels ud derfra tog den bekendte General J. F. Mansbach til Genmæle mod Schmettow, i sit Skrift „Gedanken eines norwegischen Offiziers über die patriotischen Gedanken eines Dänen“. 1793, idet han bebrejdede Schmettow Utaknemlighed. Prins Carl af Hessen havde nemlig understøttet denne, der stadig befandt sig i Pengeforlegenhed. Schmettow svarede saa med en „Erläuternder Commentar zu den patriot. Gedanken eines Dänen“ 1793, hvori han kaldte Mansbachs Indlæg for et Smædeskrift. Dette havde til Følge, at Mansbach sendte ham sine Sekundanter, men Schmettow, som laa syg, stillede den Fordring, at Mansbach skulde opgive sin Anonymitet, før Duellen fandt Sted. Dette skete imidlertid ikke og Aaret efter døde Schmettow. (se: Biograf. Lex.; Bobé, Efterl. Papirer fra den Reventlowske Kreds. II. p. 244 og Bibliotheca Danica. I. p. 1056, hvor de mange Smaapiecer, Striden gav Anledning til, findes opført).

Fru Pram til Olufsen.

d. 11 Jan. 1794.

Jeg maae begynde i Dag med at fortælle Dem, at jeg har saa afskyelig en Hovedpine og Snue, at ingen dødelig vilde formaa mig til at sætte Pen til Papiir, dersom det ikke var Dem jeg skulde skrive til. Jeg føler alt for vel hvor meget jeg skylder Dem for Deres mange velsignede Breve, til ikke at gribe mig lidt an for Deres Skyld, siden jeg veed at De heller vil see noget dumt fra mig, end slet intet. De havde faaet Brev fra os forrige Postdag, men Pram var saa op over Ørene indviklet i en stor tyk Afhandling om det norske Academie, at, dersom han til den yderste bestemte Tid skulde blive færdig, var der ikke en eeneste Time at give bort, og mit Smørierie uden hans Brev, var det ikke værdt at betale Postpenge for. Hvis De kunde see hvor mange fortrædelige Omstændigheder der stundom kan støde sammen for at forhindre mig i at skrive Dem til, vilde De vist ofte undskyldte mig, og ikke gaae og brumle med Piben i Munden, og være arrig, som jeg vel kunde merke De havde været det inden De fik vore forrige Breve, og hvis De kun ikke havde den korte Hukommelse som jeg ved lang Erfaring har lært at kiende hos Dem, vilde De vist kunde erindre hvor kier De var os, hvor megen Glæde vi ofte har fortalt dem at Deres Omgang gjorde os (at sige naar Herren ikke suurmulede) og altsaa ikke let falde paa den Tanke at De kunde være forglemt efter fire Maaneders Fraværelse. Seer De hvor net jeg ogsaa kan brumle. Men det er Snuen der snakker der henne, vil De tænke. Lad saa være, man er ikke tilbøielig til at være from, naar man er saa kied af sig selv som jeg i Dag af mit forvirrede Hoved. Ret alvorlig, kiere Olufsen, jeg sad mig ned for at skrive Dem noget got til, men De seer selv hvor forkeert det falder ud. Min Lyst er med alt dette dog meget stor til at takke Dem for de mange venskabelige Ønsker, De gjør for mig ved dette Aars Begyndelse. Jeg kiender Deres Godhed for mig igien i hvert Udtryk, og glæder mig at et ædelt got Hierte i Naturen tager saa megen Deel i mit Vel. Jeg tør ikke vove mig ud paa den slibrige Ønskebane, og altsaa vil jeg bede Dem, kald sammen i Deres Erindring alt hvad De veed om min inderlige Deeltagelse

-og Venskab for Dem, og det troer jeg ikke kan være saa lidet, -og slut saa selv hvor mange gode Ønsker jeg gjør for Dem i mit Hierte. En god drøy Portion Taalmodighed, var det vel ikke af Veien at ønske Dem for Deres nærværende Forfatning, den synes mig De kunde trænge til for at bære den dræbende Kiedsomhed De plages med. Stakkels gode Olufsen, hvilken bedrøvelig Juul De har oplevet, ingen Julekage, ingen Juleleege! Havde De været hos os i denne Tid, skulde De dog have faaet lidt af begge Deele. Ja De maae nok sige at De har vel reist. Man siger her, at De skal have indleveret to Theaterstykker, Silkeskoen og Tindaasen, er det sandt? Den spodske Frue som spurgte mig derom, og som jeg forsikkrede at jeg ikke vidste det, svarte mig temmelig studs at det skulde vel være en Hemmelighed som med Gulddaasen. Folk er ret naragtige, de blive vred fordi de ikke maae vide alting. Jeg troer dog ikke, at det kan være sandt, ellers havde jeg vel hørt et lidet Ord derom af Dem.

Vores Tunis-Reise er ligesaa lidt afgjort som sidst da vi skrev Dem til, men om fiorten Dage er Tingen vist bestemt. Altsaa naar De nu faaer Brev igien, kan jeg melde Dem noget vist derom. Jeg læste i Deres sidste til Pram hvad De siger om den Sag, og takker Dem for den gode Maade De taler om mig, og for mig paa. De er sandelig en tro og ærlig Ven, dette Vidnesbyrd skal mit Hierte altid give Dem.

Noget Nyt som kunde interessere Dem har jeg ikke at melde Dem, uden det skulde være dette, at jeg til Nyeaarsgave af Lotte og Kierulf har faaet en deilig Steen-Pyramide, som, kunstig besaaet med Karsefrø, staaer grøn og blomstrende paa Deres lille brune Bord i Dagligstuen. Det er den vigtigste Nyhed jeg har at berette Dem, hvoraf De seer at alting gaaer her i sin gamle Slendrian. Det fornøyer mig at De endelig har opfyldt Deres Forpligtelser til Deres Venner her, jeg sporede Fornøielsen derover hos Jomfrue Monrad, som besøgte mig igaar. Jeg takker dog Gud, at jeg ikke er i de Venners Tal, som har maattet vente saa længe, jeg kunde ikke være saa taalmodig og nøisom. Men De er sandelig udmærket god imod mig, og det skønner jeg ogsaa paa. Vær nu for dette og meget andet got, man kan sige

om Dem, ret fornøiet og lykkelig. Lad Deres Venskab i dette Aar være det samme gode varme Venskab, hvormed De saa længe alt har glædet Deres taknemmelige

Marie Pram.

Olufsen til Pram*).

d. 19 Janv. 1794 i Göttingen.

Da det forekommer mig at være lidt for længe siden jeg hørte noget fra Din Frue og fra Dig, kiere Pram! saa har jeg for at fordrive mig Tiden grublet ret meget paa, hvad der vel kunde angives som antagelig Grund dertil. Den første Hypothese, jeg bragte til Verden, var denne, at De begge maaskee alt vare i Afrika, og sad under et Palmetræ paa en Tunesisk Sørøver-udkikklippe og saae efter, hvorledes det midlandske Hav seer ud fra Sydsiden. Vel har denne Mening meget for sig, men der er dog et og andet deri, som ikke duer. Dernæst faldt jeg paa, at Tunisreisen vel ikke var virkelig udført, men kun bestemt, og at Du og Din Kone nu af alle Kræfter arbeidede paa at stemme Instrumenterne for at kunne synge med de barbariske Fugle, de skulde leve blandt. Efter denne Conjectur bliver altsaa den Ubarmhertighed, hvormed man lader mig gaae her og længes efter Breve, ikke andet end en ulastelig Forberedelse til Barbarisme, og fra denne Side betragtet er der intet at sige derimod; thi om end mit Hjerte vilde yttre det Ønske, at jeg just ikke burde været den første man skulde slaae sig til Barbar paa, saa maa dog min Forstand tilstaae, at netop dette er det fine i Barbariet. Som sagt; Er Tunis Reisen bestemt, saa tier jeg. Men i andet Fald saa lod der sig sige en heel Hoben, som jeg ikke vil sige fordi det er alt for slemt.

Du gjorde en sand Velgierning ved at sende mig Minerva og de lærde Tidender. Dit Vers over Princessen¹⁾ er smukt. Dine historiske Artikler ere virkelig meget vel skrevne. Jeg tilstaaer, at jeg ikke har kunnet finde hvad det er Ministerne have

*) Findes hos Øst 1835. Nr. 48. p. 329 ff. De udeladte Steder har jeg tilføjet efter Originalen. ¹⁾ I Minerva 1793. Oct. p. 65.

stødt dem over. I et Nr. af de lærde Tidender fandt jeg hvad jeg vidste i forveien: at Rafn ved Wiborgs Hjælp fik Præmien¹⁾. Jeg har sikkerlig intet imod at hans Plan kan jo gjerne være bedre end min, men jeg er kun opbragt over det Lurendrejers Væsen som er saa giængs*).

Min Afhandling kom ind i rette Tiid, Rafns to Maaneder efter, og [Hauch] var dum nok til at sige bestemt, at han vidste der indkom en Afh., som blev den bedste! og det før han havde seet den. Nu Wiborg selv een af Dommerne! Dog maaskee denne Afhandling**) — — maaskee den virkelig er god. Imidlertid er jeg ingen stor Elsker af at lade mig forbløffe. Jeg beder Dig derfor kiere Pram, at Du vil være saa god paa mine Vegne at afhente min Afhandling hos Confer. R. Jacobi⁸⁾, og strax lade den trykke saadan som den er. Vil det ikke vare for længe, og finder Du saa for godt, saa kan Du sætte den i Minerva, men herved har jeg den uundgaelige Betingelse, at den

¹⁾ Den bekendte Legatstifter Johan Frederik Classen (f. 1725, † 1792) havde i sit Testamente udsat en Præmie for den bedste Plan til et „Agerdyrkningsacademie for Bondestanden“, og til denne Pris konkurrerede Olufsen, Riegels og Rafn, hvilken sidste altsaa blev den lykkelige Præmietager, (se: C. Nyrop, J. F. Classen. p. 297). *) Her har Originalen efter Ordet giængs: „i Videnskab. Selsk. og som Hauch²⁾ saa dumt og med saa megen Egoisme og Selv vigtighed befordrer. Den physikalske Classe skulde bedømme Sagen — i slettere, mere ucompetente Dommeres Hænder kunde den aldrig falde. Man tænke sig Hauch, Wiborg³⁾, Bugge⁴⁾, Spengler⁵⁾, Chemnitz⁶⁾, Müller⁷⁾ som Decisorer i dansk Agerdyrkning.“ ²⁾ Den bekendte Hofembedsmand og Fysiker Adam Wilhelm Hauch (f. 1755, † 1838), Medlem af Videnskabernes Selskab siden 1791. ³⁾ Naturhistorikeren Erik Nissen Viborg (f. 1759 † 1822), siden 1791 Medlem af Videnskabernes Selskab. ⁴⁾ Den astronomiske Forfatter, Professor Thomas Bugge (f. 1740, † 1815), siden 1775 Medlem af Videnskabernes Selskab. ⁵⁾ Naturforskeren og Kunstneren Lorenz Spengler, (f. 1720 † 1807), Medlem af Videnskabernes Selskab siden 1778. ⁶⁾ Johan Hieronymus Chemnitz (f. 1730 † 1800), en indvandret Tysker, der paa denne Tid var tysk Sognepræst ved Garnisonskirke; han var en dygtig Konkylolog. Siden 1781 Medlem af Videnskabernes Selskab. ⁷⁾ Kemikeren Frantz Heinrich Müller (f. 1732 † 1820). Medlem af Videnskabernes Selskab fra 1780. **) „hvoraf een deel skal være stiaalet af min, som man havde i to Maaneder til Afbetieng“. ⁸⁾ Christian Frederik Jacobi (f. 1739 † 1810), Højesteretsassessor og Konferentsraad, tillige bekendt som Forfatter for Skuepladsen, i hvis Direktion han havde Sæde 1773—84. 1776 havde han succederet Hjelmstjerne som Sekretær i Videnskabernes Selskab.

maae ogsaa aftrykkes separat. Vil Du besørge Correcturen, saa gjør Du mig, som Du selv indseer, en meget væsentlig Tieneste, endskiøndt jeg indseer ogsaa, at det er næsten Synd at belæsse Dig med mere Arbeide end det Du har. Maaskee er der ogsaa hist og her alt for store Bommerter i Stilen. Dem vil Du rette, især erindrer jeg, at der strax paa første Side staaer „den Høide, hvortil vore Kundskaber have optaarnet sig“, dette urigtige Billede beder jeg Du vil gjøre rigtig. Devisen paa Afhandl. er Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli, si patriæ volumus, si nobis vivere cari. Hor.¹⁾ — Paa Titlen sættes blot mit Navn, hverken Professor eller Lærer maa komme til. Med næste Post sender jeg en Forerindring dertil Vil Du tiene mig i denne Sag, gode Pram? Olufsen.

Just som jeg vilde forsegle dette fik jeg Dit og Din Frues Breve af 11 Jan. Ret inderlig takker jeg derfor. — Skiøndt min Anonymitet med Comedien er forbi, er det dog vel ikke nødvendigt, at Hr. Høst behøver at nævne mig offentlig derfor.

Olufsen til Fru Pram.

Göttingen d. 19 Janv. 1794.

Nu er det ret længe siden De saae noget fra mig, gode Frue Pram. Men De maae troe det er ikke min Skyld. Jeg har mange Gange havt det ret alvorligt i Sinde, og lige saa mange Gange har jeg alvorligt ladet det beroe. Og hvorfor? Fordi jeg er desværre bleven gandske dum, følgelig gandske uskikket til at nærme mig til Dem. Overalt, hvad skal jeg sige Dem? Jeg lever her, som paa et Skib, der seyler rundt om Jorden. Keedsommeligheden er det Hav, jeg seyler paa, og dette Hav er saa utaalelig eet og det samme, at der ikke engang vanker en dygtig Storm, hvori man kunde strande; en Lykke som man dog har paa alle andre Have. Jeg har følgelig slet intet nyt at beskrive, intet behageligt Gammelt at opkoge; jeg er, som sagt, dum, og altsaa ikke heller i Stand til at opfinde

¹⁾ Horats Epistler. Lib. II. 3. v. 28—29.

noget, som det er værdt at sende 90 Mile bort. Men i al min Dumhed har jeg dog ret inderlig længtes efter at skrive Dem til, eller meer bestemt, at have et ret smukt Brev til Dem færdigt. Det har hidtil ikke vildet gaae an, og gaaer ikke engang an i Dag, men jeg vil nu trodse alt for at giøre mit Hierte en Glæde paa min Forstands Bekostning.

Nu skrive vi Gud skee Lov! den 19de, det er at sige, jeg har nu den halve Deel af min Göttingske Skiersild overstaaet, og De kan troe, at ingen Jesuit kan skynde sig rappere op af sit Fegfyr, end jeg skal skynde mig ud af dette lærde Halvhelvede. Naar jeg nu har sølet i Göttingens Bøger i to Maaneder til, saa begynder jeg at giøre mig færdig, og alle Verdens Skatte, alle Tempes Gratier kunde man byde mig for et unødvendigt Ophold af tolv Dage, — jeg giør det ikke. Om jeg end skal leve af mugent Brød og Vand fra Holmens Kanal; om Jomfrue W., Fr. K. og A. B.¹⁾ end blev mit daglige Selskab paa de umage-lige Hannoverske Poster, i Slud og Regn i tre samfulde Uger, saa gaaer jeg dog bort med Glæde.

Naar De læser dette, gode Frue Pram! saa vil De ventelig blive opmærksom. De har vel forestilt Dem min Forfatning maadelig, men det fortvivlede deri, som hine Vilkaar synes at forudsætte, er vel ikke før blevet Dem saa beskueligt. Deres gode Hierte vil beklage mig.

Det smukke Kiøn her er stygt. Der findes rigtig nok en og anden Evadatter her, som ikke har aflagt al Charitisme, men da jeg ikke kiender een eneste af dem uden fra Møder paa Volden, saa tør jeg ikke synderlig tro mine Øine, da der skal mere til end et Møde for at vide, hvormegen Deel en skarp Nordenvind, Carmin for 2 β o. s. v. kan og bør tilregnes af den skønne Ansigtifarve. Saameget veed jeg, at det er her lidt vel stærkt i Brug, at de kiere Koner løbe bort fra deres Mænd, at Demoisellerne faae Børn, hvilket kan være godt nok, men der ere dog mange, som finde, at slikt ikke duer. En Præst paa Landet en Miil herfra har to meget deilige Døttre; de fik en Slump Børn,

¹⁾ Hvem de Personer, der betegnes med disse Bogstaver, er, vides ikke.

og løb i disse Dage omsider bort begge to med een eneste Under-officerer. Han giftede sig strax med den ene, og for at berolige det faderlige Hierte, skrev han Papa til, at han nok skulde sørge for, at den anden ogsaa skulde faae en Mand. Dog siger man, at Faderen var saa urimelig, at han ikke vilde være fornøiet dermed. — Undertiden træffer der dog noget ind, hvormed man kan more sig, ifald man bare er noget academisk og burschikosisk stemt. Sidste Nytaars Aften for Ex. vare nogle Hundrede Burscher i Slaabrokker og Nathuer ude i Gaderne hele Natten, slog alle Lygterne i Stykker, slog Vinduer ind, og flere kiønne Ting. I forrige Uge havde et saadant Selskab foretaget sig at fylde Bassinet af et Vandspring paa Torvet med Slagterblokke, og Afvisere, og Lygtestiger, ja, hvilket overgaaer al Roes, de havde med utrolig Umage revet fire og tyve Vandposter, som staae i Gaderne, overende og bragt i det bemelte Bassin. For noget siden brækkede disse lærde Bengler Snedkerlaugets Skildt ned, bar det en Fierdingvei uden for Byen, og slog det op paa en gammel grundmuret Gallie. — Naar man nu betænker, at alt saadant maa skee om Natten, siden man ikke kan forsømme sine Collegier om Dagen, saa forhøier det endnu meer det priselige i disse Bedrifter. — Et Selskab af sex Personer havde for et par Dage siden forsamlet sig i en meget vigtig Hensigt. De satte sig omkring i Stuen, et Lys stod midt paa Bordet, hver af Medlemmerne trak Tobakspiben frem, og det blev paalagt, at ingen maatte røre sig, før man havde saaledes fyldt Værelset med Tobaksrøg, at Lyset gik ud. De triumpherede. Lyset gik virkelig ud, maaskee for ikke længer at see paa disse Narre. —

Ser De, kunde jeg ikke more mig, naar jeg bare gad været over det: Er det ikke min egen Skyld, om jeg kieder mig. —

Forgangen Dag havde jeg den Fornøielse at modtage Minerva og nogle lærde Tidender. Disse Sager mindede mig meget levende om Kiøbenhavn og jeg læste alting med en Begierlighed, som De neppe kan forestille Dem. Jeg tænkte i Førstningen, at De havde lagt et lille Brev med, men efter at have rystet alle Minervas Hefter, efter at have taget hvert Nummer i det ene Hjørne og svinget og rystet det, tænkte jeg om igien. Recen-

sionen over Gulddaasen havde jeg Aarsag til at være fornøiet med. — Til Hevn for min bemelte Rysten maa De ryste nærværende Stykke Papiir saameget De vil, og jeg er vis paa, at De ikke finder noget taaleligt Brev. Det er dumt tilhobe.

Gode, kiere Fr. Pr.! jeg anbefaler mig nu til Deres Venskab, til det Venskab, som vil glæde mig endog paa hiin Side af det store Forhæng. Jeg kysser Deres smukke lille — ikke venstre, men høire Haand, thi det er den, jeg nu trænger meest til. Næsten begynder jeg at frygte for, at den nu misundelig hævner sig en lille Smule, fordi jeg i hine lykkelige Dage maaskee syntes at holde mig for meget til dens Naboe, og forsømte den. Bed den søde Haand om Forladelse paa mine Vegne.

Olufsen.

Olufsen til Fru. Pram.

Göttingen d. 26. Janv. 1794.

Just da jeg vilde forsegle mit sidste Brev, paa det at ingen uden De skulde faae at see hvor dumt det var, modtog jeg Deres to kiere Octavblade, og paa dem saa meget Venskab, saa meget fiint og smukt, at jeg ganske sikkert havde skrevet Dem nok et Brev til Svar derpaa, dersom det ikke havde været for sildig. Imidlertid er det mig dog næsten kiert, at jeg har det tilgode i Dag, siden jeg derved har nu atter Anledning til at erkiende, hvor venskabelig De er imod mig. Denne Følelse er altid mit Hierte dyrebar, og naar jeg tilstaaer dette, er det ikke blot Taknemmelighed, men tillige Glæde.

Gode Frue Pram; De skulde ikke skiende for de faae Ord, jeg lod falde om Forglemmelse o. s. v. Jeg forsikkrer Dem, at jeg meget vel veed, at Deres Hierte er just ikke af det meget forglemmende Slags; jeg har desuden een Gang havt den lykkelige Erfaring, at De i det mindste behøver meer end fire Maaneder for at glemme mig. Jeg kunde derfor ikke for Alvor være istand til at tiltroe Dem saadant fælt noget. Men jeg tvivler tillige om, at jeg nogensinde har yttret Mistanke derom. Jeg har ikke meent Dem, jeg kunde ikke mene Dem. De har sandelig været meget god og venskabelig imod mig. Naar jeg tilstaaer, at jeg veed hvor nødig De tage[r] fat paa en Pen, naar

jeg tillige siger Dem, at jeg ret vel indseer, hvor mange Aarsager der undertiden kan give Dem Ulyst til al Skriverie, saa vil De ikke kunne ansee mig for utaknemmelig nok til ikke at ville skønne paa de Prøver, Deres Venskab giver mig om at jeg mindes af Dem; Nei, gode Veninde! det er vist ikke Dem, jeg først bliver glemt af; jeg frygter ikke derfor; men det er mine andre saakaldte Venner, der tydelig vise, at De give mig en god Dag. Sandt at sige, saa kan det ogsaa være det samme; jeg tænkte [h]eller ikke paa andet end at holde gode Miner med disse Mennesker saalænge jeg kieder mig her; naar jeg først slipper fra Göttingen, tvivler jeg slet ikke paa, at jeg jo skal kunne more mig ret godt uden disse Venners Hielp, og mellem os sagt, jeg skal tilforladelig give dem en god Dag igien, det kan De troe. Da vil jeg ordentlig blive storagtig; jeg vil fornøie mig over min Reise, og jeg vil ikke engang have Breve fra andre end fra Frue Pram, og heller ingen anden skrive til end til hende, den eneste, som nogenlunde stod mig bie i min Göttingske Nød. De andre maa ikke bilde dem ind, at jeg reiser udenlands allene for at indsende dem Rapporter om min Reise, og lade mig more dem, og sørge for mig selv; jeg siger tusend Tak; jeg gjør det ikke.

De skal ret have Tak for den Medlidenhed, De ytrer over min bedrøvelige Juul. Ja, var jeg ikke at beklage. Jeg tænkte, saa snart jeg vaagnede, at række Haanden ud efter Julekage, men —

Jeg veed intet Nyt at fortælle Dem, uden det skulde være dette, at jeg har faaet mig en deilig mørkblaae Kiole, hvori jeg sandelig er meget smuk. Kun Skade at her ingen Gienstand er, som min Fortryllelse kan virke paa; imidlertid spaserer jeg flittig om i Gaderne deri, for dog at gjøre hvad jeg kan, og i det mindste virke i Løndom. Det er rigtignok lidt grusomt, men jeg kan ikke bare mig.

De to nye Comedier¹⁾, De skriver om, har jeg ikke skrevet. Dog har jeg i denne Tiid alvorlig lagt mit Hoved i Blød for at bringe et Mesterstykke frem. Planen i det hele har jeg ogsaa

¹⁾ „Silkeskoen“ og „Tindaasen“ (se ovenfor p. 42).

færdig, men med Detaillen er jeg ikke kommen videre, og jeg har ikke skrevet et Bogstav endnu. Stykket skal hedde *Rosenkiederne*.¹⁾ Ingredienserne deri skal være en galant Kiøbenhavns Dame, som er gift med en ærlig gammeldags Borgermand i en lille Kiøbstæd; en ægte kiøbenhavnsk Cavaleer, som tillige med Madamen gjør min ærlige Borgermand Fortræd med deres Kiøbenhavns Nykker; en ung Dreng, som gjør slette Vers, og mange flere Herrer og Damer. — Det bliver meget smukt, ifald det bliver bare færdigt, som jeg selv dog tvivler paa. De klager altid over, at De intet Nyt har at fortælle mig. Men gode Frue Pram! De er udentvivi ubillig mod Deres Skiebne. Tillad mig at give Dem Prøve paa, hvor meget Nyt De kunde sige mig. Comedie, Baller, Assemblée, Concerter fraregnede, saa burde jeg dog vide, hvem De besøger, hvem der besøger Dem. Kommer Jomfrue Eydliz til Dem. Vær saa god at formelde hende min Ærbødighed; jeg kan ret lide hende, naar jeg tænker mig om. Er Lotte glad over, at vor Herre rev Svigersken²⁾ til sig. Jeg meener ja. Det var ikke mere end billigt, at dette Par forærede Dem en Pyramide med en lille Karse-Skov paa. Det kunde jeg ogsaa have gjort i Kierulfs Sted.

Besøger Etatsraad Rothe Dem ofte; eller komme De der om Søndagen? Befinder han sig godt! Vil De ikke ved Leilighed overbringe ham min Hilsen. Jeg skriver ham til med det første, da jeg har adskillige mineralogiske og andre Nyheder at melde ham. Har Frøken Rothe³⁾ havt Bryllup?

See her, gode Frue Pram! en Prøve paa hvor mange kiønne Bagateller De har at tage til, naar De ret vil glæde mig. Synes De at disse Bagateller er alt for meget Bagateller, saa maa jeg sige Dem, at det aldeles ikke er saa; det er altsammen yderst

¹⁾ Dette Lystspil i 5 Akter udkom først 1803 og opførtes s. A., men henlagdes allerede efter at være spillet 2 Gange. ²⁾ Til hvem Olufsen her sigter, kan ikke oplyses. ³⁾ Anna Rosine Rothe, Tyge Rothes yngste Datter, (f. 1772), holdt 21. Februar 1794 Bryllup med daværende Professor Niels Iversen Schow, der 1792 var bleven udnævnt til Direktør for Prins Christians (senere Christian VIII's) Opdragelse. Senere blev han Professor i forskellige Discipliner ved Universitetet og tillige Professor i Kunsthistorie og Mytologi ved Kunstakademiet. Han døde 1830; hans Hustru var allerede død 1815.

vigtige Ting, det maa De troe. Der er slet ingen Bagateller i Verden; jeg taler deres Sag, maaskee af Partiskhed. —

Farvel, gode Veninde, vær lykkelig. Olufsen.

Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn, d. 8. Febr. 1794.

Jeg skammer og ærgrer mig inderlig over, at Du bestandig har grundet Aarsag at klage over at forsømmes af den, som dog havde Aarsag til at troe, at Du tællede ham blandt Dine inderligste Venner, da jeg saa godt som aldrig skriver Dig til. Kunde jeg anføre noget til Undskyldning derfor, saa — dog hvad kan tiene til Undskyldning for ikke at anvende paa sine kiæreste og fortroligste Venner en halv høyt en heel Time om Ugen, eller engang hver anden Uge?

Af Mangel paa bedre Undskyldning vil jeg fortælle Dig en, der i ingen Henseende er god; det er, at jeg — især siden Nytaar — lever et ulyksaligere Liv en (sic!) nogensinde. — Min Kones Helbred er som i de første Tider, Du kiendte hende, eller før, og bliver fra Vintrens Begyndelse stedse slettere. Hendes Asthma og med den hendes Vrantenhed og Uomgiængelighed, eller Utaalighed til at omgaaes, tager hver Dag til. Jeg har holdt Ørene stive saa længe jeg har kunnet; men min Taalmodighed, som omsider er opbrugt til sidste Krumme, hielper mig nu ikke meere til at udholde, ja end ikke til at reparere, hvad der daglig ødelægges ved disse Storme af det, der skulde gjøre Livet taaleligt. Jeg er hende forhadet; hun afskyer mig som et nederdrægtigt Afskum af al Lumpenhed og enhver Indvending mod Passeligheden af deslige eller andre Ærenayne ansees som nyt Beviis paa, at jeg fortiener dem.

Taus, sukkende, bitter og vredagtig i de blideste Øyeblikke, hader hun alt Selskab, al Menniskeomgang, er alle Menniker, Dig maaskee eene undtagen, fiendsk, eller hun foragter dem. Vi see, siden Lottes Bryllup, næsten aldrig den Familie; Commandeurens er det uigenkaldeligen ude med; skjøndt vi komme der hver anden Søndag; til Rothes har hun i Vinter ikke været. Jomfru Monrad lader det som ækler hende, og Jomf. Eidlitz og jeg ere øyensynligen for gode Venner. Hun har siden Din Af-

reise seet hver af dem een eller to Gange. Bergsøe kommer her saa godt som ikke meere; Swartz har været her to Gange siden han kom, og han er endnu stedse en af dem, hun mindst detesterer. Vi spillede Cabale, og Perial¹⁾ med hinanden, naar vi vare sammen, men vovede jeg at tale noget, hvad det var, som kunde lede til en Samtale, saa var Svaret, om der kom noget, en Bitterhed, som avlede flere, og som, naar jeg havde forgiæves stræbt i nogle Timer eller nogle Dage at tilbetle mig Fred eller taus Neutralitet, blev til et formeligt Skiænderie. Et saadant fortsattes Dage og Uger, saalænge til hun trættet modtog en krybende Ansøgning om Stilstand, og efter endnu en Salve af det grove Skyts fornyede den paa slig Maade afbrudte Taushed. — Jeg for min Deel omgaaes ikke længer med noget Menneske, uden med de Mæglerdrænge, som komme efter Passe; for Resten er jeg uophørlig paa mit Kammer. Til Scheeles²⁾, som i Vinter begyndte med fornyet Indstændighed at drive paa at have min daglige Omgang, kommer jeg siden November ikke uden naar jeg ved formelige Invitationer nødes dertil; thi ogsaa denne Omgang mishager hende. Til den Yderlighed, hvori Forfatningen nu befinder sig, er det gaaet i et Par Maaneder gradviis nedad, indtil det nu er værre end nogensinde. Jeg har — ved Gud! af ingen anden Aarsag, end fordi enhver anden Maade, saavidt jeg har indseet Mueligheden dertil, er forsøgt med yderst Vanheld, nu begyndt med at leve ganske for mig selv under Stor-

¹⁾ Perial er et Slags Kortspil. Navnet er fordrejet af det franske Impérial. Reglerne for dette Spil, som det vilde blive for vidtløftigt her at gøre Rede for, findes i de samtidige Spillebøger. Ved min Kollega, Biblioteksassistent C. S. Petersens Velvilje er jeg bleven gjort bekendt med følgende Passus i et udateret, utrykt Brev fra Rask til P. E. Müller (Abrahamske Autografsaml. st. Kgl. Bibl.), som passende kunde anføres her: „Impérial er et Kortspil, hvor den siges at have Impérial, som har 4 Kort af et Slags, især de 4 fornemste (Esserne); derfra er Talemaaden overført til den, som føler sig lykkelig, eller som man siger er salig ☉: drukken, og synes at savne ingen Ting. Man burde altsaa egentlig sige han har Impérial og ikke han har en Perial.“ Navnet findes flere Steder i den samtidige Literatur, bl. a. hos Pram i dennes „Digteriske Arbejder“ I. p. 413. ²⁾ Statsminister Jørgen Erik Skeel (f. 1737 † 1795), der var Pram en god Beskytter og Ven, hvorfor denne ogsaa ved Skeels Død fejrede hans Minde ved en Tale i Selskabet for Efterslægten, hvorom mere nedenfor. (Trykt i Minerva 1795. Marts. p. 302).

mene. Det er ikke fiorten Dage siden jeg hendrev fem Dage paa mit Kammer, og blev der liggende om Natten paa Gulvet. Hun har siden skaffet mig min Feldtsæng. — Nu i tre Dage er det det samme. Jeg spiser her, ligger her oppe, og al Communication er afbrudt. Kun fortæller mig Rikkes¹⁾ Ansigt om det vedvarende Uveir dernede. Hun, stakkels Pige, fortæres af Sorg og Svindsot. —

Du seer heraf min Forfatning, og fatter, at den er ikke blid. Læg hertil, at dens ydre, udenhuuslige, Side er intet mindre end fornøvelig: at jeg seer mig sandsynligen fordømt til det evige Skriverkarlsarbeid med Com. Collegium og Pensionsdirectionen; at jeg vel i Aar har Udsigt til Udkomme, men — til Sult, saasnart Freden sluttet; at Advarsler fra samtlige Ministerio have gjort mig det til Nødvendighed at opgive Minerva; at jeg har gjort det, og Rahbek modtaget den²⁾, (uden at værdige mig et Øyebliks Samtale), altsaa uden at jeg har Rimelighed for at supplere i paakommende Fald, som hidtil ved privat Flids Frugt, hvad jeg ved Frugten af Embedsflid mangler til Udkomme; at jeg i Følge hidtil førte Vandel lever som den formeligste Skielm eller Misdæder, udelukt fra al menneskelig Omgang end sige Venskabs-Interesse, trøstende Giæstfrihed o. dl., men afskyet af alle, afskyet saa meget meere, som den Kone, der respuerer mig, og for hvis Skyld jeg lever i denne Forfatning, af mig selv er canoniseret, er udraabt for det Vidunder af al Quinde-Ypperlighed, som kun en Helvedcharacter ikke skulde finde selv Helvede et Paradis med.

Jeg blev ikke Consul i Tunis. Min Gemalinde havde givet mig sin Approbation til at søge det. Jeg troede, dette er, haabede, at Reise, let Clima, rundeligt Udkomme, Tilnærmelsen, Nødvendigheden af Omgang med forskiællige, og med Mennsker, som havde mere Levendhed og mere Politesse end Mængden af dem, vi her kunne see, skulde gjort vort fælles Liv bedre. Hun lod mig forstaae, at hun nødigen vilde gaae til Tunis, og uden at tage min Ansøgning tilbage, magede jeg, at den ikke gjorde

¹⁾ Prams Tjenestepige. ²⁾ jfr. Rahbeks Erindringer IV. p. 247 ff. I Brevet staar: dem i Stedet for: den.

mig til Consul i Tunis. Sandsynligen har jeg derved giort, at jeg aldrig gjør noget Skridt fremad fra de 400rd., jeg har.

Jeg har ei blot tænkt paa, men handlet om, at see at erhverve mig noget af den store Fortieneste, jeg nu mangler, den at have reist. Jeg har talt med Gr. Schimmelmänn¹⁾ om at lade mig reise til Norge, om intet andet Steds hen. Commerce Collegium har om Norge ikke meere Localkundskab end om Ladronøerne. Det befatter sig ikke heller det mindste med Norge. Af de 25000rd., som aarlig udgiøre Commercefonden, gaaer ingeh Skilling til Norge; det har heller ikke meere Correspondence med Norge end med Kamschatka. —

Det lader som Greven nok vilde jeg reiste til Norge, og at man dertil skaffer mig maaskee et Hundrede Rigsdaler, eller To — Godt! men — hvad skal jeg nu i Norge? Hvormed retfærdiggjør jeg denne Sendelse? Jeg skal selv opsætte en Instruæ for mig; men hvad skal jeg lade dem befale mig at undersøge? Indsluttet i mit Kammer, udelukt fra alt, hvad der hedder practisk Statsvæsen — da jeg for 8 Aar siden forgiæves har bedet om blot en Auscultantstoel i Collegio — veed jeg slet ikke, hvad Kundskaber man kan benytte, og savne, ej heller er jeg Menisket, som skal kunne indhente dem. Altsaa et Project i Luften — og i Luften det eeneste Project, jeg kunde drive til Virkelighed, for at skaffe en Forandring i mine Kaar.

Med Minerva har jeg opgivet 600rd. Indkomst. Vedbliver Krigen, saa har jeg alligevel i Aar 12—1600rd., hvis ikke har jeg 4—600rd.; og eengang maa dog Kong Pitt²⁾ giøre Fred. — Jeg har tænkt paa 100000 Ting. Jeg vil antage Drænge, og være Skolemester. Kan jeg det? — Hvad skal jeg lære dem? Jeg vil tage Attestats og blive Præst; men Hebraisk kan jeg ikke, og kan ikke lære det i eet Aar. — Jeg vil tage Juridicum og blive Procurator; men jeg er skindfattig, og hvem betroer mig da Sager. — Jeg vil være Landmaaler — Godt — dette finder jeg i det mindste det mindst ravgalne. — Dit Raad, gode Oluf-

¹⁾ Heinrich Ernst Schimmelmänn (f. 1747 † 1831), den bekendte Statsminister. ²⁾ Den almægtige engelske Statsmand William Pitt den yngre (f. 1759 † 1806).

sen! og fornemmelig Din Mægling hos min Kone, at hun har den Naade for mig at forskyde mig;¹⁾ thi Foreening til andet end at kappes om at pine hinanden til Døde, er der for os ikke at tænke paa. Tilgiv, at jeg har underholdt Dig saa umaneerlig meget med mig selv, især da denne Underholdning er saa lidt underholdende.

I Følge Din sidste Opgave, som jeg fik i Gaar otte Dage har jeg to Gange været hos Jacobi — tiere har jeg ikke havt Tid — for at faae Afhandlingen, men endnu ikke faaet den. Jeg skal lade den trykke og besørge Correcturen det beste jeg kan. Jeg troer nok der er Luxerie i Spillet med Præmieringen. Kun kiender jeg Hauch for en ærlig Mand, og veed, at han næppe staaer sig med Viborg saaledes, at han kan have Deel i Luxeriet. Det er Ret, at Du lader Tingen trykke; men om Du skulde sætte Dit Navn paa Titelbladet, er jeg ikke, synes mig, vis paa, at jeg bør raade Dig. Er det ikke nok, at det ingen Hemmelighed bliver? Hvorfor Navnet? Er der ikke en ufornøden Trodsen deri? Lægger Du Dig ikke uden Fornødenhed ud med Folk derved? — Som sagt, jeg lader Tingen trykke, Dit Navn med, om Du ingen nærmere Ordre giver mig, men der bliver formodentlig Tid til, at Du nærmere kan tilkiendegive mig Din Beslutning, inden den kan blive færdig fra Pressen, skøndt jeg ikke veed hvor stor den er.

Jeg skal nu vinde den norske Præmie; men det nu bliver nok ikke, førend ad Aare, uagtet Dommen skulde falde en Maa-ned efter Indsendelsen, men Khr. Anker²⁾ er nu her, han reiser herfra i Martii, og skal da først heele Sverrig rundt, til Sala, Stockholm, Upsal, Gefle, Fahlun etc., saa til Røraas og hiem; og før han kommer hiem bliver der ingen Dom — desuden — nu har man alle Stykkerne i saa lang Tid — desuden hvor nær burde min være Præmien, desuden, desuden — —

Jeg har unter den obwaltenden Umstånden ikke læst Dine

¹⁾ Et stærkt men raat Udtryk om, hvad Pram i Nødsfald vilde gøre for at faa Tamperretsarsag til Skilsmisse, er her udeladt, tilmed da det sikkert er halvt spøgende. ²⁾ Den bekendte norske Rigmand Bernt Anker (f. 1746 † 1805), der ganske særlig havde virket for Planen om et norsk Universitet.

Breve til min Kone — som jeg aldrig læser hendes Breve endog de aabne — men veed følgelig ikke, hvorledes Du lever. Du leve vel, saa vel som jeg skidt. Pram.

[Paa alle Kanter af Brevet er tilføjet:]

Vil Du skrive noget til mig, som helst blev ulæst af somme, saa lad en Tydsker, hvoraf der i Göttingen ingen Mangel kan være, skrive uden paa, og forsegle det med sit Segl.

At Prof. Olsen i Sorøe blev Consul i Tunis, veed Du af Aviserne, hvis ej, vide Du det herved.

Vi havde i Forgaars igien et Oprør i Staden. Holmens Tømmermænd bleve vrede, fordi man havde arresteret en af deres Kammerater. Man lod en halv Snes Gardere ride op over Holmens Broe og dermed var det forbi.¹⁾ — Har ingen fortalt Dig om det Oprør her var i Anledning af at de franske Kiøbmænd her er vilde gjøre et Bal pour celebrer la reprise de Toulon?²⁾ Det er en rar Historie. Den engelske Minister, en Highwayman, som Kong Pit har sendt herover, der hedder Hailes³⁾, havde kiøbt nogle af vore Matroser til at slaae Vinduerne ind til Rauchs,⁴⁾ hvor Ballet skulde staae. Man havde buden en heel Deel Folk ved Billetter, der vare trykte, men kiønt forseglede, og altsaa dog vel ikke offentlige Documenter. Politimesteren⁵⁾ forbød Tin-

¹⁾ Holmens Tømmermænd, der havde gjort Fordring paa højere Løn (formodentlig var i den Anledning en af dem bleven arresteret), samlede sig en Aften ved Holmens Bro, da de kgl. Herskaber skulde køre til Teatret; de vendte derfor strax tilbage til Slottet og kom ikke i Teatret; flere af Urostifterne blev arresteret (jfr. Hist. Tidsskr. 4. R. IV. p. 250). ²⁾ Toulon, der 1792 var bleven erobret af Englænderne, var 19. Dec. 1793 taget tilbage af Konventets Tropper. I den Anledning vilde de herboende Franske give en Fest, men Politimesteren forbød dens Afholdelse (jfr. Rahbeks Erindringer IV. p. 258). Fremstillingen der stemmer dog ikke helt overens med Prams. ³⁾ Som bekendt havde denne senere paa Aaret et Sammenstød med P. A. Heiberg, hvorom mere nedenfor. Hailes synes efter Rahbeks Redegørelse at have spillet Spion ved denne Lejlighed, thi „den mig da personlig ubekjænde Diplomater“, som han omtaler, maa sikkert være Hailes. ⁴⁾ Raue eller Rau, ikke Rauch, som Pram skriver, var Indehaver af det daværende Hotel d'Angleterre, Hjørnet af Vingaardsstræde og Reverentsgade. ⁵⁾ Johan Thomas Flindt (f. 1740 † 1805), der siden 1788 var Politimester i København. De senere paa Aaret forefaldne Uroligheder indenfor Tømmerlavet (se: Nyrop, Kbh.s Tømmerlav p. 165) gav forøvrigt Anledning til, at han endnu samme Aar tog sin Afsked.

gen solennement. Jeg har derfor bedet min Kone ikke give mig Boeff à la Mode eller Salat, siden det er franske Retter, og det kunde stikke Politimesteren eller Hoffet ved ham, at sende hen og lade mig forbyde, at æde slig democratisk Mad. Du seer deraf, at det var høy Tid at holde inde med Minerva.

Olufsen til Pram.*)

Göttingen, d. 16. Febr. 1794.

I Gaar fik jeg Dit Brev, gode Pram! og jeg skriver Dig til i Dag, mere for at sige Dig, hvormeget det har bedrøvet mig end for at give Dig enten Trøst eller Raad; hvilket jeg ikke kan. Er det fuldkommen rigtigt at Du selv var Aarsag i, at Du ikke kom til Tunis, da synes mig det var høist uoverlagt. Hvorfor gik Du ikke derhen; Vilde Din Kone ikke, eller ikke gierne følge med, saa vilde hun have kunnet leve bedre i Kiøbenhavn og Du i Tunis, end I nu leve. Denne Art af Skilsmisse forekommer mig som en af de største Lyksaligheder, Du eller hun kunde ønske; og som Du ikke let vil kunde finde Udsigt til igjen. — Jeg synes ogsaa, at Din Beslutning at opgive Minerva ikke heller var gandske nødvendig; Du kunde jo blot have ladet den stødende historiske Artikel været ude; Herved, vil Du sige, havde Du tabt Dine Abonnenter. Ikke dem alle. Maaskee Du havde tabt et Par hundrede Rigsdaler aarligen; men man taber hellere 200 Rdlr. end 600 Rdlr. Jeg synes Du har derved uden Nødvendighed berøvet Dig den største Deel af Dine Indtægter, gjort Din Forfatning endnu mere precair, og jeg er overbeviist om, at Ængstelighed derover er tildeels Skyld i Din Kones Stemning. Imidlertid er Sagen dog i Grunden ikke saa overmaade farlig. Egentlig var Minerva-Indtægten da ogsaa usikker; den beroede jo tildeels paa Din private Flid, Dit Helbred og flere Omstændigheder. Skulde Din Skiebne endog have fordømt Dig til urokket at blive staaende til Pæls ved de visse aarlige 400 Rdlr., saa kan Du, synes mig let, uden Minervas Hielp, bringe de manglende 600 Rdlr. tilveje, især da Du herefter vil gandske kunne disponere Dine Fritimer. Saaledes har Du i et Par Aar den Ud-

*) Brevet findes hos Øst 1835. Nr. 73 p 337 ff., Originalen har jeg ikke haft Adgang til.

sigt, som en Samling af Dine Arbeider kan give Dig; at freit-bringe een, eller halvanden Comedie om Aaret, eller tre Comedier i to Aar vil ikke være Dig saa saare vanskelig, og dette vil bringe Dine Indtægter igien i den fornødne Ligevægt. — Jeg finder altsaa, som Du seer, ikke Din Forfatning meget værre end før. Om det er ubehageligt at skylde sin private Flid alt, efter at man har i femten sexten Aar som Slave dreiet eet af Statens Hiul omkring, er en anden Betragtning; ligesaa om der kunde aabne sig en rimelig Udsigt til at blive bedre lønnet ved at hensesættes til et lettere Hiul. Vil Du ikke være Professor ved det norske Academie. Cameralvidenskaberne ere saare lette at sætte sig fast i, og hvem skulde gjøre Dig Professuren deri stridig? Dit Project at reise i Norge synes jeg fra alle Sider godt om. Men lad det kun ikke blive derved. Det har alt for mange Fordele og for faa Hindringer til at kaste bort. Hvor Du skal faa Penge fra? — Du behøver 400 Rdl. til at reise der i fem Maaneder. Hvad Commercefondet, og Fondet ad usus publicos ikke vil bidrage, skal Du laane, om det saa bliver paa 20 forskjellige Steder, og Du skal betale Laanet med Indtægterne af Din Reisebeskrivelse. Hvad Du skal undersøge paa denne Reise? — alt hvad Du kan. Mineralogien og Bjergværkerne undtagne, hvorom endog en kyndig Reisende ikke vilde finde meget nyt at sige, saa vil Du ikke møde meget deroppe, som ligger uden for Din Omkreds. Du skal give os en pittoresk Reise, samle historiske Data, søge at bestemme den norske Almues Character, og Norges Individualitet. Hvilket Paaskud til Reisen? — Reisen selv. Der er intet naturligere for en Nordmand end at reise til Norge. Det er en Grille at det vilde see ud som en Art af Skilsmisse.

Du spørger, hvorledes jeg lever. Gandske eensomt. Paa Lichtenberg nær seer jeg næsten ingen. Forresten arbeider jeg paa at gjøre min Almuephysik¹⁾ om. Jeg læser en skrækkelig Mængde Bøger, gjør Excerpter og studerer flittig Chemie. Jeg

¹⁾ Muligvis hans Oversættelse af Erxlebens Begyndelses-Grunde til Natur-læren, der udkom 1790, men som rigtignok ikke opnaaede nogen anden Ud-gave — eller muligvis et paatænkt Arbejde, der aldrig udkom (se: Brev af 28/, 1794).

opløser og præcipiterer, destillerer, sublimerer, og venter med inderlig Længsel April Maaned for at reise herfra.

Endskiøndt jeg oprigtig sagt ikke seer hvad Trods der er i, at jeg satte mit Navn paa Planen, saa kan det vel være muligt alligevel, at andre kunde være af Din Mening. Altsaa lad Navnet være borte. Men jeg beder da, at følgende Forerindring maa blive anbragt. „Dette Forsøg til en Plan for det Classenske Agerdyrkningsseminarium blev indleveret til det Kongelige Videnskabernes Selskab i Anledning af dettes bekendtgiorte Opgave. Endskiøndt det ikke vandt sammes Bifald, har Forfatteren dog troet, at baade dets Fortrin og dets Mangler kunne veilede til noget Bedre. Og da dette Institut sikkerligen interesserer den oekonomiske Deel af Publicum, kunde Forfatteren saa meget mindre tvivle om sin Pligt, at fremlægge sit Forslag til alle kyndige Landmænds Bedømmelse.“ — Lad nu Piecen snart trykke, og giv Rewentlow,¹⁾ Colbjørnsen,²⁾ Classen, Malling, Rothe, og mig Exemplarer. — Kiender Du „Sammlung nützlicher Reisebeschr. u. Aufsätze aus d. dän. Minerva gewählt?“³⁾ — Din Theaterartikel 1791⁴⁾ er ogsaa oversat der, samt Din Afhandl. om Maleri, Smag og Luxe. I hiin findes blandt andre Skønheder Komedititlen: den virkelig Vise fortydsket: das wahre Lied, og: Holbergs Arv, Holbergs Erbe. —

Hermed Farvel, gode Pram. Jeg veed næsten ikke, hvilken Gud eller Genius jeg skal anbefale Dig til, undtagen Venskabets Genius, i det mindste skal Du hos ham ikke have noget at klage, for saa vidt jeg maa raade. Olufsen.

Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn d. 18. Febr. 1794.

Broder.

Omsider har jeg i Gaar faaet fra Jacobi Din Piece. Siden han er Høyesterets Assessor, er han ingen Formiddag at faae

¹⁾ Den bekendte Bondeven Grev Christian Ditlev Frederik Reventlow (f. 1748 † 1827). ²⁾ Daværende Generalprokurør Chr. Colbjørnsen (f. 1749 † 1814), hvis varme Interesse for Landboreformerne er velkendt. ³⁾ Oversættelsen var besørget, dog uden Angivelse deraf, ved den kgl. danske Kancellisekretær Johan Friedrich Schütze i Altona; den udkom 1792. ⁴⁾ Under Titlen: C. Pram, Vom Dänischen Theater (p. 292 ff.).

fat uden Søndagens. Jeg havde vel for meere end fiorten Dage talt med ham, og faaet Løvte, at han skulde sende mig den; jeg har og siden et Par Gange været hos ham, men uden at finde ham og følgelig uden at faae Tingen. Jeg regner ikke, at jeg har sendt Bud til ham, thi Hr. Niels¹⁾ har formodentligen ikke havt Tid til at forrette Ærendet, saalidt som noget andet Ærende, da han har været meget sysselsat med at bortspille alle sine som og en Deel af mine Sager, hvorfor jeg endelig i Onsdags har maattet jage ham paa Dørren. — Siden nu Manuscriptet kun udgjør ca. 2½ à 3 Ark, saa kunde jeg vel i en Snup faae det trykt; men Gud veed, om det er viist eller galt — jeg troer jeg troer (sic!) jeg opsætter det, til jeg faaer Brev fra Dig til Svar paa dette. — Jacobi nemlig meldte mig Vid. Selskabets Beslutning, at bede om Forfatterens Tilladelse til at lade trykke tilligemed den kronede Afhandling baade Din, og en tredie, paa Tydsk, hvilke tre certerede med hinanden om Prisen. Selskabet fandt nemlig, at den kronede²⁾ havde best behandlet Spørgsmaalet; *hvad skal der læres!* Du best det: hvordan skal der læres? — Tydskeren³⁾ derimod skal med uomstødelige Grunde have beviist, at et Underviisnings Institut for Bønderdrænge var Daarekisterie. Alle tre havde skrevet fortreffeligen, og Du især med megen vel anvendt Localkundskab. — Det forekommer mig, at naar Videnskabernes Selskab vil lade Tingene trykke altsaa naturligviis saaledes, som de ere indkomne, ja ej engang kunne nægte Dig nogle Pudsninger i det mindste paa Stil og sligt, saa vilde derved Hovedaarsagen, hvorfor Du vilde lade den særskilt og forud trykke, falde bort. — Jeg veed ikke: Tui esto arbitrii. Jeg raadspørger i Morgen Dine Venner Wadum⁴⁾ og Wendelboe, hvad Din Mening er; og maaskee da Stykket er trykt, førend Dit yderligere Svar indløber, allerede i Følge Din engang givne Ordre. Jeg havde ellers ventet et Brev fra Jacobi, hvori han vil skrivtlig sige Dig, eller mig paa Dine Vegne, hvad jeg her

¹⁾ Formodentlig en Karl, der har gaaet til Haande i Huset. ²⁾ Som ovenfor nævnt af C. G. Rafn. ³⁾ Hvem denne var, vides ikke. ⁴⁾ Jens Wadum (f. 1746 † 1804), Kommitteret i Rentekammeret, var en god Ven af baade Pram og Rahbek, hvilken sidste ret ofte omtaler ham i sine Erindringer.

mundtlig har meldt Dig fra ham; jeg havde ventet det til i Aften, for at sende Dig det; men det er endnu ikke kommet. Jeg har ikke læst Dit Værk, ikke det mindste deraf, thi jeg har været dertil alt for sysselsat, siden jeg i Gaar fik det; men jeg har allerede forud det derimod, at det er saå fordømt tyndt. Hvad F. kan man skrive paa $2\frac{1}{2}$ Ark. Jeg har jo om Norges Academie ikke kunnet sige tyvende Deelen af hvad jeg vilde sige, og det var et Alphabeth.

Jeg har nu, synes mig, længe ikke havt Brev fra Dig; hvorfra kommer det? Derfra at jeg intet skriver — eller skriver kort og galt? — Den Undskyldning duer ikke. Jeg lever, som Du veed, kun kort og galt: kort, thi det meste af min Tid lever jeg ikke: galt, det er min Skiæbnes Skyld. Nu er denne Frue (Fortuna) paa nogle Dage skikkelig igien, og jeg er gal af Glæde over hende; nys var hun en Laptaske og jeg var gal af Ærgrelse. Apropos: Du maa endelig skrive Fru Lange til. Det var i Fredags hendes Geburtsdag. Der var et Bal paa 50 Personer eller meere, vi dansede til Kl. $6\frac{1}{2}$ om Morgenen, taledes om Dig og drak Din Skaal og beklagede, at Du laae der og glemte Dine Venner. Du maa ikke glemme Venskabet for hende, thi hun fortæner at erindres med Venskab. Hun besøgte og spiste hos min Kone i Aftes. — Reg. Q. M. Sommer¹⁾ var der og bad Dig hilse, saa Brigadeer Halling²⁾ og hans skieve men takkelige Datter — Windeboes³⁾ o. fl. Alle hilse.

Naar jeg faaer Tid, skriver jeg Dig til for at melde Dig, om jeg til Sommer c. à. d. i April skal gjøre en Oeconomie og Commerzreise til Norge, for Kongens Diætpenge. Jeg vilde da, at Du opgav mig, hvorledes man skal gjøre en saadan Reise,

¹⁾ Regimentskvartermester Sommer, muligvis den senere Major C. Friedrich Ernst v. Sommer (f. 1749 † 1820). ²⁾ Den bekendte Godsejer William Halling (f. 1744 † 1796), der efter en eventyrlig og endnu ikke helt oplyst Udenlandsfærd var vendt tilbage til sit Fædreland og havde faaet Karakter af Brigader. Han erhvervede sig 1776 Dronninglund med Dronninggaard i Vendsyssel og fik Generalmajors Rang, ligesom han 1783 blev optaget i Adelen. Om hans vilde og excentriske Færd gaar der adskillige Fortællinger (se: Hvas, Personer og Familier af Navnet Hvas. V.). Hans Datter Vilhelmine Christine var født $\frac{26}{2}$, 1775 i hans Ægteskab med Christine Linde Hvas de Lindenpalm. ³⁾ Mon Wendelboes?

hvad man skal spørge om, hvad man skal indberette til Collegium — hvad kortsagt der er at iagttage.

Du kunde sende mig Beskrivelsen over den Reise, Du gjorde¹⁾; det blev da noget at sende Collegium, langt bedre end de dumme Rapporter, jeg kan give, ikke at tale om, at Din Reise da kom til Nytte, og jeg sparede en Umag, som dog ikke blev meget værd. — God Nat. — Min Kone hilser Dig venligst.

Pram.

Olufsen til Pram*).

Göttingen d. 28. Febr. 1794.

Efter hvad Du fortæller mig om Videnskabs-Selskabets Artighed med at ville lade min Piese trykke, bør jeg, saavidt jeg indseer, ikke have noget imod, at dette ærede Selskab fører sig saa tosset op som det behager. Det er noget splinternyt, at et Videnskabsselskab bag efter finder en Afhandling god, og vil lade den trykke, naar det i Forveien ikke fandt den værdig til Accessit, eller nogen synderlig fordeelagtig Anmeldelse. Imidlertid er alt hvad jeg har at sige derom følgende. Forlanger Selskabet Piesen, saa vær saa god at udlevere den. Men skeer dette ikke skriftlig saa betids, at Du i andet Fald kunde faae den besørget til Trykken, inden Du reiser til Norge, eller, har Du virkelig allerede begyndt paa at lade den trykke, saa, i første Tilfælde: tryk, og i sidste: tryk væk, uden Navnet, men med den lille Forerindring, jeg har sendt Dig. Forandringer og Forbedringer har jeg i begge Tilfælde ikke at tilføie. Vil Du hist og her rette Stilen, saa skal Du have Tak.

Hvad Du skriver om at reise til Norge, er vel kun Spøg; i det mindste er det sikkerligt Spøg at jeg skulde give Dig nogle Anviisninger til denne Reise. Saa længe denne altsaa forbliver Spøg, anviser jeg naturligviis ikke for Alvor. Skulde derimod Reisen blive Alvor, som jeg ønsker, da den vilde være moersom

¹⁾ 1790 havde Olufsen foretaget en „naturhistorisk“ Rejse i Norge (jfr. senere Brev af ^{30/6} 1795). *) findes hos Øst 1835, Nr. 44, p. 345 ff.; paa Originalen i Bøllings Brevsamling er med Blyant skrevet: „formodentlig til Pram“, hvilket dog ikke kan være Tvivl underkastet, da han tiltales ved Navn (p. 312); forøvrigt fremgaar det ogsaa af Brevets Indhold.

og gavnlig for Dig selv og andre, saa vil jeg for Spøg meddele Dig noget af den Plan, jeg havde udkastet til nok en Reise giennem dette yderlig interessante Land.

Forresten er det fortrædeligt, at denne Vinters Hændelser ikke indtraf forrige Vinter. Havde Kronprindsen¹⁾ da behaget at indjage Dig Skræk, saa kunde jeg smukt have blevet Fuldmægtig hos Frue Minerva, hvorved jeg havde været beder tient end med at være Plovprofessor; jeg havde da beholdt min Frihed, jeg kunde reist med Dig til Norge; kort jeg havde været langt lykkeligere end nu, om ikke i andres saa dog i min egen Overbeviisning, efter hvilken Frihed, eller rettere Selvraadighed, samt Leddiggang, naar jeg intet gider bestille, og overdreven Flittighed, naar jeg kommer i det Hjørne, samt den meest uindskrænkede Brug af min Locomotivitas²⁾ ere de Hovedingredienser, hvoraf mit lykkelige Liv maae sammenrøres. Spørg Rahbek, om han ikke vil give mig Minerva for mit Professorat. Sig ham, at det er langt nyttigere at giøde til Sæd med Møg end til Lyksalighed med Leveregler; sikkrere at saae Korn end at udstroe Moraler, og at Brød, som man selv har frembragt, er uendelig mere værd end en god Comedie, en anden har skrevet. Jeg haaber, han lader sig overtale, og jeg vil da sætte mig paa en Vogn og kiøre lige hiem. Hvad skal jeg her. Jeg har læst et par hundrede Bøger, og indsamlet mange kiønne Kundskaber, men jeg har glemt ligesaa mange. Mit Hoved bør lignedes ved et Værelse, hvori der kan rummes en Hob Møbler; vil jeg sætte flere derind, saa maa de forrige bort. Hos mig maae en Trop Kundskaber afløse den anden, som een Flok Soldater den anden paa en Hovedvagt. Jeg lider ikke dette militaire Billede.

Nu nærmer sig da Gud være lovet Foraaret, og gjør Ende paa disse Afløsninger. Nu skal jeg da i Midten af April begynde at reise; og min Tuur gaaer nu ad Franken, Bayern og Swaben, samt tilbage langs med Rhinstrømmens høire og venstre Side, til Nederlandene, Vestphalen, og Holland, hvorfra jeg gaaer i November til Engelland. Jeg farer altsaa fra en Stad til en

¹⁾ Dette Ord er udeladt hos Øst. ²⁾ Bevægelighed. Øst har Cocomotivitas [!].

anden, og hvor jeg paa begge Sider af Veien kan opsørge en god Landmand, en nye Plov, et Stutterie, Hollænderie, Schæfferie, Svinerie o. s. v., saa kaster jeg af. Paa et Landkort vil altsaa min Reiseroute see ud snart som Jupiters, eller rettere, Malernes Lynstraaler, snart som en fuld Matroses fuskende Efterabelse af Hogarths Skiønhedslinie. Fra Engelland gaaer jeg giennem Frankrig, Schweiz, til Østerig, Böhmen, Schlesien, Obersachsen, eller i Mangel af sikker Giennemgang i Frankrig, giennem Vestphalen til Böhmen, Schlesien, Obersachsen. For at være ret lykkelig paa denne Reise udfordres foruden Sundhed, to Arter af Følelser; nemlig Følelse af alle de Behageligheder, saadan en Reise kan og bør give, og dernæst Følelsen af, at man har Penge nok til at reise med. Af hiin har jeg et saa tilstrækkeligt Forraad, at om Reisen end gik til Apalacherne¹⁾, eller til een af de Oasis, der efter Strabo, som jeg for Resten ikke har læst, skal svømme i de afrikanske Sandhave, saa vilde den sikkerligt holde ud. Den anden Følelse derimod synes at ville sætte sig paa Bagbenene, og jeg maae fortælle Dig Sammenhængen dermed fordi Du, uden at anvende en eneste Skilling, kan bidrage noget til at rette den. Blandt andre Ting, som jeg inden min Afreise fra Kiøbenhavn begreb, var ogsaa denne, at jeg neppe vilde kunne komme ud med den aarlige Reisesumme af 500 Rdlr. Ligesaa begreb jeg ogsaa, at jeg dog nogenlunde maatte bringe mine Finantssager i det Rene, inden jeg reiste. Jeg søgte derfor at samle de adspredte Levninger af de ikke store Arveparter, jeg har havt, og hvis Beløb jeg egentlig aldrig har vidst. Dette lykkedes ogsaa tildeels. Min Commissionair i Jylland forsikkrede mig, at han efter de Anviisninger, jeg havde givet ham, vilde aarligen sende mig 300 Rdlr. Herved havde jeg altsaa 800 Rdlr. Reisepenge, høiere kunde jeg ikke drive det, men det var ogsaa nok. Nu maatte jeg sørge for at afgjøre, hvad jeg var skyldig i Kiøbenhavn. Min hele Giæld concentrerede sig i Agent Gyldendal²⁾, som jeg i tre eller fire Aar altid havde laant Penge af, og sielden

¹⁾ Apalacherne var en Gren af Folkestammen Maskoki eller Creek, og boede ved Chattahoocheefloden. ²⁾ Boghandler Søren Gyldendal (f. 1742 † 1802). 1783 havde han faaet Udnævnelse som Agent.

betalt. Ham skyldte jeg da noget over fem hundrede Rigsdaler. Vi bleve enige om, at han skulde have 4 hundrede Rigsdaler, og med Resten skulde det beroe. Til at betale ham disse havde jeg følgende Udsigter. Jeg havde efter hans Begiering i forrige Sommer oversat Reisen til Pelewøerne¹⁾ for hans Skarnkiste af Reisebeskrivelser, den skal jeg have 50 Rdlr. for. En Præst i Jylland skyldte mig 250 Rdlr., dem bad jeg om til 11 Juni 1794 og fik Løvte derpaa. For de øvrige 100 Rdlr. tænkte jeg paa at vinde Præmien hos Videnskabsselskabet, eller i Mangel deraf, at afbetale dem med noget af det, jeg faaer for min Physik. Men Tingene vendte sig. Skiebnen heysede svensk Flag. Pelew-reisen var oversat, og for den var jeg de 50 Rdlr. vis; derimod skrev Præsten for nylig til Gyldendal, at han ikke kunde holde sit Løvte med at betale i Aar, til næste Aar skulde det derimod sikkert skee. Præmien fik jeg ikke; min Physik har det været mig umuligt at faae færdig, naar jeg ikke gandske vilde opoffre al den Nytte, mit Ophold her kunde bringe mig. Til al Ulykke stoledede jeg dog gandske paa disse Udsigter, og da de maaskee ikke kunne sees i saa sikkert et Lys af Gyldendal, saa valgte jeg at tage alt det usikre deri paa mig selv, og at betrygge ham ved først at give ham Commission at hæve min Gage, og for det andet Tilladelse til af min Gage fra 1 Juni 1794 af at tilbageholde disse ommeldte 400 Rdlr. Det Deficit, som herved fremkom i min Reisesumme, vilde jeg gaae imøde med hine Udsigter. Disse ere nu tilintetgjorte for et heelt Aar, og Følgen deraf skulde nu være, at Gyldendal fra 1 Juni af beholder min Gage, til omtrent 1 Marts 1795, og at jeg altsaa i tre Fierdingaar maatte være sat paa de blotte 300 Rdlr., jeg selv gjør Udveie til, og det paa en Tiid da jeg allermeest behøvede mere. Den absolute Umulighed deri gjør, at jeg har besluttet det aldeles ikke maa blive Følgen. Jeg indflyer derfor til Din Bistand. Du skal, efter min Mening og Begiering, begive Dig hen til Agenten, og ved Din Veltalenhed overtale ham til at give Slip paa denne

¹⁾ Af G. Keate; oversat af Olufsen til den gyldendalske Samling af de bedste og nyeste Rejsebeskrivelser, i et udførligt Uddrag. XIV; den udkom ogsaa særskilt 1796 og i Minerva. 1797. I. p. 174 leverede Olufsen nogle Tillæg.

Betalingsmaade, og til den Ende faae Anviisningen til at beholde Pengene fra ham. Jeg tvivler egentlig ikke paa, at han jo finder sig deri, endskiøndt lidt uvillig. Til 11 Juni 1795 kan han jo faae Præstens Penge, og han har desuden Sikkerhed nok, da han har mine Bøger og øvrige Sager, samt mine Mineralier i Forvaring. -- Jeg stoler mere paa Følgen af Din Overtalelse end paa min egen; derfor skriver jeg ham ikke endnu til derom. Men min Beslutning er taget. Jeg vilde nødigt bryde med ham, fordi jeg skylder ham Forbindtlighed, da han saalænge har ladet sig tildeels nøie med Snak; imidlertid, enten han vil eller ikke, saa vil jeg. Nødvendighed bryder Love. Vil han ikke ud med Anviisningen, saa lader jeg ham beholde den; men jeg skriver da til Directionen og giver en anden Anviisning, som jeg haaber bliver honoreret; thi sandt at sige, Agerdyrkningsseminariet er ikke tient med, at jeg lægger mig ind i et Huus ved et Leed, og lever af Kartoffler og Regnvand, indtil det Gyldendalske U-aar er gaaet over; og endskiøndt nye oeconomiske Opdagelser sikkerligen vil være Directionen behagelige, tvivler jeg dog paa, at en Fortegnelse paa alle de Urter og Rødder, en pengemanglende Reisende i Nødsfald kunde opholde Livet ved, vilde blive meget velkommen; eller ganske opfylde dens Forventninger. Jeg anbefaler derfor denne Sag til Din Afgjørelse. Snak med, eller rettere, snak for Gyldendal, og vær endelig saa god saa snart muligt at lade mig vide Udfaldet, i det mindste maae Du skrive inden den 15 eller 16 Mart., thi ellers faaer jeg ikke tilig nok Beskeed for at kunne blive færdig med den Correspondance paa Kiøbenhavn, som jeg vil rage i, ifald Gyldendal ikke vil gjøre en Dyd af Nødvendighed. — Undskyld for Resten, gode Pram, om denne Commission er ikke behagelig nok.

Det seer krigersk ud her. 3 Regimenter skal marschere til Nederlandene for at slaae Franskmænd ihjel. Her er et heelt Regiment her, som paa Torsdag afmarscherer efter syv forskielige Ordre om at blive, og marschere. De have taget Göttingens sidste Vaaben bort, nemlig to deilige blanke Kanoner foran Hovedvagten. De fleste af disse Helte ere smaae, nogle ere neppe 16 Aar gamle. 2 Grenadeer Batailloner drev af i forrige

Uge. De vare inderlig bange tilhobe. Høvidsmanden for den ene Bataillon troede det lod kiønt for Krigsmænd at have Mod; for at forsyne dem med noget deraf, holdt han en Tale for dem, just som de skulde marschere væk. Talen var kiøn nok; den gjorde paa en vis Maade ogsaa Virkning; thi hele Bataillon gav sig til at græde. At see 300 Mand paa eengang græde er upaatvivlelig et sieldent Syn. Dagen efter gik den anden Bataillon. Ogsaa dennes Chef haranguerede om Behagelighederne af at gaae i Krig og andet, men Følgerne heraf vare mindre vaade; man græd kun Pelotonviis. Hertugen af Brunswig¹⁾ og Gen. Möllendorf²⁾ ere begge reiste herigiennem, den ene med den Næse han fik, den anden efter den han faaer. Der kommer forresten hver Dag preussiske Officerer fra Armeen herigiennem; Alle mangle en Ting, en Arm, et Been, eller andre Mangler, som jeg er for ringe til at prise. Nogle af disse tilrakkede Helte tale i en gandske anden Tone om Franskmændene end de Allieredes allierede Avisskrivere.

Du skal hilse Din Frue tilgavns fra mig. Jeg skriver hende saa sielden til, at hun formodentlig skammer sig derover paa mine Vegne. Jeg har nu i skrækkelig lang Tiid intet hørt fra hende.

Lev nu ret inderlig vel, og vær min Ven som jeg Din.
Olufsen.

Fru Pram til Olufsen.

d. 28. Febr. 1794.

Jeg er meget uvis om, gode Olufsen, hvorledes De i dette Øyeblik, da jeg sætter mig ned for at skrive Dem til, er sindet imod mig. Formodentlig er De vred, troer mig mere end uartig, og lover saa hemmelig ved Dem selv ikke at skrive mig til,

¹⁾ Carl Wilhelm Ferdinand, Hertug af Brunsvig (f. 1735 † 1806). 1792 fik han Overkommandoen over de forenede preussiske og østerrigske Hære, der skulde genindsætte Ludvig XVI som Frankrigs Konge. Allerede 1794 nedlagde han imidlertid Kommandoen. ²⁾ Wichard Joachim Heinrich v. Möllendorff (f. 1724 † 1816) blev 1793 Feltmarskal og overtog i Januar det følgende Aar efter Hertugen af Brunsvig Kommandoen over de preussiske og sachsiske Tropper ved Rhinen. Efter et heldigt Slag ved Kaiserslautern (23 Maj) maatte han imidlertid trække sig tilbage til den højre Rhinbred og Aaret efter gjorde Freden i Basel Ende paa Krigen.

førend jeg forbedrer mig; kort sagt jeg seer, at De slet ikke kan begribe, hvorfor jeg ikke i heele fire Uger har kundet finde Tid til at svare Dem. Jeg maae sige Dem til min Undskyldning, at, da Pram sidst skrev Dem til, gjorde han det mig gandske uafvidende, og jeg hørte det ved en Hændelse nogen Tid derefter. Hvorfor det saaledes gik, veed jeg ikke, og om han paa den Maade flere Gange har gaaet frem, veed jeg heller ikke. Fortrydelig blev jeg, det nægter jeg ikke, men, da det ikke er raadeligt i denne syndige Verden at lade sig merke med sligt af Frygt for Storm og Uveir, maatte jeg smukt beholde Fortrydelsen hos mig selv, og lade det saa passere. Et Par Postdage har Forretninger og andre Ting været i Veien, og saa er der ingen Brevskrivning bleven af. Gid De kiere Olufsen kun een Gang imellem kunde være Vidne til, hvorledes Tingene gaae, hvor ilde jeg er stemt til nogen Ting, det vilde vist ikke fornøye Dem, men De vilde undskylde Deres stakkels Veninde, og ikke tænke ont om hende, og langt fra være vred paa hende. Vi kom da ikke til Tunis. Men ikke vidste jeg i Førstningen, om jeg skulde glæde mig eller være bedrøvet derover. Det gik op og ned med Tanker og Følelser, alt som Vinden blæste gunstigt eller ugunstigt. Dog kommer det mig for nu, som om det var best vi blev her, og jeg er ikke misfornøyet dermed. Gud veed, om det saa bliver ved.

En stor Nyhed har vi her, som De vist ikke engang drømmer om. Christiansborg Slot¹⁾ brændte i Onsdag af fra Top til Taae. De troer maaskee jeg spøger, men det er den rene skiære Sandhed. De maae troe, det var et rædsomt deiligt Syn at see det Kl. 1 om Natten staae i fuld Flamme fra den lave Bygning, som støder op til Cancelliet, og lige ned forbi Slotskirken, det var en Façade af Ild, som jeg aldrig har seet Lige til. Ilden siger man opkom i den Fløy af Slottet, som vender ud til Ridebanen og Slotstheatret, i den lille Prinds Christians Værelser, foranlediget som man mener af nogle beskadigede Rør fra Kakkellovnene.

¹⁾ Som bekendt udbrød Ilden den 26. Februar, just som det kongelige Herskab gik til Taffels. Om Branden henvises iøvrigt til Carl Bruuns København, hvor der findes en indgaaende Skildring.

Længe troede man, at det intet havde at betyde som i Almindelighed Ild paa Slottet¹). Man var rolig og ingen tænkte paa at redde noget, men med et brød Ilden forfærdeligt ud af tredie Etages Vinduer, og ved Hielp af en meget stærk Blæst udbredede den sig i Hast over hele Bygningen, gik rundt omkring heele Massen og ned af den heele Strækning af Slottet ved Stranden og blev endelig standset, da Garder-Stalden var lagt i Aske, nede ved Stormbroen. Den Deel af Staldene, som gaaer om Ridebanen. Kunstkammeret, det kongl. Bibliothek, Tøyhuset og Proviantgaarden bleve allene frelste. Nu staae de der de gyselige afbrændte høye Mure og see ret majestætiske ud. Der var stor Nød paa Færde for at redde Cancelliet, da Luen allerede begyndte at spadsere op af Muren, men det lyktes dog tilsidst og det slap med nogle Huller i Taget. Papirer, Archivet, og alt maatte flyttes bort i største Forvirring, og der vil arbeides got for at bringe det i Rigtighed igien. Adskillige Mennesker mistede Livet og mange var i Livsfare. Informator Rønne²) var i saadan Knibe, at han i Hast maatte beslutte at springe ud af Vinduet i tredie Etage, faldt ned paa Altanen over Slotsporten og slap med at forvride sin Arm. Man siger, at Prinds Fride-riks Familie fik intet reddet uden hans Penge-Casse og hendes Juveler. Louise Auguste har atter her havt et nyt Beviis paa, hvor meget hun er yndet, alt hendes blev reddet; mange velklædte Folk siger man var iblant de, der flyttede for hende. I Kongens Etage ere mange kostbare Meubler og Ting af Værdie blevne frelste; men Dronningen mener man har mistet betydeligt. Hun og hendes Slægt boer nu paa Rosenborg, Kongen og hans Søn med sin Familie hos Gr. Bernstorff, og Louise Aug. hos Schimmelmänn. Rosine Rothe, som i forrige Uge havde Bryllup,

¹) Der gik jo endog det Rygte, at det var forbudt at raabe Brand, selvom man saa Ild paa Christiansborg, da Slottet paa Grund af de fortræffelige Sikringsforanstaltninger ikke kunde brænde. (jfr. Rahbeks Erindringer. IV. p. 263). ²) Bone Falch Rønne (f. 1764 † 1833) var 1790 efter at have taget teologisk Embedsexamen bleven Lærer hos Prins Christian, den senere Christian VIII; han underviste ogsaa Prinsens Søstre, Juliane Sophie og Lovise Charlotte. 1794 blev han Sognepræst for Tjæreby og Alsnyderup og 1802 i Lyngby.

maaе takke sin Gud, at hun ikke fik Værelser paa Slottet som Ideen først var, hun har udstaaet Angest nok for Schouv,¹⁾ som man i den første Forvirring troede havde havt Rønnes Skiæbne. Søe-Etaten har viist sig særdeles rask ved denne Leilighed og den kongel. Familie kan takke de prægtige Matroser for alt, hvad der blev frelst. Comm. Kierulf fortalte mig i gaar, at Tømmermændene har tilbudet sig at vilde miste to Skill. daglig af deres Gage for at giøre deres til at oprette Skaden. Det er et smukt Træk af de Folk.

Vi var forleden hos Frue Lange og høytideligholdt hendes 28de Fødselsdag med et Bal, en brillant Souper, og en Sviir til Kl. otte om Morgen. De har endnu ikke skrevet hende til, og det er ikke smukt. Lev vel. Papiret tager saa stærkt af, at jeg neppe har Rum til at bede Dem erindre mig snart med et Par gode Ord.

Marie.

Pram til Olufsen.

d. 1. Martii 1794.

Broder. Min Kone har skrevet Dig til, at Slottet er brændt. Det samme skal jeg udførligere melde Dig paa Tirsdag, om Gud vil. I Aften vil han ikke, da han har ladet Kl. blive 7, inden mine uundvigelige Sysler ere endte, at jeg maae melde Dig meere end, at jeg ikke er brændt, Cancelliet heller ikke; men alle vore Papirer bragte i yderste Uorden, hvilket fordrer megen Tiid til at rette; at heller ikke Kongens store Bibliothek er brændt, men Haandbibliotheket²⁾, og Wandals³⁾ Danica, som han havde solgt til Scavenius for 500 r. Livrente, at dette blev brændt, fordi Wandal var saa snydefuld, at han neppe kunde lade sig selv redde for Ilden — at min norske Reise formodentligen ogsaa er

¹⁾ Ved denne Lejlighed mistede han en stor Del af sine Optegnelser og literære Samlinger. ²⁾ Kongens private Haandbibliothek, hvis mange sjældne og kostbare Skatte gik til Grunde ved Slottets Brand. ³⁾ Peder Topp Wandal (f. 1737 † 1794) var 1771 blevet Underbibliothekar ved det kgl. Haandbibliothek. Han havde anlagt en aldeles fortrinlig Samling af dansk Literatur, som J. B. Scavenius til Gjorslev kort forinden havde afkøbt ham men endnu ikke faaet flyttet fra Slottet. Det havde været Scavenius' Hensigt at bestemme dette Bibliothek til offentligt Brug. Over det brændte Bibliothek haves en Fortegnelse (over Kvarter og Folianter) under Titlen „Mindesmærke af Scavenius' Bogsamling“ 1794 (jfr. Werlauff, Efterretn. om d. st. kgl. Bibl. 2. Udg. p. 277 ff.).

brændt, da jeg nu vel næppe faaer Penge at reise for; men at ikke min Taknæmmelighed for Dit Venskab og Godhed i Almindelighed, især for Dit sidste kiere Brev, have lidt mindste Skaar. Lev lyksalig.

Pram.

Pram til Olufsen.

d. 22. Martii 1794, Kiøbenhavn.

Efter at have behørigen talt med Gyldendal i Følge Dit Brev af 28de har jeg i heele otte Dage opsat at besvare det, for at faae den før omhandlede Seddel eller Epistel fra Jacobi, som har gientaget, hvad han sagde mig, og jeg Dig i mit næst sidste. Endnu har jeg ikke faaet det, men dog heller ikke ladet Piecen trykke. Men er det i Göttingen Du har faaet den forbandet viise Grille, at det beste Bidrag, naar der sættes scientifikke Præmier ud, skal blive kronet, og at et Videnskabernes eller andet Selskab skal være visere og retfærdigere end alle andre Mennisker; saa kom igien fra hint Videnskabernes Sæde jo før jo heller, thi saa ere vi her langt visere, i det allermeste; i det mindste veed vi her, at Mennisker ere overalt Mennisker, og at jeg fire Gange har vundet Præmier,¹⁾ stærk i Begreb med at vinde den femte. — Jeg maa ellers sige Dig, om jeg ikke har sagt Dig det før, at Din Indledning er i høy Grad fortreffelig, og meget for rigtig og skøn til at burde vinde Præmien; derimod er der ved Tingen selv saa meget, Skiødesløsheder mæener jeg, at den nok efter mit Tykke kunde komme stærk i Betragtning. Men nok derom. Jeg venter endnu lidt paa Jacobi, inden jeg efter Din Ordre trykker.

Agenten angaaende, da sang han lidt, og fortalte mig derpaa, at han maatte til Michelsdag have sine Penge eller det ham deraf stipulerede. Efter nogen Sang²⁾ — Du kiender hans Maneer

¹⁾ Første Gang 1779 de skønne Videnskabers Selskabs første Pris for sin Heroide „Philippa til Erik“; anden Gang 1787 Landhusholdningsselskabets tredje Guldmedaille for sin Afhandling om en Husmoders Pligter; tredje Gang 1790 anden Præmie for den af Regeringen udsatte Opgave om en Nationaldragt. Hvilken den fjerde Gang var, vides ikke. Den femte er for Afhandlingen om et norsk Universitet. ²⁾ Dette Træk findes ikke omtalt i C. Nyrops Skildring af ham i „Bidrag til den danske Boghandels Hist.“ II. p. 36 ff.

— og nogen Passiar vilde han da vel bie endnu noget, men han maatte da have først en gyldig og lovformelig Obligation, og — endnu troer jeg førstere en dygtig og vedgribelige Caution [!]. Han meente, at Lange paa Amager som Din Ven vel vilde uden Vanskelighed give Dig den. Jeg lovede troeligen at forrette Dit Ærende, og talede imidlertid saa meget om Din Vederhæftighed, at han, om han havde været giærrig, nødvendigen maa have skrevet Dig til, og bedet Dig om at modtage alle sine Penge, for at have dem sikkert stedte. Har han det ikke, saa gjør Du vel i, at Du sender ham Obligationen for hvad Du skylder ham; Cautionen angaaende, da overlader jeg det, desangaaende kunde gjøres, til Din behagelige Betænkning. Hvorfor ikke spandere et Brev paa Lange? dog det veed Du vel best selv. Jeg er til Din Ordre; kun veed Du at *min* Caution ikke er at byde nogen christen Siæl, og at jeg skylder selv Agenten en Klat, som jeg ikke kan betale ham.

Nyt: Rhabek (sic) har i Tirsdags givet i Tilskueren¹⁾ fra en Simon Sanddru²⁾ (Heiberg) angaaende hans Historie, om Skurke og Skurkerie. Han fortæller der, at der ved Ildebranden forefaldt følgende Skurkestreg: en Person stod med en Lorgnet og saa med ondskabsfuld Glæde Slottet ryge op i Flammer, hvorved han yttrede, at det dog var Skade med denne Ødelæggelse, siden der nu een Aften brændte saa meget, som Danmark i tre Aar kunde føre Krig mod Frankerig for. Simon Sanddru lover at denne Persons Contrafey skal staae foran hans Skurkehistorier. — Skulde Du troe det? — den herværende engelske Minister Hailes skrev i Onsdags til det udenlandske Departement: da en vis Rhabek blandt andre, som her bestandig chicanere ham, i sit sidste Blad har skiældet *ham* ud, og skiøndt uden at nævne ham betegnet ham saa tydelig, at det var aldeles overflødigt at lægge Navnet til, saa fordrede han i Kongen af Storbritaniens,

¹⁾ Der synes her at mangle noget. ²⁾ Under dette Mærke havde P. A. Heiberg leveret flere mindre Artikler til „Tilskueren“, saaledes bl. a. i Aargangen 1791 (Nr. 85) en „Anmeldelse af Levnetsbeskrivelse over en uhyre Mængde adelige Skurke og Skurkinder.“ Det ovenfor omtalte nye Bidrag findes i „Tilskueren“ 1794 Nr. 21.

den britiske Nations og sit eget Navn, og for den danske Nations eget bestes Skyld, at Rahbek strax fængsligen blev anholdt, og ham Hailes ufortøvet skaffet den eclatanteste strængeste og fuldkomneste Hevn og Fyldestgiørelse. Der blev samme Dag af Bernstorff skrevet desangaaende til Cancelliet, og i Fredags gav Cancelliet Hof- og Stadsretten Ordre at forhøre og derpaa dømme ham for den angivne Forbrydelse, hvorpaa Rhabek i Aftes i Hof- og Stadsretten criminaliter blev forhørt.¹⁾ — Hvad synes Du? Man frygter ikke saa ganske løseligen, at dette torde blive Fredsbruds Anledning.

Jeg skriver Dig intet om Branden paa Slottet, thi derom skriver jeg efter Anmodning en Bog,²⁾ som Du vil have seet i de altonaiske Aviser. Den kommer ud om otte Dage.

Jeg reiser neppe til Norge, thi jeg har hørt man vil uden denne Præambel gjøre mig til noget. -- Sect. Birk³⁾ har faaet 1100rd. Gage. Sect. Lange⁴⁾ 1700r. og er bleven Meddirector af General Postamtet. De vare, da jeg havde tient i lang Tid, den eene Copiist, den anden intet, men de ere mine Venner, og værdige Mænd, meget værdige Mænd. Deres Lykke glæder mig, men jeg bør ikke staae tilbage. I Aar har jeg rundelig Udkomme, men ad Aare, eller saasnart Freden er sluttet — 400rd.

Jeg længes efter Brev fra Dig, og blev i Dag jaloux paa min Kone, fordi hun fik, jeg ikke. Dog jeg skyldte Dig Brev, Du

¹⁾ Rahbek, der ikke vilde navngive Heiberg, blev frikendt, men Sagen, der havde voldt Udenrigsminister Grev Bernstorff endel Ubhageligheder, berøvede ham dennes Bevaagenhed (jfr. Rahbeks Erindringer (IV. p. 272 ff.).
²⁾ Herom hedder det i Werlauffs Erindringer (Hist. Tidsskr. 4 R. IV. p. 252) „Digteren Pram vilde have udgivet en Beskrivelse over Branden og deri tillige angivet de Omkomnes Antal, men dette blev ham formeent.“
³⁾ Christian Birch (f. 1760 † 1829) blev 1794 Chef for Finanskollegiets Sekretariat; han blev 1809 Deputeret i Finanskollegiet og fik forskellige andre høje Embeder ligesom han 1817 udnævntes til Konferensraad. 1820 opdagedes det imidlertid, at han gennem en lang Aarrække havde besveget Staten, hvorfor han Aaret efter ved Højesteretsdom blev fradømt alle sine Embeder og hensat i Fængsel paa Livstid.
⁴⁾ Christian Vilhelm Lange (f. 1753 † 1839) blev 1794 Assessor i Finanskollegiet og Medlem af Finansdirektionen samt fik Sæde og Stemme i Generalpostamtets Bestyrelse. Han endte som Generalpostdirektør og Geheimekonferensraad.

hende. Imidlertid vil jeg slutte, da jeg desuden intet meere har at skrive om og ingen Tid længer at skrive i.

Du leve lykkelig.

Din Pram.

Olufsen til Fru Pram.

Göttingen den 26. Marts 1794.

Jeg vilde ret inderlig ønske, Frue Pram, at De var her. De vilde da lære at kiende et rigtigt Foraar. Jeg har glædet mig saameget derover, at jeg er fuldkommen forsonet med al Göttingens Keedsomhed.¹⁾ Vi have nu i mere end tre Uger havt et saa gandske fortreffeligt mildt og klart Veir, at Kiøbenhavns Sommere ikke kunne være skønnere. Mark og Eng ere saa grønne, som de blive, Træerne have allerede store aabnende Knopper, og nogle ere gandske udsprungne. En stor Mængde nydelige Smaaebloomster staae i fuld Flor. Kort, det er Foraar. Jeg har i otte Dage løbet omkring hver Eftermiddag, klavret op paa de høieste Bierge, giennemvandret de dybeste Dale, de tætteste Skove, og intet har manglet i min Lykke uden Een at dele den med. Var De nu her, gode Frue Pram! hvor vi skulde spasere. De skulde aldeles intet have at befrygte af en lumsk Norden eller Østenvind; Deres Aftenspaseregange vilde tvertimod gjøre Dem meer bekiendt med Zephirerne end alle vore slette Vers. Jeg vilde føre Dem omkring i alle Naturens deilige Værelser her, og jeg er vis paa De vilde blive forlegen for at vælge Dem en Plæt til en lille Hytte. Jeg for min Part blev ikke forlegen ved Valget til min, den skulde være i Nærheden af Deres. Ret alvorligt, jeg troer, jeg vil kiøbe mig nogle Faar og være Hyrde. Det slaaer dog ogsaa ind i Oeconomien, som jeg egentlig skulde reise paa, og man lærer altid meest, naar man selv lægger Haand paa Værket. Men Himlen forlade mig det, jeg troer jeg reiser meer paa Foraar, Skove, Bierge og Dale end paa Agerdyrkning. Jeg veed ikke, om De har læst nogetsteds, at Göttingen ligger i en Dal; om saa er, vil Deres Skarpsindighed have draget den Slutning deraf, at denne Dal er omringet af Bierge. Naar De nu

¹⁾ Olufsen, som i sine første Breve fra Göttingen havde været saa misfornøjet med denne By, leverede siden (Minerva 1797 II. p. 1 ff.) en betydelig gunstigere Skildring af den.

tænker Dem en Flod, som i nogle allerkiæreste Bugter slynger sig giennem Dalen, Agerland paa begge dens Bredder, og oven over dette Agerland paa hver Side en Biergstrækning, som snart er jevn nedglidende, snart tilspidset til steile Fielde, med dybe Tverdale og Skov, og nu alt dette rigeligen bestrøet med deilige røde Landsbyer, saa har De et nogenlunde rigtigt Begreb om Göttingens Environs. Men gandske fuldstændigt er det dog ikke. Egnen har een Skiønhed. som ingen Dansk Egn kan faae, nemlig, de prægtigste Ruiner af gamle Ridderborge. Tre saadanne ligge paa den ene Biergstrækning, paa udgaaende Spidser af steile Fielde. Jeg ønsker inderlig, at De maatte faae dem at see. De vilde med mig beundre disse majestætiske Taarne, de revnede favntykke Mure, de uhyre Hvelvinger, som nogle Aarhundreders Storme og Regn og Lynild endnu ikke har kunnet gandske nedsmulre. Den skiønneste af disse Ruiner er die Plesse.¹⁾ Jeg var der for nogle Dage siden. Veien dertil gaar igiennem en rædsom Skov. Den ligger paa et Bierg, der fra alle Sider hæver sig brat i Veiret. Biergets skovklædte Sider er bedækket af de nedstyrtede Stene. Ved dets Fod ligger en lille Landsbye i en rund dyb Dal. Alting aander her Eensomhed og Høitidelighed. Oldtidens Minder helliger denne melancholsk skiønne Afkrog. Jeg klavrede med usigelig Besværlighed op mellem Gruset, og var nær plumpet ned i en gammel Brønd, der som man siden fortalte mig, er et par hundrede Alen dyb. Imidlertid slap jeg, og med en Forvovenhed, som jeg selv maatte laste, arbeidede jeg mig over Brokker og Stene, giennem revnede Hvelvinger og Vægge op i det høieste Taarn. Næsten hver Steen jeg greb, gik løs, enhver jeg fæstede Foden paa, faldt ned, men jeg blev ved, saa meget mere som jeg her ingen Fare var i, da jeg ikke kunde tage anden Skade end at støve min Kiol, thi det inderste var gandske fyldt med løs Gruus. Omsider triumpherede jeg, og naaede Taarnets øverste Rand. Neppe havde jeg sat mig paa den Throne, hvortil mit Mod havde ført mig, før et stort Muurstykke af Taarnets Kant tæt ved mig styrtede med en gyselig

¹⁾ Beliggende noget udenfor Göttingen, et meget yndet Udflugtssted.

Raslen ned i Afgrunden. Jeg blev siddende og nød i al sin Fylde den herlige Natur, der smilede under mine Fødder. Ogsaa her ønskede jeg Dem ved min Side. Taarnets øverste Flade var begroet med Græs og smaae Buske. I en lille Afkrog mellem nogle fremragende Stene blomstrede nogle uskyldige Smaa-blomster. Jeg tog et par af dem for at sende til Dem, at De maatte blive overbeviist om, at jeg tænker Dem og Deres Ven-skab i Forbindelse med alt, hvad der leder mig til Glæde. Jeg haaber, at De har allerede seet disse smaae Vidner herpaa.

Som sagt, Frue Pram, jeg vil være Hyrde. Det er kun ilde, at jeg ikke synger synderlig godt, thi deraf følger, at jeg vil komme til kort i alle de Veddesange, der forefalder i Hyrdelivet. Jeg maae være betænkt paa et godt Forraad af udskaarne Hyrde-stave og Bæggere, for at betale Legene med strax, ellers lægger man Sag an imod mig og tager mine stakkels Faar fra mig. Det allerværste vil blive at faae en Hyrdinde. Her i Egnen er slet intet, man kan gjøre Hyrdinder af. Jeg maae forskrive mig een; og købe en halv Snees Faar til hende. Men efter denne Forberedelse vil det see underligt ud, naar jeg efter den sande Hyrdeetiquette i de første Dage gaaer og lusker omkring hende, uden at nærme mig, og udstøder Sukke, fordi min forskrevne Daphne er saa grum, da hun dog sikkerlig vilde komme ren-dende, saasnart jeg gav det mindste Vink. Men det maae ikke hielpe. Man maae Skik følge. De ser altsaa gode Frue Pram, at De nu ikke er sikker for at komme til at betale Porto af et meget smukt udskaaret Valdbirkbæger, hvormed jeg har isinde at tilmelde Dem Aabningen af min pastorale Løbebane. Jeg venter da et Baand igjen.

Ifald dette hele Forsæt gaaer overstyr, saa har jeg besluttet at reise herfra imellem den 16 og 20 April, for i Sommer at tumle om her i Tydskland og med Efteraaret at indfinde mig i Engelland. Inden jeg forlader Göttingen, faaer De et Afskeeds Brev. Jeg haaber ogsaa at faae et fra Dem med mange gode Ønsker til min forestaaende Reise. Naar De vil være saa god at afsende disse gode Ønsker fra Kiøbenhavn inden den 10 eller 12 April, eller lidt før, saa vil jeg kunde nyde den Glæde at

læse dem her. De bør nu betænke, at jeg rimeligviis ikke den hele Sommer igiennem kan faae det mindste at høre fra Dem; thi det vil blive mig temmelig vanskelig altiid saa bestemt at kunne angive min Adresse, at nogen kunde rette sig derefter, og nødvendig vilde jeg udbede mig Breve, som det ingen Rimelighed har jeg kan faae. —

I næste Uge agter jeg at gjøre en lille Udflugt 4 Mile herfra til Harz, for at see Bierge og Biergværker. Naar jeg kommer tilbage, skriver jeg Etatsraad Rothe til. Jeg har endnu ikke skrevet ham til, ikke heller Frue Lange. Frue Plum¹⁾ har jeg faaet et Brev fra. Hun er syg, det gjør mig meget ondt. Jomfrue Monrad har ogsaa været saa god at sende mig et Brev. Jeg skriver hende til een af Dagene, naar min Tiid vil tillade mig det, thi den er kun knap, deels for mine Omvandringer, som ikke vel bør forsømmes, deels fordi jeg har travelt med at gruble paa min Reiseeqvipage, og min begyndende Indpakning. Denne Foretning (sic) har en særdeles Behagelighed for mig, og derfor begynder jeg saa tilig derpaa; i Kiøbenhavn vilde det ikke ret gaae dermed. Nu har jeg en mørkblaae Kiøle, en sort Stadskiøle, og en graae Reisekiøle, samt en grøn Trøie, en Overkiøle, en stor Reisekappe, 4 Vester og m: Al min Eqvipage kan maaelig rummes i en maadelig Kuffert, saa jeg ikke kan faae megen Uleilighed af mit Tøi. Med den i Vognen, en stor Pibe i Munden, en Prygl i Haanden, en nydelig brun Portefeuille i den ene Lomme, Kikkert og Reise Kart i den anden, Tobaksdose i den tredie, Uhr i den fjerde, en tarvelig Reisekasse i den femte udvandrer jeg da for at indhøste Kundskaber og Glæde, om det vil lykkes. Lidt af det sidste venter jeg dog hist og her, thi den idelige Bevægelse, lutter nye Gienstande, Frihed til at forlade ethvert umoersomt Sted, ingen Bekymringer, maae dog sikkert have nogle gode Virkninger. Jeg skal flittig berette Dem, hvordan det gaaer.

Det vil nu blive gandske uundgaaeligt, gode Frue Pram, at

¹⁾ Marie Sophie Hviid (f. Munk), Enke efter Regensprovst. A. C. Hviid, ægtede 1792 daværende Sognepræst i Korsør og Taarnborg Frederik Plum (f. 1760 † 1834), der 1811 blev Biskop i Odense. Fru Plum døde 1829.

De lader mig vide, hvor De vil tilbringe Deres Sommer om paa Bakkehuset, eller ved Canalen.¹⁾ Jeg bør dog vide, hvor jeg skal dreie mine Tanker hen, naar jeg tænker paa Dem; og De føler ganske sikkert selv, hvor ufuldstændig vor Forestilling af fraværende Mennesker er, naar man ikke kan see dem i Forbindelse med nogen bekiendt, eller bevidst Gienstand. Det er mig om at gjøre, at Tanken om Dem bliver mig ligesaa tydelig og levende, som den vil blive mig en sædvanlig Følgerinde.

Vær saa artig at sige Pram, at jeg har havt Efterretning fra Kiøbenhavn, at Classen og Colbiørnsen ikke ønskede, at nogen af Priisskrivterne bleve trykte, siden de nu have fundet General Classens egen Plan²⁾. Altsaa maa han ikke lade min trykke.

Nu begynder jeg næsten selv at synes, at dette Brev ikke fattes paa vedbørlig Længde; og jeg vil derfor holde op, saameget mere som jeg dog aldrig blev færdig, om jeg vilde opregne alt det meget venskabelige og smukke og gode, som jeg stedse vil have at sige Dem.

Olufsen.

Fru Pram til Olufsen.

D. 8 April [1794].

Ret inderlig Tak, gode Olufsen, for Deres skønne lange Brev. Det kom just i et Øyeblik, da jeg ikke var saa synderlig vel tilmode, og dets Læsning gjorde en meget god Virkning. Jeg glædede mig med Dem over Deres skønne Foraar, over de nydelige smaa blaa Blomster, som det har frembragt, over Deres Venskab, som indgav Dem den smukke Idee at sende mig dem, og over den muntre Tone, hvori De taler om Deres smaa Omvandring, og de tilkommende større, hvoraf De spaaer Dem saa megen Glæde. Blid Munterhed hos en Ven man ynder er anstikkende, det har jeg ofte erfaret, og gjorde Erfaringen paa nye igien ved at læse Deres Brev. Tak da endnu engang. Tidt skiælvede jeg dog ved Beskrivelsen om Ruinerne, De har besøgt, jeg fandt Dem temmelig forvoven min gode Olufsen, og vil for Fremtiden bede Dem erindre, at det er mueligt at brække Halsen. Man har Exempler paa, at Sligt før er skeet. Det er ilde,

¹⁾ Pram boede paa denne Tid Holmens Kanal Nr. 399. ²⁾ Prisskriftet blev heller ikke trykt, da man fulgte den af Classen selv opsatte Plan.

siden De er saa stor Elsker af den Ting, jeg meener Ruiner, at De ikke er her i denne Tid, De vilde have Deres Lyst og Glæde af de Christiansborgske, som ere vel saa kiække som de salige Ridderes. Vi har ogsaa her i en Uges Tid havt et usædvanligt skjønt Foraarsveir, men da det ikke er vores Skik her at begynde paa Foraaret førend sidst i Juni, har Storm Regn og Kulde ærlig indfunden sig igien som sædvanlig. Sommerens tre eller fire Uger kommer jeg nok til at fordrive ved Canalen, og derover er jeg slet ikke bedrøvet. Vores forehavende Tunis Reise var kommen Hr. Orm¹⁾ for Ørene, og da der indfandt sig Liebhabere til vores Værelser, leiede han dem bort. Siden alle de andre i hans Huus ogsaa vare bortlovede, er der intet at faae for os, om vi end vilde. Alt det Land, jeg kommer til at nyde i Sommer, bliver en fiorten Dage, jeg agter at tilbringe i Slagslunde²⁾ for at drikke en god reen Kiernemelk, som man siger skal være meget sund for Brystet. Mit har kun været meget maadeligt i Vinter. Min Boelig agter jeg for det meeste at opslaae paa Altanen, omringet med de smukke Urtepotter, De gav mig sidste Foraar, og som jeg har været saa heldig at conservere got Vinteren over. Didhen beder jeg Dem at sende en gang imellem en liden venskabelig Tanke, naar De vandrer om i den heele vide Verden, som nu aabner sig for Dem. Saaledes siddende i en fuldkommen Eensomhed, kan De vel forestille Dem, hvilken Fest det vil være for mig, naar Postbudet bringer mig et af Deres Breve. De har lovet at skrive saa ofte som det kan lade sig giøre og det stoler jeg paa. De kan holde Deres Ord, det har Deres Flittighed i Göttingen beviist mig. Vi er saa fattige her paa Nyheder, at jeg slet intet i Dag har at fortælle Dem, uden at Frue Plums Broder er bleven Doctor i Corsør.³⁾

¹⁾ Formodentlig Ejer af et eller andet Landsted udenfor Byen. ²⁾ Hos Prams Fader Henrik Frederik Christiansen Pram (f. 1726 † 1800), der siden 1765 var Sognepræst i Slagslunde. ³⁾ Hans Munk (f. 1770 † 1848) tog 1792 medicinsk Examen, det følgende Aar Doktorgraden og blev ²⁵/₄ 1794 Stadslæge i Korsør. 1796 berejste han efter kgl. Befaling Christiansand Stift for at undersøge Radesygen, Sygehusene o. l. 1798 nedsatte han sig som Læge i Stavanger og Resten af hans Liv var hans Virksomhed knyttet til hans nye Fædreland.

At Lotte er mit Schwilligen ein wenig schwanger, veed De jo alt. Nogle sige her, at Baggesen¹⁾ skal være død, andre sige, han skal kun være plyndret; dog har jeg ikke hørt det af nogle af hans Venner her, som kunde vide det bestemt. Har De intet hørt derom? Den gode gamle Etatsraad Rothe besøger mig som sædvanlig, han spørger ret ofte om Dem, og det vilde vist glæde ham, dersom De skrev ham engang til. De veed, hvor meget han interesserer sig for Dem, ja saa meget, at jeg troer, han ofte har plaget Dem med sine mangfoldige Ideer for Deres tilkommende Lykke. Vi har aldrig været saa ensom som i Vinter i Henseende til Aftenbesøgelser, hvoraf De veed vi stundom har haft en velsignet Hoben. Hvor mangen Aften har jeg ikke ønsket Dem paa Deres sædvanlige Sted her i vores gamle gode Sofa! Dog er Vinteren gaaet, og saaledes vil Sommeren ogsaa glide hen, i hvor meget jeg gruer for den med dens kiedsomme Spaseretoure og alt det øvrige plagende Kram, som hører dertil. Kun to Gange har jeg været paa Comedie, hvoraf jeg den ene har seet Pigen fra Marienborg, som morede mig meget. En ung Actrice Jomfrue Smidt,²⁾ hvoraf der med Tiden kan blive noget got, var Pigen, og spillede den Rolle meget nydelig.

Nu gode Olufsen vil jeg tage Afskeed med Dem for lang Tid, formoder jeg. De maae være overbeviist om, at mine beste Ønsker skal følge Dem paa alle Deres Omvandringer, og saa ofte De vil lade mig tage Deel i de mange Glæder, De vist vil komme til at nyde, skal jeg ret af Hiertet deele dem. Kunde mine Forbønner afværge alle Uheld alle Plager og Møisommeligheder fra Dem, vilde der vist intet saadant møde Dem paa Deres Veie, De vilde altid være glad og lykkelig. Jeg glæder mig til et Brev endnu fra Gött. Jeg anbefaler mig i Deres gode Venskab og Erindring.

Marie Pram.

¹⁾ Paa denne Tid var Baggesen efter 1793 at have forladt Danmark paa Rejse til Wien og Norditalien og senere sammen med sin Hustru paa Alpevandring. ²⁾ Ellen Marie Smidth (f. 1774 † 1842), ægtede 1797 Skuespiller Jens Stephan Heger. 1832 tog hun sin Afsked fra Teatret, hvor hun havde haft et stort og omfattende Repertoire.

Olufsen til Fru Pram.

Göttingen d. 19. April 1794.

Nu er det forbi; det er at sige, i Morgen reiser jeg herfra, for at prøve, hvad Tydsklands øvrige Egne kan have at moere mig med. Jeg har hele Eftermiddagen havt umaadelig travlt, deels med at indpakke, deels med at tage og giøre Afskeeds Visiter; og da alt dette var tilendebragt, gjorde jeg en eensom Tuur rundt paa Volden, min kiereste Spaseregang, hvor jeg har gaaet saa mangen Time i stille Nydelse af mig selv, og af kier Erindring om Danmark. Her tog jeg da Afskeed med den livløse Natur omkring Göttingen. Den har, som overalt, været mit bedste og kiereste Selskab, og dobbelt hellig her, hvor jeg egentlig intet andet har havt. Denne eensomme Vandring var mig usædvanlig høitidelig. Voldalleens deilige Træer ere næsten gandske udsprungne. Paa begge Sider stode Haverne tæt til Volden, hvis utallige Kirsebær, Blomme og Æbletræer stode bedækkede med nyfødte jomfruelige Blomster. Maanen skinnede, ikke et Menneke uden jeg var der, alting var stille, halv lyst, høitideligt. Jeg giennemgik mit göttingske Liv, drømte om mine tilkommende Glæder, omsider giftede jeg mig og saa videre. Jeg forsonede mig gandske med Göttingen, og gik hiem da Klokken slog tolv. Nu opfylder jeg en anden ikke mindre vigtig Afskeedspligt, hvorved, som jeg haaber, ingen Forsoning er nødvendig; jeg tager nu Afskeed med Dem, gode Frue Pram, og takker Dem for den venskabelige Hielp, Deres kiere, og som jeg maae tilstaae, ikke alt for sieldne Breve, have givet mig i min hidtil saa eensomme og venskabsløse Forfatning. De har været meget god imod mig, og dersom det var muligt, at min Følelse deraf kunde tiltage, saa maatte den her i Göttingen være steget betydeligt. Nu da, kiere Veninde; bliv ved at tro, at jeg stedse er i Göttingen, og hold ret meget af mig; — Klokken er to, og Klokken fire reiser jeg. Altsaa kan jeg ikke i Nat faae dette Brev færdigt; men paa min næste Station tager jeg atter Pennen fat. — Nu ikke et Ord meer fra Göttingen, uden endnu engang min inderlige Tak for de lykkelige Timer, Deres Breve og Erindringen om Dem have givet mig her.

Clausthal¹⁾ d. 21. April.

Jeg har aldrig reist fra noget Sted med halv saa megen Fornøielse som i Gaar fra Göttingen. Selv hele Naturen syntes at bifalde min Afreise. En skjønnere Foraarsmorgen har jeg ikke seet. Alle de mangfoldige Kirsebær og Blommetræer i Göttingens Haver langs Landeveien stode besneede med Blomster. Luften var ætherreen, og stille. Hvormeget alt dette stod mig an, behøver jeg ikke at beskrive Dem. Jeg veed ikke, om De er stærk nok i Geographien til at erindre, at Clausthal ligger paa den Biergstrækning, som hedder *Harz*. Jeg har allerede været her een Gang, for fiorten Dage siden, og det staaer mig ubeskrivelig godt an. Her er Bierge, store Granneskove (sic), Biergværker og en Deel artige Piger. Selskabelig er man ogsaa. Man beder mig til Bords, kalder mig Hr. Professor, viser mig omkring, og gjør ret meget Væsen af mig. Jeg samler al min mineralogiske og chemiske Viisdom sammen for at spille en god Rolle, og hidtil er det gaaet ret godt. Det er noget andet end i Göttingen. Man forsikkrer mig, at jo længere jeg reiser frem i Tydskland, desto kiønnere bliver Pigerne, og des selskabeligere og giestfriere Nationen. Jeg begynder ret at lide Tydskland. Jeg takker Dem for Deres smukke Afskeeds Brev. Det gjør mig kun ondt, at De næsten slet intet vil nyde af Sommeren, som formodentlig vil blive usædvanlig skjøn. Deres Altan er vel noget, men langt fra ikke nok. Den skaffer Dem Udsigt, men ikke til grønne Ager og Enge; den giver Dem ingen Landluft, og ingen Omvandringer; og de fiorten Dage i Slagslunde betyde ikke stort. De maae endelig see til at faae en anden Leilighed, om det saa blot bliver paa Blegdammen, hvor De dog i det mindste kan faae en Have at opholde Dem i. For Deres Sundhed er et omvankende Sommerliv aldeles nødvendigt. De Vanskeligheder, dette fører med sig, er virkeligen ubetydelige imod dets Fordeele, og jeg er vis paa, at De selv har sporet velgiørende Følger endog om Vinteren af Deres sidste Land-Sommere. Det er mig en ubehagelig Tanke, at De nyder Aarets bedste Maaneder

¹⁾ En lille Bjærgby i Harzen.

i en Art af Halv-Vinter, medens jeg i et mildere Clima saa meget glæder mig i Favnet af en yndigere Natur. Var jeg i Kiøbenhavn, vilde jeg ganske tilforladeligt spille Cabaler for at drage Dem ud af Deres frivillige Sommer-Arrest. Jeg synes, at en Flok Faar i det grønne er behageligere end en Flok Matroser, Blomsternes Uddunstninger bedre end Canalernes, intet Selskab er langt bedre end Holmens Frues, og overalt at Fortrædeligheder i Byen ere meget fortrædeligere end Fortrædeligheder i fri Luft. Jeg siger Dem endnu engang, og jeg beder dem ret venkabelig derom. Skaf Dem i det mindste et Værelse uden Porten, hvor De kan tage ud naar Veiret er godt; dette Værelse bør være indrettet til at kunne sove deri en Nat imellem. Det har altid for mig havt en lønlig Behagelighed, imod Aftenen at forlade Byen for at tilbringe en qvalm Nat i en kiøligere og friere Naturs Arme.

Etatsr. Rothe beder jeg hilse. Jeg skriver ham til om et par Dage. Jeg skylder nu saa mange Breve bort, at jeg næsten ikke kan overkomme dem, og jeg bliver rimeligviis nødt til at giøre en Art af Brev-Bankerot. Om tre eller fire Dage reiser jeg herfra til Gotha.

Om Baggesen er død eller plyndret, veed jeg ikke. Reinhold¹⁾ fra Jena, som passerede Göttingen for at gaae til Kiel, vidste intet derom. Jeg veed blot dette, at Baggestens Søn er død²⁾, og at Wieland gav ham en lille Datter³⁾ med til Bern.

I Gotha haaber jeg at kunne skrive Dem til igien; men jeg lover intet uden blot at skrive, saa tidt jeg kan. Paa en Reise dependerer man af alt for mange Hændelser til altid at være tilbørlig Herre over sin Tiid. Lev meget lykkeligt kiere Veninde, faae Dem et Sommerværelse; og tænk undertiden paa mig.

Olufsen.

¹⁾ Karl Leonhard Reinhold (f. 1758 † 1823), bekendt som filosofisk Forfatter, var siden 1787 Professor i Jena; i 1794 blev han kaldet til Professor i Kiel. Han var en Svigersøn af Wieland. ²⁾ Hans førstefødte Søn Ernst, der døde kort efter Sønnen Carl Reinholds Fødsel. ³⁾ Charlotte Wieland, der 1795 blev gift med Digteren Salomon Geszners yngste Søn Heinrich. (jfr. Jens Baggestens Biographie. II. p. 18. 133).

Olufsen til Pram*).

Clausthal d. 21. April 1794.

Du har rigtig nok Ret i, at jeg skylder Dig Svar paa to Breve. Men som man raaber, faaer man Svar. Raaber man kort, saa bliver Svaret ogsaa kort. Jeg beder Dig dog ret at alvorlig overlægge, hvilken skammelig Opførsel det er at skrive mig Breve til paa et halvt Octavblad, hvoraf endda den ene Side ovenikøbet er gandske hviid; og er det da Ret, at ende saadanne korte Breve med Undskyldninger for Korthed paa den Grund, at man vil skrive næste Postdag udførligere; naar alligevel den næste Postdag passerer gandske Brevløs. Om vi har Krig, eller faaer Krig, om Rahbek blev radbrækket; faaer jeg ikke at vide. Om Ildebranden bliver jeg affærdiget med „jeg skriver Dig intet derom, thi jeg skriver en Bog derom“. Heraf burde jeg vente, at Du havde sendt mig den Bog. See her, gode Herre! Saa-danne utilbørlige Ufuldstændigheder maae man ikke tillade sig; med mindre man vil straffes med Korthed igien, eller slet intet. Dersom jeg reiser udenlands, saa reiser Du indenlands. Kan mine Efterretninger interessere Dig, saa ere Dine maaskee endnu kierkomnere for mig. Giensidighed er ingensteds nødvendigere end i Brevskriverie, og Egennytte ingensteds tilladeligere.

Nu har jeg da forladt den almindelige Studerestie, ved Leinens Bredder, og drager ud i al Verden for at søge oeconomiske Eventyr. Jeg har allerede gjort Dig Regnskab for den Tuur jeg gaar, og jeg vil efterhaanden melde Dig, hvorledes jeg gaar. Morsomt vil dette Reiserie vel sagtens være, og var det endnu mere, dersom jeg foruden at reise paa Oeconomie ikke tillige var nødt til at reise med Oeconomie.

Da de classenske Executores nu (og først nu!) have fundet den Salig Herres egenhændige proprio marte udarbejdede Plan, saa er der ikke at tænke paa nogen Anden. Det bliver endog Pligt, at intet bedre bringes i Omløb, og derfor maa hverken min eller noget Menneskes Plan trykkes. Altsaa kan Du bruge min Afhandling efter Behag, kun ikke trykke den.

*) findes hos Øst 1835. Nr. 45. p. 353 ff.; Originalen har jeg ikke set, men tilsyneladende har Øst intet udeladt.

I Anledning af Slottets Brand, og den Krig, som vi formodentlig faaer, er det faldet mig ind den store Lighed, der er mellem den Maade Danmark ender dette Aarhundrede, og den hvorpaa det begyndte det. — —

Jeg lever her i Hiertet af Harzbiergene, imellem Mineraloger og Biergmænd; selv leger jeg Mineralog, og spiller hidtil min Rolle godt. Det var min Plan at opfylde et Ønske, som mange af mine gode Venner have giort, nemlig at komme paa Bloksbierg. Men jeg tvivler paa det lader sig giøre i denne Aarstiid. Forresten er dette Bierg, som overalt hele Harz, ikke nogen Biergegn, der kan maale sig med Norge. Det var mig ubekjendt, at Kröpfe¹⁾ ere her ligesaa almindelige som i Schweiz. Husene ere for det meste bygte af Tømmerstokke, ligesom i Norge, dog ikke i Stæderne. Agerdyrkning kan her ikke drives formedelst Kulden; og formedelst Kuld kan jeg virkelig ikke skrive mere. Om et par Dage reiser jeg til Nordhausen, derfra til Gotha. Bliv Du hvor Du er, og lev godt.

Din Olufsen.

Olufsen til Pram.

Augsburg d. 21. Juni 1794.

Man kan ikke skrive Breve paa en Reise; i det mindste kan jeg ikke, thi ellers maatte jeg for længe siden have skrevet Dig til. Jeg veed ikke, hvorledes andre Reisende bære sig ad, men dette veed jeg, at jeg ikke er i stand til at skrive to Sider uden at tage noget af det, jeg paa hvert Sted ønskede at kiende. Lidt efter lidt bliver jeg ført tilbage fra denne Vildfarelse, og vil i det følgende derfor blive en flittigere Brevskriver, thi jeg kommer mere og mere efter, at alting er ikke værdt at see; at alting er ikke værdt at vide, og at man overalt veed meget meer end man troer selv. Jeg har nu som Du seer travet tvers igiennem Tydskland, og ærlig talt, den hele Reise fra Göttingen af til Augsburg vilde jeg ønske at kunne ombytte med to Maaneders Ophold i en eneste Egn. Reiser man som en ung Enthusiast, der for Alvor fryder sig over at see en Gien-

¹⁾ Kretinere.

stand i Naturen, som han før kun kiendte af en Bog, saa har man alletider Leilighed til at glæde sig, var det endog kun over Kirketaarne og Munkeklostre. Men jeg maae i Fortrolighed aabenbare Dig den Hemmelighed, at man lærer ikke nær saa meget paa en flygtig Reise, som de flygtige Reisende saa gjerne ville indbilde os. Den eneste Nytte, den fører med sig, er at man hist og her faaer et eller andet Begreb giort anskueligt; at man lærer at indsee, at Verden er sig selv ikke saa saare ulig, og endelig, hvilket er det fornemste, man skaffer sig uformærkt en Maalestok, hvormed man temmelig sikkert afmaaler Mennesker, og Gienstande af Naturen og Konsten. Den idelige Reisen fører ellers en Uleilighed med sig, som man ikke drømmer om hjemme, naar man tænker paa, hvilken lyksalig Ting en Reise er; nemlig at man ved bestandig at rulles om til Gienstande, hvorved man venter Nyhed, men finder i det høieste kun Ubekiendthed, bliver omsider kied af ideligen at skuffes i sine overspændte Forventninger, og tilsidst falder en Sløvhed, en Ligegyldighed over Sielen, som ofte berøver Een Opmærksomhed paa Gienstande, der virkelig fortiente den. Nærværende Krigstiider ere ogsaa de allerværste at reise i; ikke fordi Krigen hist og her i de Egne, jeg hidtil har giennemreist, gjør Opholdet noget kostbarere, thi dette udgjør dog ikke noget saa overmaade betydeligt, men fordi den almindelige Opmærksomhed er, hvor man kommer hen, ene og alene vendt ad Nederlandene til; Feldtslag til Lands og til Vands, Belei-

München d. 30. Juni.

ringer, Fredsrygter og tusende andre Ting, som staae i Forbindelse dermed. Det er utaaleligt ikke at høre tale om andet end eet og det samme; jeg taber endogsaa derved, thi jeg kan neppe faae nogen anden Diskurs at høre. Det bedste derved er dog, at man overalt holder med Friheden, spotter de tyske Armeer og priser de franske. Det er utroligt, hvor eendrægtigt man er i denne Post; jeg skulde næsten troe, at denne almindelige Stemning for de franske er grundet i den Fare, der fra alle Sider truer dem, og det Mod hvormed de trodse den. Denne Følelse er i det mindste mig bekiendt fra min Barndoms Dage; alt hvad

der seer kiekht ud behager os, og det er dog vel afgjort, at Franskændene viise mere Kiekthed end Tydskerne. Du veed vel, at Gen. Kauniz¹⁾ og Kinzky²⁾ vilde overlevere Keiseren til Franzoserne; derfor ilede han saa hastig bort. — Man siger her i Tydskland overalt, at en vis *H.*³⁾ har ladet Christiansborg brænde af. Det er vel Løgn.

Hvor er Du? i Norge eller hvor? Jeg er her, som Du seer, i den tydske Kirkestat, omringet af Munke og andægtige, der idelig bede til Gud. Men Bayren er alligevel i en elendig Til-Tilstand; dette herlige Land er utrolig slet dyrket, og alting hviler her i den rædsomme Søvn, hvori Geistligheden har indhyllet hele Folket for i Roe at udsue det. Man taler her i München høit nok derom, og det er mærkværdigt, at uagtet den Fare der er forbundet med at lukke Munden op snakker man her ligesaa frit som i en Klub i Kiøbenhavn. Illuminaternes⁴⁾ Historie for nogle Aar siden har meget interesseret mig, især fordi jeg i Gotha havde den Lykke at blive nøie bekendt med dens forjagne Stifter, Hofrath Weishaupt⁵⁾, en af de fortrefeligste Mænd jeg kiender. Kiender Du noget til Illuminatordenen? Eller maaskee miskiender Du den. Det sidste skulde giøre mig ondt, da vel neppe i de sidste to hundrede Aar nogen for Menneskeslægten saa velgiørende Tanke er bragt i Udførelse som

¹⁾ Fyrst Wenzel Anton v. Kaunitz (f. 1711 † 1794), østerrigsk Statsmand, der under Maria Theresia havde spillet en stor Rolle, men hvis Indflydelse var dalet betydeligt under hendes Efterfølger Joseph II. ²⁾ Grev Franz Kinsky (f. 1739 † 1805) var 1779 bleven Direktør for Militærakademiet men deltog som Raadgiver for Erkehertug Franz i Felttogene 1793 og 1794. ³⁾ Naturligvis den ovenfor nævnte engelske Gesandt Hailes; lignende Rygter skal forøvrigt have været i Omløb i København. ⁴⁾ Med dette Navn („de oplyste“) betegnes en hemmelig Orden, der stiftedes 1776 med det Formaal at bekæmpe Overtro, Uvidenhed og Ufrihed og fremme Borgerdyd og og hævde Fornuftens Ret. Særlig havde den til Hensigt at knække Jesuitismen. Som det fortælles her, blev der snart udstedt strænge Forbud mod Ordenen og trods den Udbredelse, den havde vundet, forsvandt den snart aldeles under de Forfølgelser, den blev Genstand for. ⁵⁾ Adam Weishaupt (f. 1748 † 1830) blev 1773 ansat som Professor i Kirkeret i Ingolstadt. 1785 blev han afskediget og drog først til Regensburg; senere fandt han Tilflugt hos Hertug Ernst II af Sachsen-Coburg-Gotha. I sit ufrivillige Otium forfattede han en lang Række Skrifter, af hvilke flere kan opfattes som rene Defensionsindlæg. (Se Allg. deutsche Biographie, hvor der findes en meget indgaaende Skildring).

den første Idee til denne hemmelige Forbindelse. Jeg har havt Leilighed til at lære at kiende den, og jeg vil sige Dig noget derom. Weishaupt, Professor i Lovkyndigheden i Ingolstadt, var en særdeles ivrig Frimurer, og bragte det saavidt deri, at han som flere tænkende Mennesker kom efter, at det hele Væsen var Lapperie. Det fortrød ham, at saa mange kloge Mænd anvendte, eller spildte deres Tiid, tildeels deres Sielsevner paa lutter Tomhed, og han faldt paa den Idee at prøve, om det ikke var muligt at forene Frimurerens Iver og Hemmelighedsfuldhed med høiere for Verden velgiørende Hensigter, som just behøvede Hemmelighedsfuldhed for at komme frem. Det Mørke, der svæver over hans Fædreneland, havde saaret ham, men han saae tillige, at en vis Art af politiskt Mørke svævede ikke mindre over hele Verden. Kun den sande Oplysning kan fordrive det; men hvorledes udbrede denne sande Oplysning? Ved et Selskab af Indsigtsfulde, oplyste Mænd, som uden at gjøre deres Hensigt almindelig bekiendt, bemægtigede sig ved Skrivter, periodiske Blade og andre Virkninger den offentlige Stemme. Weishaupt beholdt Frimurerens Mysterier, deels for at dølgge Ordenens egentlige Hensigt for de uindviede, deels for bag dem at holde de til Hensigten uduelige Medlemmer uvidende derom og hindre dem fra at skade. Ordenens hemmelige Sætninger vare i Grunden intet andet end den franske Declaration des droits de l'homme og herpaa grunder sig den Sagn, at den fr. Revol. er født i Tydskland 16 Aar, før den gik for sig i Frankerig. Hvorledes en Orden af denne Natur maatte optages af de tydske Fyrster, naar de fik den at vide, er let at begribe. Imidlertid havde den utrolig Fremgang, selv i Danmark¹⁾ vare mange Illuminater, ligesaa i Frankerig, og Mirabeau selv var een. Weishaupt undgik dog nogenledes det Uveir, der truede ham. Han havde foreslaaet til Univ. Biblioteket i Ingolstadt at anskaffe Bayles Dictionnaire. Dette Forslag blev saa særdeles ilde optaget i München, at der

¹⁾ Her var Interessen for denne Orden ikke ringe. Minerva havde saaledes flere Gange indeholdt Artikler om den, bl. a. ogsaa af den unge lovende Historiker, Fr. Sneedorff, der havde skildret den i sine Breve fra Göttingen og Leipzig. (Minerva. 1787. II).

kom Ordre, Weishaupt skulde ved aabne Dørre gjøre Rede for sin Troesbekiendelse, og tilstaae, at han afskyede Bayle. Weishaupt ærgrede sig over denne Dumhed, vilde ikke, og resignerede sit Professorat. Nogle Dage efter gik han paa Gaden med en Ven, som han havde overleveret nogle vigtige Papirer, Ordenen angaaende. Et Tordenveir trak op, og de skiltes ad. Hans Ven blev truffet af en Lynstraale. Nu reiste Weishaupt bort. — Man fandt Papirerne, opdagede hele Ordenens Hemmeligheder, alle Illuminater i Bayren bleve arresterede og forfulgte af alle Kræfter. Omsider fandt man, at de vare for mange, og forkyndte derfor en almindelig Amnestie. To Aar efter rippede man Sagen op igien, og straffede alle dem, man kunde faae fat paa, og som man forhen havde benaadet. Med Opdagelsen af Ordenens Hemmeligheder gik naturligviis Ordenen overstyr, og Jesuitismus sad fastere om Bayerens Throne end nogensinde tilforn. —

Imorgen reiser jeg til Stutgardt, og om tre fire Uger kommer jeg til Frankforth. Vil Du ikke skrive mig til, og adressere Brevet til Sgr. Phil. Jac. Cornill i Frankf. am Mayn. Jeg længes ubeskrivelig efter noget fra Kiøbenhavn. Du kunde ogsaa tillige sende mig Din Ildebrands Historie, den vil koste Dig 2—3 Mark til Hamborg, og mig ligesaameget fra Hamborg, men Du kan selv tænke, hvormeget den vil interessere mig. Dog maae jeg erindre, at Du sender den strax, ellers kommer den for sildig. Lev vel gode Pram. Din Olufsen.

Hils Din Frue. Jeg vilde skrive hende til i Aften, men Posten gaaer tiligere end jeg troede, og altsaa er det mig aldeles umuligt. Derimod skal jeg inden fire Dage sende hende en lang Epistel fra Stutgardt.

Olufsen til Fru Pram.

Stuttgard d. 10. Juli 1794.

De veed, at jeg har den Vane at giemme det bedste til sidst. Dette gjorde jeg i München, hvor jeg havde foresat mig at skrive Dem et meget smukt Brev til. Til den Ende vilde jeg øve mig, og skrev i Forveien et par Breve, hvoraf det ene var til Pram, som jeg formoder han allerede har faaet. Men da jeg havde øvet mig tilstrækkeligt, opdagede jeg, at Klokken var bleven for

mange; jeg maatte altsaa opsætte at skrive Dem til, og lade mig nøie med i Brevet til Pram at sende Dem en saare kort Hilsen. Idag vil jeg hilse noget vidløftigere, men jeg maae erindre, at jeg i Dag ingen Øvelse har, og skriver derfor i alle Henseender ret slet.

Jeg maae begynde med at fortælle Dem, at jeg er gandske uforskyt kommet i Paradiis, eller og jeg ikke veed hvad Paradiis er. En deiligere Egn har jeg aldrig seet. De maae tænke Dem adskillige Dale, giennemstrømmet af deilige Floder. Paa begge Sider skønne reenlige Landsbyer, næsten skiulte af Frugttræer, Agerne see ud som Haver. Alle Veiene ere besatte med Alleer af Æble og Pæretræer, der ere saa behængte med Frugter, at man har maattet sætte Støtter under Grenene. Alle Biergene ere Viinbierge; kort alting smiler saa venligt, at jeg kunde faae Lyst til at blive her, og sandt at sige, min Fædrelandskierlighed har aldrig været svagere end her. De skulde blot see, hvilke Kirsebær her vanker, og Abricoser, 4 for en Skilling. Hvor i al Verden kan man have det bedre. Det eneste, der noget incomoderer mig, er den stærke Hede imellem disse Bierge. Stuttgart vrimler af deilige Piger, og de see saa beskedne og uskyldige ud, at jeg er forelsket i dem alle tilhobe. Jeg har nogle Gange været ude paa Landet hos en Oberamtmand; han har en vakker femtenaarig Datter, som jeg lider ubeskrivelig; men hun plager mig noget med hendes Claveerspillen, som intet duer, og uheldigviis roeste jeg første Gang hendes Talenter ret tilgavns; til Belønning for min Smag gaaer hun nu alle sine Musikalier igiennem for mig, hver Gang jeg kommer.

Jeg er temmelig lykkelig med at træffe Landsmænd paa min Reise, og Møder af dette Slags have en Behagelighed, som De neppe kan forestille Dem. I Augsburg fandt jeg paa een Gang fire, som kom fra Italien, gandske berusede af dette Lands Skønheder. Hoppe¹⁾ var iblandt. Han er et ungt Menneske af megen Fortieneste, har Kundskaber, og hvad som endnu gjør et Menneske af hans Ungdom, Rigdom og Talenter mere Ære, han har

¹⁾ Muligvis daværende Sekondlieutenant i Flaaden Johan Christopher Hoppe (f. 1772 † 1835).

Sæder, og er langt fra ikke saadan en Springfyr som hans Broder. Med ham fulgte een af mine Bekiendte, som hedder Hvad¹⁾, en Mand, som jeg lider ubeskrivelig godt, og som jeg vil sende til Dem. Jeg er vis paa, De vil synes godt om ham. Vi to sladdrede gandske forfærdeligt sammen. Han og Hoppe opholdt dem for min Skyld tre Dage i Augsburg, og jeg mig ligesaa længe for deres.

Her i Stuttgart havde jeg et Møde af et andet Slags, ikke egentlig en Landsmand, men dog en Bekiendt. Det var nemlig Professor Fabricius²⁾ fra Kiel, som tilligemed hans Kone nu komme tilbage fra Schweiz, hvor de have gjort en Fodreise paa et halvt-hundrede Mile. Fabricius kiendte jeg fra Hamborg, hvor jeg tilfældigviis kom til at sidde ved Siden af ham i et Selskab. Han har meget physiognomiskt tilfældes med Capelmester Schulz, men han er tusende Gange større Naturhistoriker end Schulz³⁾ Componist. I Hamborg talte jeg maaskee i et par Timer med ham; her atter et par Timer, men disse to Timer ville evig blive mig dyrebare, fordi en af mit Livs kiereste Begivenheder blev født i dem. Han kom, som jeg sagde, fra Schweiz; og var saa indtaget af dette Fee-Lands Yndigheder som alle de, der have seet det. Han opmuntrede mig til at gjøre en Reise derhen, saa meget meer som jeg nu kun befandt mig femten Mile fra dets Grændser, men imod dette Forslag havde jeg den grundede Indvending, at min Reisetiid ligesom min Reisekasse vare kun indrettede paa de 150 Mile, jeg har tilbage for i October Maaned at være i London. Med Tiden kunde jeg sagtens komme ud, thi til en Schweizerreise behøver man kun 6—8 Uger, og det er i Grunden ubetydeligt, enten London seer mig i Oct. eller i December. Men med Pengene var det en gandske

¹⁾ Muligvis den senere Professor Gregers Wad (f. 1755 † 1832). ²⁾ Den bekendte Zoolog Johan Christian Fabricius (f. 1745 † 1808), der 1775 var bleven ansat som Professor i Naturhistorie, Økonomi og Kameralvidenskaberne i Kiel, i hvilken Stilling han forblev til sin Død. Han havde 1771 ægtet Anna Cæcilie Ambrosius (f. 1749 † 1820), der ogsaa optraadte søm Forfatterinde og i sine Pige dage havde ført en meget überschwänglich Korrespondance med Klopstock. ³⁾ Johan Abraham Peter Schultz (f. 1747 † 1800) var 1788 bleven indkaldt for at overtage Bestillingen som kgl. Kapelmester.

anden Sag. Schweiz vilde i to Maaneder tage 2—300 R. bort, og da havde jeg intet at reise til Engelland for. Tænk nu, Fru Pram! hvor forundret, hvor overrasket, hvor glad jeg blev, da Fabricius strax tilbød sig at ville laane mig alle de Penge, jeg brugte paa denne Reise. Jeg tog naturligviis paa Øieblikket mod Tilbudet; det var virkelig hans Alvor og Tingen har sin Rigtighed. Om sex Dage er jeg i Alperne.

De veed, at af alle mine mange Ønsker er intet kommet saa ofte, saa stærkt og saa varmt som det at see Schweiz. Dette Land har saa mange Gienstande for min Videnskab, saa mange Gienstande for min Naturlyst, at ingen anden Reise kunde bringe mig saamegen Nytte forenet med saa mange Behageligheder. En Reise i Schweiz laae derfor ogsaa i Planen til min hele Reise, men først efter at jeg havde været i Engelland. Jeg er desmeer glad over at kunne gjøre den strax, som jeg derved sparer Tiid og Penge i det Hele. Jeg kan ikke fortælle Dem, hvor glad jeg er. Skulde jeg nu blive skuffet i mine store Forventninger, saa var det ret fortrædeligt, men jeg har da den Trøst, at der intet er tilbage i hele Verden, som er i Stand til at spænde min Forventning saa høit, og at det altsaa rimeligviis bliver den sidste Gang jeg skuffes tilgavns.

En Uleilighed har jeg dog ved denne Sag, nemlig, at jeg egentlig ingen Tilladelse har til denne Reise, og gjør den gandske paa min egen Haand. Imidlertid er den mig ikke heller forbuden, og jeg lader altsaa staae til. Overalt veed De nok, at jeg er en Person, der allerhelst gjør, hvad jeg selv finder for godt. Jeg melder mine Herrer Directeurer slet intet derom, da jeg ikke ønsker, at de skulde meddele mig deres Mening, og jeg ønsker, at De just ikke fortæller nogen det i nogle Uger, inden jeg har skrevet Directionen til, og givet Tingen sin tilbørlige Vending. Naar jeg først er ret inde mellem Alperne, faaer man at vente taalmodig, til jeg gaaer selv ud.

Det er mig ubeskrivelig keedsommeligt, at jeg i saa lang Tiid intet har hørt fra Dem. Jeg formoder, at De nu i denne Tiid opholder Dem i Slagslunde for at drikke Kiernemelk. Jeg vilde give otte Dage af mine Alpevandring for at tale med

Dem i 8 Timer — dyrere kan jeg ikke betale. Men Fru Pram! De maae endelig skrive mig til. Brevet kan adresseres til Phill. Jac. Cornill i Frankfurth am Mayn. Han veed, hvor han bør sende det videre. Kunde jeg nu paa St. Gotthard, ved Geneve faae saadant et kiert Brev, saa vilde jeg ile ud paa det allerskiønneste Sted, jeg kiendte, og der i alle Naturens Fortryllelser nyde al det venskabelige Sværmerie, som Deres Brev vilde give mig.

Næste Gang fra Hiertet af Alperne. Lev vel gode kiere Veninde. Olufsen.

Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn, d. 19. Julii 1794.

Behøver jeg at anvende megen Kunst, for at faae Dig til at troe, at Dit Brev fra Augsburg glædede mig inderlig? Tænk paa, jeg skrev Dig sidst til et forskrækkelig langt Brev, rigtig nok meget længe, en tre Maaneder, siden, og indeholdende noget, som skulde svares paa; men jeg fik intet Svar; det er mueligt, Du ikke har faaet Brevet, tænkte jeg, men jeg kunde ikke skrive et nyt, da jeg ikke vidste, hvor det skulde adresseres hen. Et Par Gange har min Kone siden faaet lidt fra Dig; men aldrig Efterretning, om hvor hun skulde adressere hen, hvad hun skulde svare Dig. Imidlertid er det nu længe siden jeg enten fra første eller syvende Haand hørde det mindste fra Dig; ikke engang om Du ikke maaskee alt havde glemte mig; dog i ingen Ordets Bemærkelse frygtede jeg derfor, ligefuldt gav det mig ret inderlig Glæde, nu umiddelbar fra Din Haand at forsikkres om det modsatte ved et Brev, hvori jeg finder saa meget, der ikke er Haandarbeid, men sees udflydt fra Barmen. Du er altsaa frisk, munter, vel. Det være Du stedse! Det er ogsaa i det heele vor Tilstand. Den yderst behagelige Sommer, der her er saadan, at i det mindste jeg aldrig har oplevet dens Lige, har havt fuldelig velgiørende Virkning paa min Kones Helbred. Dette er siden Mai i beste Stand, med meget faae og ubetydelige Recidiver af gamle Asthma cum pertinentiis. Vi have ingen Værelser udenfor Porten, og have udstaaet meget af Heden herinde; derfor er min Kone siden 14 Dage ude hos mine Forældre, hvor jeg fire Dage om Ugen er hos hende, og gjør fire Gange om

Ugen den Vej derud, $3\frac{1}{2}$ Miil, til Fods. Der blev intet af Reisen til Norge, thi deels kunde jeg ikke faae 100^r til at giøre den for, deels kunde jeg saameget mindre være borte fra Forretningerne herinde, som Grove¹⁾ er bleven sendt til Frankerig, og kan alt-
 saa, som Planen var, ikke have Tilsyn med Comptoiret.

Krig have vi ikke endnu i dette Øyeblik; men maaskee i det næste. Vi have 15 danske og 8 svenske Linieskibe paa vor Rhed,²⁾ færdige til at giøre Ende paa de impertinente Pittianere, der have taget 180 af vore Kiøbmandsskibe, og have Fregatter liggende udenfor Arendals Rhed, for at optage fleere. Vi have raske Søofficerer, Courage, alt hvad vi behøver for at giøre Kaal paa Søerøverne o: Briterne. Vi have sendt et Par Fregatter afsted at prøve, om de britiske Røvere ved Norge ikke ville giøre første Skridt til en aabenlys Strid: dette vil nu vise sig inden 8 høyt 14 Dage; man siger ellers, at de allerede, i Følge de franske sidste gyselige Progresser i Nederlandene, begynde fra Ministerii Side at nedstemme Tonen, og skal have gjort en Rimesse³⁾ for de tagne Skibe af Lst. 60,000, hvilket turde være Løgn, men er desuden kun Fierdedeelen af, hvad de skal sende.

Læser Du Gazette de Leide, saa har Du seet, hvad jeg ellers burde melde Dig, men kan ikke af Mangel paa Tiid, hvorlunde Rhabek for en Fadaises Skyld, som Heiberg skrev og han indrykkede i Tilskueren, har havt en pudseerlig Proces med den engelske Minister, en Highwayman ved Navn Hailes;⁴⁾ samt hvor-

¹⁾ Emanuel Rasmus Grove (f. 1756 † 1847) var efter i nogle Aar at have været Konsulatssekretær og fungerende Konsul i Marokko 1788 bleven Kommitteret i Kommercekollegiet. 1794 sendtes han som Generalkonsul til Paris, hvorfra han hjemkaldtes 1797 og atter overtog sin gamle Stilling (se: Biograf. Lexikon. VI. p. 211 ff.). ²⁾ I Henhold til Neutralitetsforbundet af 27. Marts 1794 samledes der i Sundet en Eskadre, bestaaende af danske og svenske Skibe, hvilke sidste den 8. Juni var ankommen til København. Anledningen var, som ovenfor nævnt, at Englænderne vedblev at opbringe danske, norske og svenske Skibe, ikke blot naar de var bestemte til franske Havne, men ogsaa hvis de skulde gaa til spanske eller portugisiske (jfr. E. Holm, Danmark—Norges udenrigske Hist. 1791—1807, I. p. 99 ff.). ³⁾ Rimesse (eller Remise, er i Handelssproget en Betegnelse for en Sendelse af Penge eller Vexler. ⁴⁾ Den ovenfor nævnte Artikel om Slotsbranden.

ledes han plus Heiberg¹⁾ ere nu under Gen. Fiscalens Tiltale for en dum og interpinent Vise, hvori denne sidste siger Grovheder til Kongen af Engelland selv. Grovheder, men rigtig nok Sandheder! men deslige Sandheder i det Øyeblik, da dette maaskee er nok til at skaffe os en Krig!

Jeg kom i Gaar fra Slagslunde, og fandt Dit Brev. Hvorledes gaaer det til at jeg først faaer det nu, da det er skrevet d. 21. Junii. Jeg kan skrive Dig til til Frankf., hvor Du melder Du kommer om en 3—9 Uger. Det er mueligt, at dette altsaa kommer for silde; men opsætte Svaret kan jeg ikke uden aabenlyst at svare, at det kommer, naar Du er borte; og jeg har overhyllt [!] af Arbeid kun Minutter at skrive i. Det vigtigste, jeg har at melde Dig, og som jeg er stolt nok til at troe, er noget af det, der meest vil interessere Dig, er at vi ere vel, og at vi bestandig sætte den Pris paa Dit Venskab, som det fortienner; at vi — min Kone har endnu ikke seet dit Brev, da hun er i Slagslunde, men jeg lover for hende — ere følgelig glædede ved Dit Brev, og ved at erfare Dit Vel. Saa være Dit Sindelag imod os, og saa er del.

Din Pram.

Olufsen til Fru Pram.

Zürich den 8. Aug. 1794.

Jeg lovede i mit sidste Brev (fra Stuttgart), at De skulde faae et Brev fra mig fra Hiertet af Alperne. Her er dette Brev; men om det ikke bliver langt nok, eller smukt nok, maae De undskyldte mig, [thi jeg har umaadeligt travelt. Imorgen tiltræder

¹⁾ Sigter til P. A. Heibergs Vise: Vor Klub er dog en herlig Sag, med det bekendte Vers:

King George han spiller høje Spil;	Han tror ej Britten mukke tør,
en Satan fik ham nylig til	hvor gal han ogsaa Sagen gjør;
at rive Folkets Klubber ned,	tror I, godt Folk!, sliig Politik
sig selv til stor Fortræd.	kan længe holde Stik.

Denne Vise, som blev afsungen i et privat Selskab, blev offentliggjort uden Heibergs Tilladelse og uden at Rahbek efter sit eget Sigende havde læst den. Der blev anlagt Sag mod dem begge, og ved Overrettens Dom i November 1794 blev Rahbek frikendt, medens Heiberg idømtes en Bøde af 300 Rdlr. Om denne Dom er det fra kompetent Side udtalt, at den næppe kunde siges at være forsvarelig og at, hvis Sagen var gaaet til Højesteret, saaledes som Heibergs Venner tilraadede, havde den muligvis faaet et ganske andet Udfald (jfr. Rahbøks Erindringer. IV. p. 289 ff.).

jeg min Biergreise, og De vilde fornøie Dem over at see min Reise-Equipage. Slige Reiser maae nødvendig giøres til Fods, og man maae nødvendig have en Veiviser med. Dette forudsat, saa seer jeg da ud, som følger. En stor sort Hue af Læder, en kort Trøie, et par lange, et par Halvstøvletter, et par Skoe beslagne med store Jernsøm; og en Stok tre Alen lang. Veiviseren har en Randsel paa Ryggen, hvori jeg har giemt mine øvrige faae Nødvendigheder. At anskaffe alle disse Sager, at indpakke dem, at skrive et Brev til mine Herrer Directeurer, for at giøre dem Nødvendigheden af min Schweitzerreise begribelig, har givet mig baade Hoved og Hænder fulde. Hertil kommer endnu den Omstændighed, at det Værelse, hvori jeg sidder, er formodentlig det smukkeste Værelse i Verden; med en Udsigt over en deilig Sø, hen til en Kiede af himmelhøie Sneefelde, hvis prægtige Udseende lokker mig hvert Øieblik hen til Vinduet. De vil uden Tvivl af denne Indledning for længe siden have mærket mig den Hensigt af, at jeg vil regne mig det til en stor Fortieneste at skrive dette Brev; men det er det dog ikke. Jeg har meget mere gandske alvorligen havt isinde at opsætte min Reise til overmorgen for at have ret Tiid til at skrive. Det er virkelig en Skam, at jeg saa ofte skuffer mine Venners Haab og Ønske.

Nu har jeg været i Schweiz i syv Dage; men jeg skal ikke synge enten i Vers eller i Prosa om dette Lands Mirakler endnu. Af disse syv Dage have de fem været Regndage, og det saa gyseligt stærk, at det egentlig har været lutter Tordenskyll. Men jeg haaber, at Veiret nu har sat sig, og naar jeg kommer videre frem, venter jeg Materie nok til den allerfølsomste Reisebeskrivelse. Om jeg vil plage Dem meget dermed, maae Tiden lære. Imidlertid er jeg altfor stor Hader af alle uforstaaelige Følelser, og især af uforstaaelige Beskrivelser over dem, til at jeg skulde falde paa at træde i vores Venindes, Fru Frederikes¹⁾ Spoer. Dette maae berolige Dem, og skulde De end i mine tilkommende Schweitzerbreve finde et eller andet Glimt af den hellige Ild,

¹⁾ Sophie Christiane Frederikke Brun, f. Münter (f. 1765 † 1835), der var bekendt for sit *schwungvolle* og *højtstemte* Sprog.

som Naturens Beskuelse pleier at antænde i somme Siele, saa maae jeg forud bede Dem at antage slige Udbrud for en Virkning af den Forfængelighed at ville vise, man ogsaa kan være med. Jeg lider nu durchaus ikke Beskrivelser af Følelser. Jeg kan ikke forstaae dem hos andre, og er ikke istand til at forfatte dem selv. Følsomhed er i mine Tanker en Art af Dyd, og al Dyd bør udøves i Lødom. Jeg skiuler gierne mine Følelser, derfor troer man sommetider, at jeg føler intet.

De kan ikke forestille Dem, hvor meget jeg nu længes efter noget Nyt fra Kiøbenhavn. Siden April Maaned har jeg ingen Breve havt, og al min Tilflugt har været de Hamborgske Aviser, hvor der undertiden staaer nogle smaae Efterretninger, der i al deres Ubetydelighed meget interessere mig. Jeg haaber imidlertid, at der i Frankfurth findes et par smaae Breve til mig, og dem skriver jeg efter.

Jeg har faaet en Stalbroder paa min Schweitzerreise, en Capitain Neergaard¹⁾ fra Kiøbenhavn. Om han just har alle de Egenskaber, man kunde ønske en Reisecompagnon, tvivler jeg høiligen paa. Imidlertid har den afgiorde Ubehagelighed at løbe allene om mellem vilde Bierge bestemt mig til at tage ham med, saameget mere som han er meget munter, har nogen Vittighed, og er særdeles føielig, saa jeg i Henseende til Reiseplanen er den, der befaler. Hertil kommer endnu den ikke ubetydelige Omstændighed, at Reiseomkostningerne deles. Han har for to Maaned siden forladt Kiøbenhavn og kunde derfor meddele mig en Hoben Nyheder, saasom at Jomfr. Winde²⁾ nu er forlovet paa nye, og flere Ting.

Her i Schweiz har jeg foreskrevet mig en meget fornuftig Reiseplan, om den vil lykkes. I den korte Tiid, jeg har til Reisen, har jeg besluttet at indskrænke al min Opmærksomhed til

¹⁾ Muligvis Johan Andreas Bruun de Neergaard, Ejer af Skjoldnæsholm. senere af Merløsegaard og Svenstrup. Død som Major og Kammerherre. ²⁾ Muligvis Anna Juul Winde, en Købmandsdatter fra Aalborg (f. 1770), der ¹⁴/₁₀ 1794 ægtede den senere saa sørgelig bekendte Carl Heinrich Wilster, dengang Højesterets-Advokat, der 1799 flygtede bort med en engelsk Dame fra Hustru og Børn og i Berlin blev dømt for Mord. Hans Hustru ægtede ¹/₄ 1810 Hospitalsforstander i Slagelse Rasmus Palludan (jfr. Der neue Pitaval. IX. p. 387 ff.).

een eneste Punkt, og forsømme alle de øvrige. Jeg vil blot see Bierge, Mineralier og Naturscener; Mennesker især Mennesker i Stæderne vil jeg slet ikke bekymre mig om. Paa denne Maade haaber jeg at vinde megen Tiid.

Hvormeget vilde jeg ikke give for et Brev fra Dem gode Frue Pram! Hvor er De? i Slagslunde eller paa Altanen? Men De har jo bedet mig at sende alle mine venskabelige Tanker til Altanen; dette har jeg ikke heller forsømt, og jeg kan ikke tvivle paa, at De jo ofte har sat der med Vished derom. Jeg begynder, synes mig, alt mere og mere at opdage, at jeg egentlig er bedre skikket til at blive hiemme end til at reise. Det bliver mig gandske nødvendigt snart at afbryde min lange Omflakken med en Pause af nogle Maaneder, thi ellers taber alle Gienstande al Nyhed og Behagelighed for mig, nu da jeg i saa lang Tiid intet gammelt eller bekiendt har seet, men lutter nyt. Man faaer derved en vis Sløvhed, som af alle mulige Egenskaber er den, man mindst bør bringe med paa Reiser.

Nu maae jeg tage Afsked med Dem, gode Frue Pram, for denne Gang. Naar De faaer dette Brev, har jeg allerede endt min store Alpereise og befinder mig altsaa i den Tilstand, at jeg ingen Fare har for Halsbrækning og saa videre. Jeg vil derfor ikke udbede mig Deres Forbønner for denne Reise, som vilde kun komme for sildig. Jeg veed desuden, at Deres gode venskabelige Hierte har allerede i Almindelighed tilbudet mig alle de Velsignelser, jeg behøver paa min Reise. Om fiorten Dage skal jeg skrive Dem til, og lade Dem vide, hvorledes det er gaaet mig. Faaer jeg Tiid i Aften, saa sender jeg et par Ord til Pram. Men jeg tvivler sandt at sige meget derpaa.

Jeg anbefaler mig til Deres gode venskabelige Erindring.
Olufsen.

Olufsen til Pram*)

Bern den 27. Septbr. 1794.

Du har megen Uret, gode Pram! ifald Du er vreed for min lange haardnakkede Stiltienhed. Skulde nogen være vreed

*) Dette Brev findes hos Øst 1835 Nr. 45. p. 354 ff., han har intet udeladt. Originalen findes i Abrahams' Autografsamling paa det St. kgl. Bibliotek.

derfor, saa er jeg selv nærmest dertil, siden jeg har lidt meest, fordi jeg har været nødt til at tie. Jeg har allerede berettet Din Kone, at jeg har i fire Uger været arresteret her i Bern af en Quartanfeber,¹⁾ som hindrede mig paa den allerærgeligste Maade af Verden fra at besee Biergegnene i Canton Bern. Nu da Feberen synes at være borte, vil jeg ikke lade det komme an paa at faae den igien; jeg giver altsaa Slip paa alle videre Biergreiser, og iler om et Par Dage tilbage til Tydskland over Basel. Endskiøndt jeg herved mister den interessanteste Deel af Schweiz, og formedelst Franskmændenes Indrykken i Savoyen ikke kan eller tør nærme mig til Chamouny, saa er jeg dog ret vel fornøiet med det, jeg allerede har seet af det udkregne Helvetien, hvilket ikke er noget lille Stykke, da det foruden Cantonerne Schaffhausen og Zürich indbefatter de smaa Cantons Appenzell, Glarus, Schweiz, Lucern og en stor Deel af Rhindalen. Jeg har giennemvandret alle disse Egne til Fods, og klavret lysteligen paa Biergene. En af de fornemste Behageligheder, denne Reise har givet mig, var Leilighed til at sammenligne de norske og de schweizerske Alper, endskiøndt denne Sammenligning paa mange Steder berøvede mig een af de vigtigste Egenskaber, nemlig Nyhed. Det er gandske vist, at Schweiz i det Hele er skønnere end Norge. Det mildere Klima gjør ikke allene Dalene langt frugtbare, og Biergene begro-

Basel den 2. October.

ede til en langt større Høide; men Vegetationen er tillige meer rig og afvexlende her end paa de skaldede norske Bierge. Biergene her ere ogsaa ulige høiere, ikke blot relativ, men absolut, da Schweitzes Grundflade er allerede henved 1000 Alen over Havet; dog er i det Hele en Reise i Norge aldeles ikke tilovers, naar man har giennemvandret Alperne, jeg i det mindste vilde langt hellere nok en norsk Reise end en Schweizersk. Blev Norge hiemsøgt af den Mængde unge Enthusiaster, som ingen Ting have seet, af poetiske Reisende, og Damer, og engelske Ignoranter, som Schweiz, saa vilde dette saa ubekjendte og mis-

¹⁾ se: Baggesens Biographie. II. p. 128.

kiendte Land blive ligesaa bemalet, besiuget og beundret. Rhinfaldet ved Schaffhausen, en af Hovedscenerne i Schweiz, er efter mine ringe Tanker ikke synderlig meer beundringsværdigt end den øverste Hoffosz paa Ringerige, og jeg har ingen Schweizersk Udsigt seet, der kan sættes i Lighed med den fra Kanten af Krogskoven ud over Tyrifiorden. Den norske Almue er alletider ligesaa interessant som Alpebeboerne, og sikkerligen langt meer ufordærvet. Hyrdelivet i Sæterne har fuldt saa megen Arcadisk Reenhed som i Sennerne. For Mineralogen, Geognosten og Botanikeren ere begge disse Lande lige vigtige, for saavidt staaer Norge altsaa ikke tilbage. Et andet Spørgsmaal derimod er, om begge disse Landes Indbyggere ere lige lykkelige? Dette kan jeg ikke besvare. Den norske Natur er karrig, men den schweizerske Bonde har allerede Smag paa en Luxe, for hvis Tilfredsstillelse den helvetiske Natur snart vil blive for arm.

Jeg staaer nu her, som Du seer, paa Kanten af Schweiz, hvor jeg ikke bliver staaende længe, da jeg lykkeligviis er bleven min Feber qvit. Jeg har aldrig havt et smukkere Værelse end her. Den skønne Rhin strømmer lige under mit Vindue, mod Vesten seer jeg langt ind i Depart. du haut Rhin. Den franske Fæstning Hünningen ligger omtrent $1\frac{1}{2}$ Fierdingvei herfra. Med min Kikkert ser jeg Frihedstræet, Skilvagterne paa Volden, Kanoner, Piketerne langs Rhinen. Paa den nordre Side staaer en lille østerrigsk Leier med et par Regimenter i. Det vrimler her af Citoyens med Nationalcocarder. Nogle af de gode Herrer ere lidt tølperagtige, men de ser ud til at være Skriverkarle og Kiøbmandsdrænge, og dette kan undskylde dem. Emigranter taales ikke i Canton Basel; i Bern har man dem endnu, men det vil ikke vare længe, før de blive bortjagede; og sandt at sige er det ikke meer end billigt, thi deres Antal er saa stort og voxer daglig saa stærkt, at, om det skulde saa blive ved, maatte Bernerne selv emigrere for at giøre Plads.

Baggesen og hans Kone opholde dem i de Rousseauiske Egne ved Vevay, ved Genfersøen. De ere begge, som Frue Hal-

ler¹⁾ sagde mig, ikke meget friske. Han vil nu gjøre en Reise til Italien, og derpaa komme hiem.

Naar kommer jeg hiem? Jeg længes sandt at sige efter Danmark, eller, meer egentlig, jeg er keed af at reise, eller træt, eller overmættet, jeg veed ikke selv hvad det er. Sagen er, at jeg trænger til Hvile; jeg behøver en Stilstand af nogle Maaneder for at samle nye Interesse for det Nye. Den evige Spænding er Opmærksomhedens og Iagttagelsesaandens Grav. Af den Aarsag længes jeg efter Engelland, hvor jeg dog haaber at kunne bortdøse nogle Uger. Men hvorledes kommer jeg til Engelland? Jeg iler i det Haab, at Franskmændene dog vel levner saa bred en Strimmel af Holland, som jeg behøver for at reise paa.

Du bør ikke forundre Dig over, at jeg troer, Du gierne vil gjøre mig en vigtig Tieneste. Jeg føier her hos en Fortegnelse paa nogle Karter, som faaes hos Mumme paa Børsen. Disse ønsker og beder jeg sendte til Mr. von Zach,²⁾ Major au Service de S. A. S. le Duc de Saxe-Gotha, à Seeberg, par Gotha; saa snart som muligt, da han skal bruge dem. De maa sendes med den Agende Post, og, som jeg formoder, frankeres til Hamb. Det vilde være bedst, om de bleve indpakkede i en Casse, og indsvøbte i Voxdug, hvilket Boghandlingen besørger. Sagen er nu, om Du vilde have den Godhed at lade mig indtil videre være i Din Gield for de 4—5 Rdl., de koste; men denne Commission er mig meget magtpaaliggende, og derfor har jeg maattet give den i Din Haand. — Lev lykosaligt, gode Pram. Din hengivneste
Olufsen.

Fra Olufsen.*)

Mannheim d. 23. Octbr. 1794.

Paa hvilket Sted i Verden kunde jeg mere passende tage fat paa vor Brevvexlings afklippede Traad, end her i det dra-

¹⁾ Baggesens Svigermoder. ²⁾ Franz Xaver Friherre von Zach (f. 1754 † 1832), der begyndte som Militær, men siden tog sin Afsked for at kaste sig over Astronomien. 1786 indtraadte han igen i Tjeneste hos Hertug Ernst II. af Sachsen-Coburg-Gotha. 1787 overtog han Ledelsen af det nye Observatorium ved Gotha, men efter Hertugens Død fulgte han dennes Enke paa hendes Rejser som Overhofmester. Han har publiceret endel astronomiske Værker. *) findes hos Øst 1835. Nr. 46. p. 361 ff.; Originalen, som jeg

matiske og dramaturgiske Mannheim, og hvor skulde jeg hellere ønske at underholde mig med Dig, gode Schwarz! end i en Bye, hvor man frem for i tusende andre Byer er saa tilbøielig til at moere sig. Jeg veed næsten intet Sted, hvor Tilbageerindring til Danmark er mig saa nødvendig, og uden at gruble paa Aarsager hertil, vil jeg tilfredsstille min Trang.

Hvor tilskrev jeg Dig sidst fra? formodentlig fra München. Jeg veed det ikke selv; kun dette veed jeg, at Du har Grund til at være misfornøiet med de dramatiske Efterretninger, der vanke fra min Haand; men derfor er det ikke sagt, at Du har Grund til at være misfornøiet med mig. Jeg har, som Du veed, ombyttet Harpen med Ploven; jeg besøger flere Koestalde end Skuespilhuse, og firbenede Bester ere mig interessantere end dramaturgiske. Jeg begynder næsten at tænke om de skønne Videnskaber som den franske Mathematiker om Racines Sørgespil. Imidlertid er det vist, at min oeconomiske Stemning stod maaskee i nogen Fare, ifald jeg ikke af en Hændelse havde valgt den allermeest udraturgiske Vei, der lader sig vælge i hele Tydskland. Først her i Mannheim har denne sølede theatralske Vei forandret sig til en taalelig Chaussee. — Kiender Du det Stuttgartske Theater? Hvis ikke, saa maae Du vide, at der neppe i hele Verden findes flere middelmaadige Skuespilmennesker samlede paa eet Sted; egentlig slette gives der ingen. Theatret er nydeligt. Jeg saae her fem eller sex Stykker, som alle vare mig bekendte fra Kiøbenhavn, hvor de bleve ulige bedre givne. En vis Haller er den bedste Skuespiller og en Mad. Fischer den bedste Skuespillerinde, men som sagt, begge ere maadelige, som alle de andre.

Her i Mannheim er Du sikkerligen bedre bekendt end jeg, og derfor har jeg intet at sige Dig herfra, saa meget mindre som jeg kun saae to Forestillinger her. I Kozebues Armuth und Edelsinn,¹⁾ et Stykke, som vi formodentlig ikke faae paa Kiøben-

ikke har kunnet skaffe til Veje, synes at være aftrykt uden Forandringer. Brevet er, som det vil ses, egentlig bestemt til Schwartz, men senere har Olufsen uden at forandre Begyndelsen adresseret det til Pram. ¹⁾ Gik 1796 i Oversættelse af Staal under Titlen Armod og Højmodighed.

havns Theater, før Staal¹⁾ bliver sulten igien, spille Iffland²⁾ Bogholderen. Roller som denne ere meget lette at spille, det er at sige, de kunne ikke letteligen fordærves, altsaa bør jeg ikke bedømme ham. Imidlertid tvivler jeg dog paa, at han er saa stor Skuespiller som Skuespilforfatter. Lidt er han ikke. Man holder ham for lumsk, hvilket han ogsaa seer ud til. Bril er død, som Du veed. Det andet Stykke, jeg saae her, var Indianerne i Engelland.³⁾ Man havde laant Mademoiselle Boudet fra Frankfurth til Gurlis Rolle, og hun udførte den saaledes, at jeg hidtil intet har seet paa noget tydsk Theater, der kan lignedes dermed. Jeg kunde ikke tænke paa Madame Claussen⁴⁾ uden Medynk. Det kan være, at Boudet har meget naturligt Anlæg til Roller af dette Slags, og at det af den Aarsag lykkes saa vel for hende. Derfor bliver hun nu sagtens ingen stor Skuespillerinde, ligesaa lidet som, efter mine ringe Tanker, den forgudede Schröder burde hedde en stor Skuespiller, fordi han spiller alle de Roller godt, hvori hans personlige Ufuldkommenheder netop hielpe ham frem. Saaledes er Kong Lear hans Mesterstykke, da denne Rolle vilde spilles maadeligt af den største Skuespiller i Verden, som ikke havde Schröders Feil. Det er en underlig Forvirrelse at kalde legemlige Mangler Talenter, og at rose og prise Folk derfor. Det er, som man vilde berømme en Skeeløiet, fordi han skeeler herligt, eller finde Christopher i von Thyboe en Mand af stor Talent, fordi han kosteligen kunde agere en drukken Mand, naar han NB. havde faaet et par Pæle Brændeviin til Livs.

Jeg havde sat mig for at besøge Iffland, men da jeg havde seet ham, kunde jeg ikke lide hans Ansigt, og begav det altsaa. Overalt maae jeg fortælle Dig, at det strider mod een af mine første og klogeste Reiseregler at besøge Poeter. Endnu har jeg

¹⁾ Ditlef Flindt Staal (f. 1741 † 1797) var en af Datidens flittigste Oversættere, fra hvis Pen hidrører en Mængde Fordanskninger, navnlig af tyske Værker. ²⁾ August Wilhelm Iffland (f. 1759 † 1814), bekendt som Skuespiller og Teaterdigter. ³⁾ En af Kotzebues bekendteste Komedier, der 1792 var bleven givet i Oversættelse af Sønnichsen paa det kgl. Teater. ⁴⁾ Inger Birgitte Clausen, f. Aaslew, der med stort Bifald havde spillet Rollen ved Opførelsen herhjemme.

ikke besøgt een eneste, og agter heller ikke at besøge nogen. Det lønner slet ikke Umagen, man lærer intet af dem, spilder sin Tiid, og hvad det værste er, taber sin Høiagtelse for dem, naar man lærer at kiende dem. Det er gaaet mig saa med mange andre af Tydsklands udskregne Store Mænd.

Det, som moerer mig allermeest her i Mannheim, er Krigen. Efter at have saa længe været plaget med at høre om den, er det mig ret kiert at høre og see lidt af den. Man mener her, at Franskmændene blandt det meget andet, de ville og kunne, ville og kunne ogsaa tage Mannheim. De staae derfor ogsaa en halv fierdingveis paa hiin Side af Rhinen. Jeg holder Øie med dem fra Observatoriet af, og synes det er moersomt, naar deres Piketer og Tydskernes skyde efter hinanden. En stor Deel af dem cantonere i en Landsbye paa Rhinens Bred, hvor de have opreist et Friheds Træe. De ere ret lystige, dandse og springe, og vise de tydske Patrouiller den anden Ende. Forresten seer alting her militærisk ud. Byen er opfyldt med Keiserlige, Pfalzere og Zweybrükiske, Alting er indpakket eller bortflyttet, og alle Indbyggerne staae færdige til at løbe, saasnart Franskmændene nærmer sig.

Jeg kan ikke blive færdig med mit Brev her. Fortsættelsen følger fra Frankfurth. Lev vel saa længe.

Frankfurth den 1. November 1794.

Forerindring.

Da jeg i Gaar Aftes kom her til, glædede jeg mig i Forveien ret inderligen over alle de mange venskabelige Breve, der ventede mig her. Rigtig nok fandt jeg i Dag en heel stor Pakke, men i den kun eet eneste fra Danmark, og dette eeneste fra Pram. Naturligviis stemte dette min Siel til en meget høi Grad af Taknemmelighed, og jeg ønskede meget at kunne yttre den. Den eneste Maade hertil er at sende Dig, min gode Pram, et meget langt Brev igien. Men uheldigviis gaaer Posten om en Time, og jeg vilde i Morgen reise til Maynz; hvor faaer jeg da et langt Brev færdigt? Til al Lykke er jeg en Debitor, der forstaaer at bedømme, hvilke af mine Creditorer der kunne bie. Mit halvfærdige Brev til Schwarz randt mig i Tankerne. Her

er Spørgsmaal om et Brev, som kan snart blive færdigt, tænkte jeg; jeg besluttede derfor i største Hast at tilsætte det Manglende, og saa sende Dig dette. Et Brev er et Brev, det maae være til hvem det vil, og andet end et Brev kan Du jo ikke fordre. Altsaa til Texten. Tag Du til Takke med dette. Schwarz kan bie.

Dit Brev er ældgammelt, fra den 19. Juli. Men kiert er det mig alligevel, fordi det saa behageligen kalder mig de lykkelige Venskabs Dage tilbragte i Din Kreds i Erindring. Troe imidlertid ikke, at jeg nogensinde kunde glemme dem. Nej, men ethvert Beviis paa, at jeg endnu er mindet i det kiere stille fortrolige Huus, hvoraf jeg forudm var et Medlem, og hvori jeg søgte og fandt saa megen Tilfredshed, opflammer paa nye mit Hierte, og fylder mig med saa mange glade Erindringer og Længsler.

Det er mig en usigelig kier Efterretning, at den behagelige Sommer har havt god Virkning paa Din Kones Helbred. Jeg haaber, at hendes Kiernemelks Reise til Slagslunde ogsaa vil bekomme hende vel. Jeg havde ventet et Brev fra hende, men det blev desværre ude. Fra mig faaer hun eet herfra, eller fra Maynz, eller fra Hanau.

Vi slap altsaa for Krig: Man siger, at Danmark og Sverrig vil til Foraaret have fat paa Rusland, og at vi tilligemed Frankerig hemmelig understøtter Polen. Ligesaa at der i Paris opholder sig en dansk og en svensk Commissair for at stifte Fred. Det er en Lyst at leve i en Verden, hvor man veed saa meget. — Man er bange her af Hiertens Grund. Den franske Armeefor Maynz skal være 120,000 Mand stærk. — Jeg reiser herfra til Göttingen, hvor jeg vil opholde mig 3 eller 4 Uger deels for at hvile ud, deels for at gjøre min Physik færdig. Jeg vidste overalt ikke, hvad jeg skulde tage mig for. Giennem Holland kan jeg vel sagtens reise, men det har Vanskeligheder og Ubehageligheder, og ingen Nytte. Jeg troer derfor, at jeg vil tilbringe endnu et par Maaneder her i Tydskland for at see Tiden an.

Mit Ophold i Göttingen giver mig Anledning til en Begiering, som jeg haaber Du vil opfylde. Den bestaaer i med den

Agende Post at sende mig Minerva for dette Aar, de Lærde Efterretninger, ogsaa alle for dette Aar, Din Ildebrands Historie og saa mange andre af vor Litteraturs Producter, som Du selv synes. De maatte da afsendes saasnaart muligt, og adresseres til Hr. J. J. Bornemann i Göttingen, til hvem alle, som vilde skrive mig til, ogsaa kunde adresse (sic!) det de vilde skrive. De sidste Minervaer og lærde Efterretninger, som Du laante mig, haaber jeg Du har faaet tilbage, hine med Hr. Møller, disse fra Boghandler Poulsen. — Har Du faaet mit Brev fra Basel? og opfyldt den Begiering, det indeholdt? Du er vel kied af disse mange Begieringer, altsaa kun een endnu: elsk ret inderlig Din hengivne
Olufsen.

Pram til Olufsen.

Kopenh. d 6. Decbr. 1794.

Warum ich erst d. 6. Decbr. auf Deine Briefe aus Basel in Sept. und aus Frankfurth in Octob. antworte? Die Antwort auf den ersten wuste ich nicht wohin zu adressieren, und aus dem letzten sah ich wohl, dasz Du von dort nach Göttingen zurück kommen solltest, glaubte aber nicht, dasz Du bald dort eintreffen würdest, bis meine Frau mir gestern erzählet einen Brief von Dir aus diesem letzten Orte erhalten zu haben. Sei mir also willkommen, lieber lieber Olufsen! ich weiss nicht warum, weil doch wirkklich Göttingen noch nicht binnen die Gränzen unseres Vaterlandes liegt, aber ich sehe Deine Rückkunft zu Göttingen, nach Deinem ferneren Herumwanken, beinahe als ein Wiedersehen an. Halb, komt es mir vor, genieesse ich schon Deiner Umarmung, nach der ich mich recht herzlich sehne. Komm bald ganz zurück; kanst Du das nicht, so komme doch so weit möglich, und so oft, uns zu sehen, und lass uns durch Deine Briefe Deiner, so viel der Zwischenraum, der uns doch immer etwas trennt, geniessen. Du bist grausam gewesen, dass Du uns so lange, als Du in Schweiz warst, gar nichts von Dir hören liessest. Dein Baseler Brief von 27. Spt. war dazu noch 5 Wochen unterwegs. Seitdem haben wir zweimal Dein enlieben Briefbesuch; den hoffen wir jetz (sic!) noch fleissiger: unsern Gegenbesuch wirst Du auch ietz (sic!), da wir Dich zu finden wissen, oft genug haben. Wir

besuchen Dich wenigsten alle Tage, im Geiste, und wenn Du uns Deine Umirrungen erzählest, berichtigen wir mit der vollen Wonne der Freundschaft, auf dieser wiederholten Mitreise die Verirrungen, die wir in der Reise der Phantasie mit Dir gemacht zu haben, bemerken.

Es kann nicht fehlen, dass Du auch, aus Deinem Herumwandeln, bisweilen im Geiste, uns auf unserer einheimischen Reise (was ist das Leben als eine Reise? wir sind hier nicht in domo, sagt Cicero¹⁾, nur in hospitio) auch Du mögtest diese Reise der Phantasie durch unsere Erzählung berichtigt wissen. Du wirst Dir aber leicht einen richtigen Begriff von unserer Reise gemacht haben. Die Ortschaften, und Stationen kennst Du. Wie gewöhnlich ziehen wir, jetzt (sic!) wie vor, uns bey Command. Kiæruffs (sic!), bey der Frau Fischerinn, bey dem Prof. Kiæruffs (sic!), und selten bey dem Advocaten Langes ein. Die Strassen von dem Auberge, den wir *zu Hause* nennen, bis ans Comptoir etc. bieten uns meistens nur die gewöhnlichen Erscheinungen dar; alles geht so etwa in der alten Gleisse. Wir sind frisch und munter — bisweilen — auch bisweilen nicht; etwas erhebliches, ausser dem, was Du in den Zeitungen liessest, und was uns inbesondere nicht mehr als der ganzen weiten Welt angehet, ist uns nicht aufgestossen. Das die politische Neckereien der fremden Ameisenhaufen mir Ameise das Sammeln zu meiner Ameisencelle erleichtert; zu deutsch, dass ich während des Krieges drei viermal so viel Passgelder als gewöhnlich erhalte, weisst Du. Dies hat mir zwar auch etwas mehr wie gewöhnlich Briefschmierer gegeben; aber nach und nach fällt auch das wenigstens in so weit weg, dass ich auch Zeit genug übrig habe auf etwas anders zu sinnen. In November habe ich — doch nein: etwas erst, was Dir mehr interessiren mögte, wenn Du etwa nicht bereits hinlänglich darüber unterrichtet bist.

Als der Graf Ahlefeldt²⁾ zum Ende Julii den Schauspielern

¹⁾ I Cato major § 84, hvor det hedder: ex vita ita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam e domo. ²⁾ Ferdinand Anton Christian Greve Ahlefeldt (f. 1747 † 1815), var efter at have afsluttet sin militære Løbebane og efter et længere Ophold udenlands 1792' bleven ansat som Hofmarskal og fik som

ihre Gage auszahlen solte, so wurde er gewahr, dass ihm dazu das nöthige Geld mangelte. Die Entdeckung hatte er nun zwar ein Par mal zuvor zu machen Gelegenheit gemacht; damals aber hatte Sectr. Prinzlow,¹⁾ der, wie Du erinnerst, eine reiche Witwe geheiratet hat, den Mangel abgeholfen; jetzt aber war er, man muthmasst aus Besorgniss, wie er sein Mammon wieder erhalten solte, krank geworden. Der vorige bankerutte Theatrecassierer Lassen,²⁾ der seit mitten im vorigen Winter im Stokhouse under den Sklaven in Fesseln lag, wurde auf Ahlefeldt (sic!) Bitte zwar nicht frey gelassen doch aber den Ketten entlediget; und Ahlefeldt declarirte Sr. Majestät, er hatte kein Geld die vorhandene Besoldungen zu entrichten.

Ahlefeldt des Grafen und Geheimenrathes Excellenz, wurde nun wohl nicht, wie der Plebey Lassen, ins Stockhaus hinge-

saadan Tilsyn med Teatret. I Begyndelsen vandt han baade Publikums Skuepillernes og Forfatternes Yndest, men Bladet vendte sig snart, da han ved sin hovmodige Maade at opføre sig paa stødte mange fra sig. Rahbek, som strax kom paa Kant med ham, giver en temmelig usympatetisk Skildring af ham i sine Erindringer (IV. Bind, særlig p. 205—23). Fremstillingen i Prams Brev er næppe rigtig, ganske vist optraadte Smædeskriveren Johan Werfel i sit Blad „Folkefjenden“, hvis første 26 Nr. udkom i 1794, og i 2 mindre Piecer med Beskyldninger mod Ahlefeldt for at have forgrebet sig paa Teatrets Kasse, men i den Sag, som denne strax anlagde, kunde Werfel slet intet Bevis anføre og Resultatet blev da ogsaa, at han ved Højesteretsdom af 21. Maj 1796 blev dømt til at betale 1000 Rdlr. til Almindeligt Hospital. Stillingen var imidlertid bleven Ahlefeldt, hvis elendige finansielle Omstændigheder, der var en offentlig Hemmelighed, havde givet Rygtet en vis Sandsynlighed, uudholdelig og ved Kongens Velvilje fik han 1794 sin Afsked som Overhofmarskal og altsaa ogsaa som Teaterdirektør, men blev samtidig som Tegn paa Kongens vedvarende Naade udnævnt til Gesandt i Berlin (jfr. Overskou, Den danske Skueplads III). ¹⁾ Frederik Christian Printzlau (f. 1754 † 1826), Gardebemester ved Teatret, var af Ahlefeldt bleven ansat som Sekretær og Hovedkasserer. Han havde 1786 ægtet Birgitte Kirstine Mentz (f. 1760 † 1826), en Datter af en rig Bagermester. 1824 tog han sin Afsked. ²⁾ Niels Lassen var 1772 fra at være Sekretær i Bygningskommissionen bleven ansat som Sekretær hos Teaterbestyrelsen og var 1778 steget til Inspektør og Hovedkasserer. Ved sin Dygtighed og Omgængelighed havde han erhvervet sig stor Anseelse, saa at han endog 1786 indtraadte i den 7 Mand's Direktion, som Hofmarskal Numsen fik oprettet. 1792 opdagedes det imidlertid, at han ved Aktiespekulation havde paadraget sig en stor Gæld og for at rede sig ud af den havde be-
sveget Teaterkassen. Warnstedt, den daværende Teaterdirektør, gjorde hvad han kunde for at redde ham, men Kasse manglen, der var paa c. 22000 Rdlr., var for stor, og Lassen blev dømt til Stokhuset, hvor han døde 1798. (se: Overskou, Den danske Skueplads III. p. 505 ff.).

worfen; im Gegentheil wurde er zum Stelvertreter Sr. Mst. bey Allerhöchstderoselben preussischem Bruder ernannt, der Theaterdirectorstelle wie auch dem Marschallatte wurde er aber doch entlediget; und der Stalmeister Hauch¹⁾, der seit d. 29 Jan. 1794 Dannebrogritter ist, wurden dessen beiden Posten anvertrauet; doch erhielt dieser letztere im Theaterdirectorio zwo Mitdirectors in D'Hrrn Thomas Thaarup²⁾ und Edvard Storm³⁾. Letzterer konnte diesem Glücke nicht überleben; er starb nach Verlauf einiger Wochen. Mein Freund Hauch trug mir an mich an des verstorbenen Directorplatz ernennen zu lassen; ich verbat mir's, aus den Dir genugsam bekannten Gründen (sic!); und mein Freund, Lottchens Mann⁴⁾, wurde Theaterdirector. Er ist mein Freund, ein kreutz braver Kerl; aber zum Theaterdirector⁵⁾! da doch weder Rahbek noch Abrahamson⁶⁾, noch Du, noch — ein Par Hundert dazu qualificirte sich's verbat, wie ich es that! Da ich wenigstens nicht Theaterdirector wurde, so konnte ich, von dem Posten ungehindert, was freilich Millionen andere Hindernisse mir vielleicht weigern, fürs Theater schreiben. Ein altes Subject, oder wenigstens eine alte Idee zu einem Schauspiele, nahm ich jetzt wieder vor. In vierzehn Tagen wurde daraus ein Schauspiel die Ehenschule (Ægteskabsskolen)⁷⁾ genannt, welches ich aber so geheimnissvoll, wie Du Deine Goldene Dose, in der vorigen Woche einschikte (sic!). Es weiss ausser Lange, und Dein Bruder⁸⁾, der es abgeschrieben hat, kein Mensch, woher es kommt. Lange aber

¹⁾ Den 28 August udnævntes den nye Direktion. ²⁾ Den bekendte Digter Thomas Thaarup (f. 1749 † 1821), der med „Høstgildet“, skrevet til Indtogshøjtideligheden ved Kronprinsens Bryllup, havde haft en stor dramatisk Succes og 1793 igen havde haft Held med sit Syngespil „Peters Bryllup“. ³⁾ Edvard Storm (f. 1749 † 1794), Zinklarvisens bekendte Forfatter. Han døde allerede 29. September. ⁴⁾ Den oftere nævnte Professor Jørgen Kjerulf. ⁵⁾ Heraf ses, at Overskous Fremstilling (Den danske Skueplads III. p. 623), hvorefter Pram selv skulde have givet Hauch Anvisning paa Kierulf, umuligt kan være rigtig. ⁶⁾ Werner Hans Frederik Abrahamson (f. 1744 † 1812), der paa denne Tid var Lærer ved Artilleriskolen og Landkadetakademiet. Hans Adkomst til Teaterdirektørstillingen synes dog ikke os fuldt saa indlysende, som den aabenbart har været Pram. ⁷⁾ Dette Stykke, der blev opført første Gang 6. Marts 1795, men forøvrigt ikke synes at have gjort synderlig Lykke, er første Gang trykt i Prams udv. digt. Arbejder II. p. 309 ff.). ⁸⁾ En ældre Broder til Olufsen, der levede i trange Kaar og senere blev Postskriver. (se: J. Steenstrup, Fra Fortid og Nutid. p. 290).

hat unter der Hand Professor Kiærulf sondirt, und es ist der Direction ganz hell und klar, dass das Stück von keinem andern als dem Verfasser der goldenen Dose herrühre; man findet es deshalb, natürlicherweise, wie es von dem Verfasser seyn muss, ein wahres Meisterstück; man findet die Lebhaftigkeit, die helle Darstellung, die geschmiedige und vortrefliche Diction der Gold-dose; zugleich aber, das versteht sich, dass der Verfasser sein dramatisches Talent mit dem ersten ausserordentlichen Probe-stücke ausgebildet und verfeinert; kurz man kan nicht Worte finden um dessen Wehrt auszuposaunen; man posaunet sich heischer nicht aber müde, und findet im Stücke das reine Gegen-theil von allen dem, was man gefunden haben würde, wenn man gewusst hatte, das das Ding das Unglück hatte ein Kind des ennuianten Vaters des ennuiantissimi¹⁾ Frode und Fingals zu seyn.

Nun aber hatte ich das Stück mit einem Briefe begleitet, worinn ich mir verschiedenes in Hinsicht der Anerbietung dieses Meisterwerkes ausbedungen hatte, z. B. dass es nicht aufgeführt werden musste, wenn man es nicht ein mehr als mittelmässig gut Drama zu seyn fände; dass man sich alles Untersucnens um den Verfasser zu entdecken, enthalten sollte, dass man das Stück von den Theaterpersonen, für den es geschrieben war, spielen lassen sollte, wen es zur Vorstellung würdig befunden wurde, dass man das Honorarium ehe Verlauf des Jahres auszahlen sollte, also ehe das Ding vorgestellet werden konnte. — Dieser Brief, der zwar nicht unhöflich oder beleidigend, doch aber auch nicht bettlend oder kriegend abgefasst ist, hat das Unglück gehabt der Herren neuen Directoren Grootmoegenheed zu miszfallen. Sie finden zwar, dass der Brief nicht ein Werk des Verfassers vom Schauspiele ist, dass dieser sein opus mir oder irgend einem seiner hiesigen Freunden hiehergeschickt hat, der den Brief propria autoritatē zusammengeschiert, man wil sich aber weder von diesem oder von jenem etwas vorschreiben lassen, und ohngeachtet allen dem Ruhme, den man dem Stücke beylegt und bezeugt, ist man gesonnen ihm alle die vorgeschriebene Be-

¹⁾ Saaledes synes der at maatte læses.

dingungen entweder abzuschlagen, oder doch sie nur nach Gefallen anzunehmen, und was das Honorarium betrifft, wenn der Verfasser darauf bestehen werde, dass es vor der dritten Vorstellung ausbezahlt werden soll, ihm keinen Heller mehr als 300 Rtr. auszuzahlen¹⁾. Dienstag werde ich unter dem Namen Silkeborg (so heisst einer meiner Personen) einen Brief erhalten, worinn mir alles dieses gesagt wird.

Was werde ich jetzt (sic!) thun? — Die 300 Rtr. annehmen; oder das Stük zurückfordern. Die 300 Rth. sind zwar genug, mehr gewis, als das Stük wehrt ist; mehr viel mehr, als man es werth finden würde, wenn man ahndete, es wäre von mir; aber — nachdem man für den heibergischen Einzug²⁾ 450, und für Guldbergs Peter und Lise³⁾ 350 Rtl. bezahlt; und für Thaarups Peters Bryllup 1100 Rtlr., sage Eilf Hundert Reichsthaler daenisch Courant, ausbezahlt hat, und dieser öffentlich geüssert, dass er es zum Hauptgeschäft mache, dafür zu sorgen, dass die Verfasser honorablement bezahlt werden sollten; und da das alte Reglement, welches nicht aufgehoben nie aber befolgt worden, doch für ein nur aufführbares Schauspiel die Einkünfte des dritten Abends bestimmt, diese aber *damals* 300 Rtr. waren, jetzt aber nach die (!) Erweiterung des Hauses und die neueste Erhöhung des Eintrittspreises⁴⁾ an die 500 Rtr. sind. Ist est nicht bettelniedrig jetzt die 300 Rtr. anzunehmen? — Nu, die Form des Briefes, den ich Dienstags erhalten werde, wird wohl vielleicht den Entschlusz näher bestimmen; aber mit den Lobsprüchen, die man wie ich gewiss weiss, und von mehreren Ecken her erschallen höre, stimmt doch dieses Anerbieten wenig überein. — Es ärgert mir; und einen ganzen Tag bin ich ganz entschlossen gewesen nie als in der drin-

¹⁾ Direktionen havde absolut Ret i dette og Pram har selv tidligere i et Brev til den daværende Teaterdirektør Warnstedt erkendt, at 300 Rdlr. eller en Aftens Indtægt var den fastsatte Betaling for et Helaftensstykke (se: Personalhist. Tidsskr. 4 R. IV. p. 69). ²⁾ Heibergs Syngestykke „Indtoget“ blev første Gang opført 26. Febr. 1793. ³⁾ Lise og Peter, Syngestykke af Frederik Høegh-Guldberg (f. 1771 † 1852) opførtes første Gang 31. Januar 1793. ⁴⁾ Warnstedt havde i den sidste Sæson, 1791—92, han styrede Teatret, ladet endel Skillerum mellem Logerne borttage og derved indvundet endel Pladser samtidig med at han fik sat igennem, at Prisen paa Logepladserne blev ansat en Tredjedel høiere. (se: Overskou, Den danske Skueplads. III. p. 486).

gendsten Noth dänisch mehr zu schreiben; in dem Entschlusse fieng ich diesen Brief deutsch an. Sauer lasse ich's mir freilich nicht werden deutsch, oder was Du die Sprache, worinn Du es abgefasst findest¹⁾ fortzufahren; weit weniger sauer als es Dir werden wird, den Einhalt, wo so etwas ist, herauszufinden; der Versuch zeigt mir aber doch sattsam, dass ich besser dänisch schreibe. Inzwischen lasse ich doch nicht sogleich die Idee fahren, mein Stück zu behalten, es selbst ins deutsche zu übersetzen, und die Übersetzung an alle Deutschlands Theater zu versenden. — Der Einhalt des Stücks machts möglich — wenn es sonst in sich, und irgendwo interessant ist, wie ich mirs wirklich vorstelle, — ohne Unterschied der Interesse eben so gut es in Manheim und Prag und Paris, und Stokholm, als in Kopenhagen zu geben. Mit der nächsten Post, ich bitte Dich flehentlich, sage mir Dein Andenken; ich werde ja in 14 Tagen Dein Brief erhalten können; ich fasse gar keinen Entschluss, und antworte nicht auf den Brief Dero Hochmögenden, ehe ich Deine Antwort erhalte.

Für Deine Briefe, für Deine unwandelbare Freundschaft, deren vorherige und deren zukünftige Beweise, sey mir von Herzen gedankt. — Gott weiss, wie es zugehet, dass mir mein Briefschreiben, ehe ich es anfangen, immer so schwer ist; wenigstens ist mir wenig oder nichts in der Welt so angenehm, als dies Briefschreiben, wenn es an einen Freund, wie Du mirs bist, einmahl angefangen ist. Geniesse ich noch eine Viertelstunde dieser Behaglichkeit, so wird der Brief nicht abgehen können.

Deinen letzten Brief aus Frankfurt, der auf einmahl an Schwartz und am mir (!) gerichtet war, kan ich nicht genau beantworten, denn Schwartz hat ihn. Nun erinnere ich's: ich sollte Dir die gelehrte Zeitung, und Minerva etc. schicken: ich habe es bisher vergessen; soll's aber bestellen, obschon ich finde es den Porto gar nicht wehrt. — Die Karten an den Major zu Gotha sind schon weg in einer hölzernen Kasse mit Wachstuch. — Ich habe Dir noch tausend Sachen, die ich verschieben muss, zu melden. — Mein guter alter 70-

¹⁾ Prams Tyske er da heller ikke synderlig korrekt.

jähriger Vater hat vor 7 Wochen, als sein Wagen mit ihm umwarf, den rechten Arm quer abgebrochen; weil er aber gesund, und dem Wundarzte gehorsam ist, so ist er schon ziemlich hergestelt und hat beynahe gar keine Schmerzen ausgestanden. — Die Mds. Eilitz wurde heute vor acht Tage mit einem altlichen Schiffer, der etwas Geld hat, geheirathet. Sie liebt ihn nicht, das versteht sich; sie wird aber nicht reich genug um des Verquicquens der Liebe zu entbehren. — Für ein Lied von Heiberg, wovon ich glaube ich schon letzt etwas meldete, und welches Rahbek, als Heibergs beständige Spuchelecker, in seinem Zuschauer einrückte, ist Heiberg verurtheilet 300 Rtr. Strafe und die Processkosten zu bezahlen. Rahbek, der zugleich fiscaliter actionirt war, wurde aber freigesprochen. Diese Action war inzwischen mit Ursache, wenigstens der Vorwand, warum er nicht Theaterdirector wurde. Lebe wohl.

Dein Pram.

Olufsen til Pram*).

Dresden d. 2. Januar 1795.

Dit Brev af 6. Decbr. fik jeg i forgaars, og ikke før, fordi jeg efter Sædvane blev keed af Göttingen, og opholdt mig der kun halvt saa længe som jeg havde foresadt mig. Da jeg paa Veien derfra forblev 10 Dage i Leipzig, og mine Breve bleve fra Göttingen adresserede lige hertil, saa vil Du heraf selv kunde udregne, at jeg ikke hidtil har kunnet gjøre, hvad Du bad mig om, svare strax, eller rettere før nu. Jeg har i Almindelighed større Agt for Begieringer af den Natur end somme af mine Venner, og derfor er det mig meget om at gjøre at være gandske retfærdiggjort i denne Henseende.

Det var meget naturligt, at ethvert Skuespil, der efter Gulddaasen fremtraadte i dybeste Incognito, maatte lede Giettere hen til Gulddaasens Forfatter; som og at et Stykke, Du havde skrevet, maatte vidne om, at denne Forfatter siden den første Prøve havde overmaade meget vundet i Ypperlighed. Jeg kan imidlertid ikke troe andet; end at denne Tilvæxt jo er alt for stor, og Afstanden mellem disse to formeente Sødskende for umaadelig, til at Dhrr.

*) findes hos Øst 1835, Nr. 47. p 369 ff.; Originalen har jeg ikke set; Øst synes intet at have forandret eller udeladt undtagen 2 Navne.

Theaterdirecteurers Sagacitet kan have nogen synderlig Ære af denne Dom. Jeg for min Part kan gierne være tilfreds med disse Aristarchers og Publicums Illusion, kun Skade, at dennes sidstes ikke vil vare længe.

Du ønsker at vide min Mening om Din lille Uenighed med Theaterdirectionen. Det er ilde, at jeg ikke ret kiender Sagen, da alting dog kommer an paa Tonen i Dit Brev, der vel som Du forsikkrer kan gierne have været ikke uhøflig, og dog stødende. Men Tonen gandske tilsidesat, saa synes mig, ærlig sagt, at Du i Sagen selv ikke har fuldkommen Ret. Den engang existerende Anordning om Författernes Honorarium er jo aldrig tilbagekaldet. Lad den være ubillig, lad tredie Aftens Indkomster efter Husets nærværende Indretning staae i slet Forhold med Alternativet, 300 Rd., saa har dog Directionen paa ingen Maade noget Kald til at vige fra denne Regel, saa længe den endnu har kongelig Authoritet. Ikke heller har Theaterdirectionen nogen- sinde gjort det; Ahlefeldts Galskaber komme her ikke i Betragtning, thi hvad han gjorde var altsammen paa sin egen Haand; og ingen Forfatter kan have noget imod, at nærværende Bestyrelse troer sig ikke berettiget til at være gal. Det synes mig allerede meget, at Directionen vil endda i forveien være villig til at udbetale Dig de fastsatte 300 Rd. Dette er tildeels ogsaa imod Reglen, der gjelder kun efterat et Stykke har udholdt tre Forestillinger, og Du har heri et nyt Beviis paa de gode Tanker, man gjør sig om Dit Stykke.

For saavidt kommer det mig altsaa for, at Din Fordring om at blive betalt inden Stykket spilles, er uretfærdig; fordi man ikke kan føie Dig uden at handle ulovligen. Paa den anden Side, hvilken Aarsag kan Du have til at gjøre denne Fordring? Den Tarif, der blev fulgt ved at betale Indtoget, Gulddaasen, Peter og Lise, Peters Bryllup, kan Du ikke haabe at bringe i Gang paa nye, da den var baade gal og ulovlig. Efter hvilken Tarif vil Du da betales forud? Naar ikke efter den gamle og rigtige? og den kan i det høieste bestemme Dig 300 Rd., vel alt for lidet, men Indretningen er nu engang gjort. Og hvorfor vil Du ikke oppebie tredie Forestilling for at faae mere, enten

ved Aftenens Indkomst, eller, om Directionen tør bestemme en anden Priis, i Forhold til den Lykke, Stykket har giort. Det kan dog aldrig være Dig saa meget om Tiden at gjøre, et Par Maaneder tidligere eller sildigere gjør hverken fra eller til, allermindst naar Du ved denne Venten rimeligviis vinder et Par Hundrede Rigsdalere, og Du var jo vis paa, at Stykket snart vilde blive opført, da det rimeligviis ikke udkrævede nogen Nyhed i Dragter eller Decorationer. Min ærlige Mening om denne Post bliver da denne. Jeg troer, at Du hverken har Ret eller Aarsag til at paastaae Dit Honorarium forinden tredie Forestilling. Ahlefeldt selv betalte ikke før; at Directionen, som sikkerligen ikke handler anderledes mod Dig end den bør og vil handle mod enhver Theaterforfatter, har Ret og Grund til at afslaae Din Begiering og at den, naar Du bliver ved Din Paastand, ikke bør betale mere end 300 Rd. Jeg beder Dig derfor meget, giv Slip paa denne Fordring; lad Betalingsmaaden gaae sin ordentlige Gang, og overlad det til *** og ***¹⁾ at skiendes om Penge. Og for den Sags Skyld er det *Dig* ikke anstændigt at tage Dit Stykke tilbage. Vil derimod Theaterdirectionen gjøre andre Vanskeligheder, vil den for Exempel ikke lade Stykkets Personer besættes, som Forfatteren har ønsket det, saa har den i mine Tanker fuldkommen Uret, og i dette Tilfælde vilde jeg ikke vige eet Haandbred. Ingen Direction kiender et Stykke saa godt som dets Forfatter, kun han kan bedømme, i hvis Hænder det vilde gaae bedst, og der kan aldeles ingen grundige Aarsager angives for ikke at opfylde Forfatterens Ønsker i denne Henseende.

Din Hensigt at tage Stykket tilbage, oversætte det paa Tydsk, og sende det til en tydsk Skueplads er formodentlig flygtig, og blot Spøg. Deels synes det mig særdeles meget infra dignitatem at arbeide for tydske Parterrer, deels er det en hoben lettere at skrive et Skuespil *paa tydsk* end et *tydsk Skuespil*.

Veed Din Kone intet af dette Stykke? Jeg synes Du bør sige hende det. I Dag otte Dage skriver jeg hende til. Dog intet derom.

¹⁾ Til hvem der her sigtes, kan ikke mere oplyses.

Den stærke Vinter gjør mig det næsten umuligt at reise til Engelland, som min Plan var, og Forfatningen i Holland tilligemed den utrolige Dyrhed der, gjør det endnu umuligere. Jeg har derfor besluttet at gaae fra Hamborg til Søes til Engelland, men dertil behøver jeg bedre Veierligt, som jeg maae oppebie her, og altsaa gaaer vel fem eller sex Uger bort endnu i Dresden eller maaskee i Berlin. Skriv mig imidlertid til hertil, under Adresse Joh. George Brauer. Lev vel.

Olufsen.

Olufsen til Pram*).

Berlin den 12. Januar 1795.

At skrive Breve har aldrig været min Sag. I min Reises første Dage gjorde den totale Forandring, som da foregik mit hele Væsen, at jeg stundom greb Pennen for saa levende som muligt at trykke mig tilbage til de venskabelige Egne, hvorhen min Phantasie idelig tyede; men nu da et langt Tidsrum har hærdet mig; da jeg omsider har skaffet mig den nødvendige Reisekulde; da en keedsom Erfaring har viist mig, at Flittighed fra min Side ingen Forandring kan frembringe hos mine adstadige Venner, nu er jeg omsider kommet tilbage til den Grund-sætning, at Brevskrivning er Fias, og ingensteds kan jeg være fastere overbeviist derom end i Berlin, hvor jeg virkelig ikke har kunnet skrive. Mit Ophold her, nogle landlege Excursioner iberegnete, har været omtrent fem Uger, og i denne hele Tiid har jeg ikke havt en eneste Dag fri. Jeg har været saa indbudet og udbudet, at jeg har været nødt til at holde ordentligt Register over mine Engagements, og min hele Existens har bestaaet i Dinées, Soupées, Concerter, Comedier, Spadseregange, Lystreiser, Beseelser af Fabriker og Samlinger, Clubber, Videnskabs-selskab, Naturhistorieselskab og mere, saa jeg veed hverken ud eller ind. Aldrig har jeg sværmet saaledes om, men nu er jeg omsider bleven færdig, og mæt eller rettere overmæt af Berlins Herligheder tager jeg om et Par Dage Vandringstaven fat for ved Hielp af en tilstrækkelig Motion at befordre Fordøielser.

*) findes hos Øst 1834. Nr. 48. p. 375 ff.; Originalen, som jeg ikke har set, synes at være ordret aftrykt.

Berlin er den eneste Stad jeg kiender uden for Danmark, hvor en Reisende med ægte kiøbenhavnsk Aand kan befinde sig vel. Ministeriets politiske og theologiske Ortodoxie har kun liden Indflydelse paa den almindelige Tænkemaade, og ingensteds kan man roligere tilfredsstille sin Trang til at giennemhegle Frederik Wilhelm og hans Haandtlangere end her, ligesom man paa den anden Side kan i fuldkomneste Sikkerhed gjøre Nar af vor Herre, ifald man finder Kald hertil; Frederik den Andens Ringeagt for Religionen blomstrer endnu, og er enhver ægte Berliner ligesaa fastgroet som Erindringen af hans Storhed som Konge, der nu ved den ydmygende Sammenligning med hans lille Eftermand er blevet uendelig større og har hævet sig til det muligst fuldkomneste Ideal. Giennem dette Glas kikker den nedslagne Preusser ud til Potsdam, ærgrer sig, og hevner sig ved Spot. Den almindelige Misfornøielse dreier sig om følgende Axer, Forbindelsen med Rusland og Tyveriet i Polen, som formodentlig ender sig med en Krig; og den franske Krig, som Kongen nu maa kiøbe sig fra. Krigen med Frankrig, som saa meget udsuer Preussen, er dog meer forhadet i Landet end i Berlin. Aarsagen dertil er, at de franske Silkefabrikers Standsning have givet de berlinske Fabriker et Liv, som disse i Preussen urimelige og fremtvungne Indretninger aldrig kunde faae, uagtet de ere opelskede i Skyggen af despotiske Privilegier. Polen har den gyseligste Hungersnød, og smitsomme Sygdomme. En berlinsk Doctor reiser did efter den anden. Følgende Træk af russisk Politik er mærkværdig. De russiske Armeer have i den nye preussiske Andeel eller Sydpreussen ødelagt Alt, derimod blev den russiske Andeel meget vel behandlet. Efter Warschaus Erobring lod Keiserinden alle Levnetsmidler opkiøbe i hele Pohlen og alle tilgrændsende Lande. Disse lod hun uddele i sin nye Andeel. Det preussiske Hof var ophøiet over slig Omsorg. Nu kom Hungersnøden. I den russiske Andeel var Overflødighed. Følgen blev, at de fleste polske Preusser løbe over til Russerne, og den preussiske Deel af Byttet er nu i egentligst Forstand en Udørken, næsten uden Mennesker; og de Faa som bleve tilbage crepere af Sult.

I Invalidehospitalet tildrog sig i Gaar følgende Begivenhed. Blandt de to tusinde Mennesker, som hinke omkring i dette Huus, var Een, som besad en lille Hund, denne plagede en af Ex-Heltene med sine Caresser. Denne, som foruden et Par Egen-skaber, som de tydske Aviser kalde deutscher Mut und deutsche Tapferkeit, var kort for Hovedet, blev keed deraf, og gav Hunden en Næsestyver. Hundens Herre ansaae dette som en Finte til sig, bebreidede den næsestyvende Mand sin urigtige Fremgangsmaade, og erklærede, at af alle mulige Maader til at slaae Hunde paa her i Verden var Næsestyver netop den eneste, hans Point d'honneur ikke tillod ham at tie stille til. Denne anmærkede derimod, hvor ugrundet dette Raisonnement var, da han ikke havde behandlet Hunden paa anden Fod end han var tilbøielig til at behandle hans Herre selv; og bekræftede strax sin Anmærkning med Virkelighed. Nu blev almindelig Allarm. Da det var en Æressag, saa blev ingen neutral. Enhver tog Parti, og treen frem med de Vaaben, som den moderlige Natur, eller dens venlige Understøtterinde, Chirurgen havde givet ham. De to tusende Krøblinger fik hinanden ved Haaret; Vagten kom, men Krykkerne seirede over Bajonetterne, da begge Parter forenede sig for at tugte de Fremmede, der vilde indblande sig i deres huslige republikanske Anliggender. Sagen endte sig dermed, at en Snees Mennesker blev dræbte, og flere dødelig saarede.

Den 14. April.

I dette Øieblik fortæller man den vigtige Nyhed, at Gen. Adjutant Meyring er i Gaar Aftes kommen fra Basel med den Efterretning, at Freden er sluttet mellem Frankrig og Preussen. Han reiste til Potsdam til Kongen, og skal i Morgen komme tilbørlig ind i Berlin med 60 blæsende Postillioner. Himlen give det var sandt. Jeg har i Sinde strax at rende omkring paa en Hoben Caffehuse for at opdage, hvorledes det berlinske Publicum optager denne Tidende.

Om tre Dage reiser jeg herfra til Hamburg, hvor jeg indskiber mig til Engelland. Kunde jeg være saa lykkelig at blive opbragt af en fransk Kaper! Fra Hamborg skriver jeg sikkert.

Men Du maae ogsaa skrive, og det snart, det er med næste Post, thi i Hamborg bliver jeg kun et Par Dage. Dit Brev adresserer Du til Etatsraad Lawätz¹⁾ i Altona, og dette er min bestandige Adresse for Eftertiden saa tidt Du eller nogen af mine Venner overfaldes af den Lyst at giøre mig skriftlige Besøg. Lawätz vil da videre besørge Brevene til London. Hils hiemme. cura ut valeas! Olufsen.

Pram til Olufsen.

Khvn. d. 21. Apr. 1795.

Du er virkelig meget god, at Du vedbliver, siældnere vel end vi ønskede, dog engang imellem at skrive os til, endskiøndt det, om jeg ikke meget feiler, er over fire Maaneder siden Du saae noget fra os; i det mindste fra mig, thi Hun selv troer jeg dog har skrevet Dig engang til siden jeg. Aarsagen hvorfor jeg ikke har skrevet er at jeg i de sildigere Tider aldrig har vidst, hvor Du har været at finde: i Göttingen, Leipzig, Dresden eller Berlin; og at jeg i Januar biede paa at fortælle Dig Udfaldet paa Vinterens store Anliggende — for mig at sige — nemlig Ægteskabsskolen; saaledes maae Du vide, om jeg har glemt at melde Dig det sidst, hedder det fortreffelige Skuespil, som mit sidste Brev fortalte Dig en Deel om. — Dette Skuespil, begriber jeg nu let, interesserer Dig en heel Deel mindre end mig; især da Du ikke har seet eller læst, eller kan komme til at see, eller maaskee gad seet det: men alligevel synes mig, jeg, især efterat have kiedet Dig morderlig engang før dermed, endelig maae kiede Dig engang til. Imellem os, uagtet jeg godt begriber Emnet kan for Dig ikke have stor Interesse, saa er det dog det interessanteste, jeg har at meddeele Dig af de mellemløbne Maaneders Historie af mit Liv. — Jeg skal giøre Dig dette interessante saa lidt uinteressant og saa kort jeg kan.

Jeg berettede Dig sidst, hvorledes jeg havde sendt Direc-

¹⁾ Johan Daniel Lawätz (f. 1750 † 1826), som 1778 havde etableret sig som Købmand i Altona og desuden kastede sig over en Fabriksvirksomhed, der dog paa Grund af Konjunkturerne ikke blev saa indbringende, som han havde ventet. 1790 var han blevet Etatsraad og 1813 udnævntes han til Konferentsraad.

tionen Stykket i dybeste Anonymitet, og tilbuden den det under den conditione, sine qua non, at den fandt det et ualmindelige godt Skuespil: at den som saadant antog det, og tilbød mig derfor 300 Rdl. Honorar, forsikkrende at Reglementet af 1773 (som fastsætter en Aftens Indkomst til Honorar) var dens eeneste Rettesnor: at den desuden skrev mig en Hob Grovheder. Sagen var: den troede Dig Forfatter, men Schwartz, som er dens Uven, Din Commissionær; den fandt mine Breve at være Impertinencer af Schwartz, og troede at ærgre Schwartz ved at besvare dem med Grovheder. — Imidlertid havde saavel Thaarup, som især Kiærulf, ikke destomindre fundet Stykket et i høj Grad fuldkomment Mesterstykke. De talte med mig og med hvem de saa derom i den mest enthusiastisk panegyriske Tone. Meneres Breve til mig vare saa forunderlig uforkammede, og conciperede af Thaarup, saa synderlig dumme og ilde skrevne, som om Ahlefeldt selv havde forfattet dem. — Hvad skulde jeg nu gjøre: give efter for Uforkammenheder, var nedrigt — give Slip af 300 Rdl. og al den Glæde, et saadant Mesterværk vilde give, urimeligt og tungt. Jeg valgte at give mig tilkiende for Hauch, at forestille ham det ukloge, uretfærdige, dumme i deres Fremgangsmaade. — Det skæede. Han fortalte mig, hvorledes Thaarup var Forfatteren af Brevene, og den, som ved mine især troede sig fornærmet, nemlig af deres formeente Autor Schwartz. Han fandt, man havde begaaet en Buk. Jeg skrev, endnu anonym, til Directionen, bekræftede, at jeg ikke lod Stykket spille, med mindre man betalte det efter Reglementet (med 3die Aftens Indkomst, som man forud formelig havde vægret), forestilte det inden Februar Maanedes Udgang og af de foreslagne Personer, som man og havde entet vægret eller svaret med Grovhed paa; — og nu fik jeg et meget høfligt Svar, at man efter nøyere Overveielse troede at burde indvillige mig alt, hvad jeg havde betinget mig. Kiærulf havde jeg nemlig ogsaa aabenbaret Hemmeligheden; men Thaarup var stedse i sin forrige Meening, at Stykket var af Dig, Brevene af Schwartz. — Rollerne bleve strax uddeelte, endnu inden Decbrs. Udgang. Endnu var Stykket det fortreffeligste omtrent af alle eksisterende Dramer. Man repeterte det imidler-

tid ikke, thi man var occuperet med Forestillingen af Operaen Elisa¹⁾, det forfærdeligste Vaas, som nogensinde er bleven frembragt paa nogen Skueplads; med en diævelsk langtrukken Musik af Naumann, et af hans første Arbejder. Det blev og, for ei at udpibes, kun forestillet en eeneste Gang, nemlig Kongens Geburtsdag, og havde kostet et Par Tusinde Rdl. eller meere. Man gav og en stadselig Prolog²⁾ af mig, med Musik af Wedel³⁾, hvoraf ingen af Deelene gjorde Lykke, skiøndt Wedels Musik var fortryllende, men Tingen var bleven absurdiseret ved Apparat efter Thaarups Ordination, reent hen i Taaget. — Strax i Februar eller dog først i Midten af Februar begyndte Repetitionen af Ægteskabsskolen. Saabye⁴⁾ fandt hans Rolle i Stykket ligne den han har i Negeren⁵⁾, han faldt paa den var af mig, communicerede saa Ideen til et Par af de andre; man lagde adskillige Data, som man deels havde digtet, deels faaet, sammen, saasom at Forfatteren havde corresponderet med Directionen, følgelig var nærværende; at der stod Ting, som skulde være mine Ordsprog eller Favoritideer osv. — og med eet vidste heele Truppen ergo heele Byen, at det var mig. Hidtil havde og Stykket været *yderst fuldkomment*; men — nu sank med et Fuldkommenheden til *godt* — snart til *ret brav, men*, — snart til lidt *langtrukket*; — snart til *maadeligen dialogiseret* — osv. (det var nys en af Fuldkommenhederne, at der var saa fortreffeligen dialogiseret). Det blev forestilt jeg troer d. 5. Martii — og ikke udpebet, tværtimod brav bekladsket, men ei med ringeste Enthusiasme; man fandt det, hørde jeg, fiint, ret godt, men langt, men overspændt,

¹⁾ Elisa, Syngestykke i 2 Akter af Mazzola i Oversættelse ved Teater-suffløren Lars Knudsen med Musik af Johan Gottlieb Naumann, der 1785—86 havde opholdt sig i Kbh. for at bringe det danske Kapel i bedre Orden. Stykket opførtes første og eneste Gang 30. Januar 1795. ²⁾ Optaget i Prams udv. digt. Arbejder. IV. p. 271. ³⁾ Søren Wedel (f. 1765 † 1826) var 1788 bleven Regimentskvartermester og Auditor. Han syslede i sin Fritid med Musik og har bl. a. skrevet Musiken til Guldbergs ovenfor anførte Syngestykke: Lise og Peter, Todes Husarerne og i Aaret 1795 til Prams Serenaden eller de sorte Næser. ⁴⁾ Peter Rasmussen Saabye (f. 1762 † 1810), der havde erhvervet sig et stort Publikum som Skuespiller og Sanger. ⁵⁾ Angaaende Prams 5 Akts-Komedie „Negeren“, der gik første Gang 10. November 1791, se: Personalhist. Tidsskr. 4 R. IV. p. 82 ff.

men, men, men —. Dertil kom nu, Rahbek havde ikke læst det, ikke rettet derpaa, som paa Negeren (hvilken er, efter ham, nu Idealet, især en lang seig Scene deri, som virkelig han har skrevet¹⁾). Der spiller desuden Jomf. Smith (Catincka)²⁾, som han er forliebt i; hun spiller i Mandsdragt et Par Scener, og det støder hans Kydskheds Begreb, at denne hans Engel skal lade sine Laar see i Skindbuxer for Publicum. Han har og i sidste Minerva beviist, hvorledes det er et slet Stykke, skiøndt af en Forfatter, som derved har beviist, at han er en fortræffelig Forfatter³⁾. — Jeg forandrede eller forkortede efter Omstændighederne lidt til de følgende Forestillinger, og det havde de fire Gange det er spillet, efter denne Vinters Maade, fuldt Huus. Den tredie Forestillings Indtægt gav man mig, men, mirabile dictu! man gav mig en Aften, da Kongen kom paa Comedie, og da hans Følge, uden Betaling, opfyldte en halv Snees Loger, halve Parkettet og en heel Deel Parterre; derved indbragte fuldt Huus kun 345 Rd., som ellers er 430 Rd. — Magistraten valgte siden dette Stykke til Benefice for de fattige. — Er dette ikke pudseerligt nok. Du er saa meget-indflettet deri, at det kan i det mindste ei være Dig ganske ligegyldigt. Havde man kunnet vedblive i den Troe, at Du var Forfatteren, det havde stedse været guddommeligt. At det ikke er erkjendt reent Skidt kommer deraf, at der er endnu mange, var i det mindste saalænge det blev spillet, som hærdede sig i den Tanke, at det dog var af Gulddaasens Forfatter, følgelig fortreffeligt. — Gulddaasen blev i Februar spillet til Benefice for Knudsen⁴⁾, og indbragte ham 1700 Rdl. — Inden jeg slutter denne Theaterefterretning, maa jeg endnu fortælle Dig, at jeg har skrevet et Syngestykke, eller rettere en opera buffa, som Wedel har ogsaa sat Musik til, og

¹⁾ Rahbeks Erindringer IV. p. 322—23. ²⁾ Ellen Marie Smidth (f. 1774 † 1842), 1797 gift med Skuespiller J. St. Heger. Efter at hun 1794 havde udført Kathinkas Rolle i Kratters Skuespil „Pigen fra Marienborg eller Peter den Stores Kiærlighedshistorie“ benævntes hun oftere med dette Navn, hvortil Pram her sigter (jfr. Rahbeks Erindr. IV. p. 326). ³⁾ „Er end ikke Stykket noget overmaade godt Stykke, maae dog den, der af dette Æmne kunde frembringe dette Stykke, ustridig være en overmaade god Forfatter“. (Minerva 1795 Marts p. 392 ff.). ⁴⁾ Den bekendte Skuespiller Hans Christian Knudsen (f. 1763 † 1816). Beneficen var den 28. Februar.

som hedder *Serenaden eller de sorte Næser*¹⁾; at Directionen har ogsaa antaget det med Pris og Berømmelse; at den har ogsaa i Anledning af dette Stykke gjort Chicane i Henseende til Honorarium, og maattet lade sig true til at tilstaae mig derfor en Aften og Componisten een til, da Thaarup forsøgte paa at afspise mig og Wedel tilsammen med omtr. 200 Rdl. Thaarup, som for sit Peters Bryllup lod sig betale 700 Rdl! — og at dette Syngestykke formodentligen d. 5. eller 12. Mai vil blive udpebet paa den Kgl. danske Skueplads. — At Schulz²⁾ har taget sin Afskeed med 1333 Rdl. Pension og faaet den ulykkelige Kuntzen indsat i sit Sted med 1200 Rdl. veed Du vel alt, som og følgende, at Wedel, fordi han er et dansk Menneske, ikke maa komme i Betragtning. — Fortæl mig, hvad Du har hørt om Kuntzen i Berlin. Det er dog vel ikke mueligt, at Du jo har hørt noget om ham, uden han er alt for obscur.

At et ungt Menneske ved Navn Wick³⁾ har skrevet et ret kiønt lille Enactes Stykke; at Guldberg⁴⁾ har skrevet et ditto med Sange i paa rimløse Vers, som med en i otte Dage af Schall⁵⁾ forfattet Musik skal spilles paa Torsdag; at Directionen har skrevet Grovheder ogsaa til Assessor Falsen⁶⁾ og til et Par andre Forfattere; men at en merkelig Anonym har skrevet en

¹⁾ Dette 3 Akts Syngestykke gik første Gang 15. Maj 1795 og gjorde trods den indsmigrende og tiltalende Musik kun ringe Lykke. (se: Prams udv. digt. Arbejder. VI. p. XXXVI; Stykket udkom særskilt 1795 og er optrykt i udv. digt. Arbejder, IV. p. 289 ff.). ²⁾ Johan Abraham Peter Schulz (f. 1747 † 1800), den bekendte Komponist og Kapelmester. Hans Efterfølger blev den af ham selv designerede Fred. Ludvig Æmilius Kunzen (f. 1761 † 1817), der paa denne Tid var ansat ved Teatret i Prag. ³⁾ Peder Wieck (f. 1770 iflg. Nyerup, men dette er næppe rigtigt, da det i Bekendtg. om hans Død hedder, at han døde i sit 25de Aar † 1798). Hans lille 1 Akts-Komedie „Den godmodige Familie“ gik første Gang 24. Marts 1795 og gjorde ikke ringe Lykke, navnlig ved sin fortræffelige Dialog. Næste Aar fik han atter et lille Skuespil „Det tyvende Aars Ægteskab“ opført — intet af disse Stykker er trykt. (Se: Østs Litt.-Kunst- og Teaterbl. 1798. p. 135). ⁴⁾ Syngestykket „Aftenen“, der opførtes første Gang 23. April 1795, men henlagdes efter kun 3 Forestillinger. ⁵⁾ Komponisten Claus Nielsen Schall (f. 1757 † 1835), der fik stor Betydning for Daidens Musikliv og efter Kunzens Død 1818 arvede dennes Plads som Musikdirektør. ⁶⁾ Enevold Falsen (f. 1755 † 1808), kendt som Skuespilforfatter. paa denne Tid Assessor i Højesteret.

*Dyveke*¹⁾, et Sørgespil, som skal være i høieste Grad fortreffeligt, og spilles til Begyndelsen af næste Vinter — er hvad Du foruden ovenstaaende maa vide for at være ad satietatem underrettet de re nostra ludicra for denne Saison.

Paa forrige Ark fik Du en forfærdelig Hob theatralisk Nyt. Jeg kunde have Lyst til at tilbageholde det; men har nu ikke Tid til at skrive stort meere, og maatte følgelig lade Dig blive uden Brev, hvilket jeg nu jeg veed hvor Du er at treffe nødvendig vilde. — Men da Du nu er dine lares saa nær, saa hvorfor besøger Du ikke dem og os. Troe mig, vi længes efter Dig, og vilde med Glæde, inderlig Glæde omfavne Dig. Du taledes i Dit sidste fra Dresden om en Collect for at bestride Omkostningen. Uagtet jeg i afvigte Aar alt i alt havde c. 2500 Rdl. Indtægt, saa er jeg dog derfor ikke anderledes end sedvanligen i Stand til at byde Dig min Pung til nogen Nytte; thi den er efter Sedvane næsten tom. Hvad lidt den har skulde og skal for Resten i al Alvorlighed være til Din Tieneste; kun som sagt. Dog de 5—6 Rdl., som en Reise fra Hamborg til Kiel og derfra med Pakethaaden hid vilde koste, kan og vil jeg uden Collect med inderlig Glæde udrede. O kom! Du kan ikke forestille Dig hvor glad jeg og min moitié vil være ved at see Dig, og hvor meget vi have at fortælle Dig. Min Kone skriver Dig selv til. Hun er vel; dog ei saa vel som i de forrige Vintre. Hendes Bryst er hende bestandig tungt og trykkende. Hun seer dog i Vinter stundom Comedien, thi — unter uns — der danser ikke en vis²⁾ — — — fordi hun ligger i Barselsæng. Hendes Humeurs ere taalelige og vi leve virkeligen jevnt vel. Vi see ingen uden den yngre Mynster³⁾, en elskværdig Gut, som mange Aftener spiller L'hombre med os.

Jeg har i Vinter intet bestilt uden skrevet den bevidste Ægteskabsskole og siden Syngestykket. — En Beskiæftigelse har

¹⁾ Som bekendt af Ole Johan Samsøe (f. 1759 † 1796), (jfr. Rahbeks Erindringer. IV. p. 328 ff.). Samsøe holdt strængt over sin Anonymitet og der var mange Gisninger i Omløb angaaende Forfatteren, saa meget mere som Stykket før Opførelsen var spredt vidt om i Afskrifter. ²⁾ Til hvem Pram her sigter, kan næppe oplyses. ³⁾ Vistnok den siden saa bekendte Læge Ole Hieronymus Mynster (f. 1772 † 1818), der Aaret efter tog medicinsk Examen.

jeg til. Du har af Aviserne seet, -- maaskee har jeg og skrevet Dig til siden — at min velsignede Ghrd. Scheel er død¹⁾. Jeg omgikkes ham, som Du erindrer, medens han levede. Han fattede især i det sidste Aar megen Fortrolighed til mig. Da jeg saaledes var om og hos ham medens han levede, og kunde ansees virksom endog for mig — skjøndt jeg aldrig har betient mig af hans Indflydelse, og vilde ei heller om han havde levet, — saa holder jeg det for min Pligt at vedblive efter hans Død, og da det er tydeligt, at denne cultura potentis amici ikke har Egennytte til Grund, at vise hans efterladte Familie den samme Opmærksomhed, som om jeg af Manden selv havde alt mueligt at vente. Deraf flyder, at mange Aftener og Eftermiddage tilbringes hos denne Familie, dobbelt saa mange, som da Manden levede. Det var en virkelig fortreffelig Mand, indsigtfuld, beskeden, utrætteligen virksom, velmeenende, og sindig, ligesaa hæderværd som Menneske, som han i Sandhed var det som Minister. — Hans Enke er og en i mange — o i alle Henseender fortreffelig Kone, og Døttrene især slægte Forældrene paa. Om fiorten Dage reise de til Wandsbeck for der at blive.

Jeg kom ikke til Tunis; ak at jeg kom ikke til Tunis! hver Dag i mit Liv kommer jeg til at sukke jeg over den Flauehed at jeg ikke gik til Tunis, men lod mig afskrække derfra. Jeg bliver her aldrig til noget, helst da jeg gjør intet andet end slette Skuespil og saadant som en Lovtale over en Minister som Scheel, der ikke betydede stort medens han levede end sige da han er død; og var for ærlig og forstandig til at have stor Anseelse. — En saadan Lovtale staaer der i sidste Minerva. Jeg bliver aldrig til noget. Jeg curialiserer for ingen; spørger ikke Tidernes Aand hvad jeg tør meene, naar der spørges om min Meening, og gaaer min Vei alt for ligefrem.

Som jeg er, unde Du mig fremdeles som hidtil Dit Venskab.
Jeg vil see til at fortiene det. Din Pram.

¹⁾ I Minerva 1795. Marts p. 302 findes Prams Minde-Tale over ham, holdt i Selskabet for Efterslægten. Med hans Efterladte vedblev Pram at staa paa den venskabeligste Fod. Saaledes førte han en meget livlig Brevvexling med Datteren Sophie Eleonore Frederikke, da denne stod i Begreb med at ægte Prins Frederik Carl Emil af Augustenborg, en Mesalliance, der medførte, at Prinsen maatte forlade Landet.

Fru Pram til Olufsen.

D. 21. April 1795.

Det er nu overmaade længe siden jeg skrev Dem til, ja næsten et halvt Aar tør jeg sige, men glad er jeg at det ikke er min Skyld ellers maatte jeg nu fremtrine rød og bleeg af Skamfuldhed. Jeg har ikke heller i dette Tidsrum faaet ret mange Breve fra Dem, gode Olufsen, men for de faa takker jeg Dem dog ret inderlig. De har skaffet mig megen Glæde. Det fornøyer mig at see af Deres sidste, at De endelig dog har fundet et Sted paa den Deel af Kloden, De har bereist, hvor De har moeret Dem; om Berlin og de indtagende Jødinder og de skønne kunstige Haver, maae De fortælle mig meget mere, naar De engang kommer tilbage, jeg er ret bleven indtagen deri efter Deres Beskrivelse. Nu kommer De os paa nogle Snese Mile nær, og det er evig Skade at intet Besøg kan have Sted. Det er i Grunden det samme som om De var nogle Hundrede borte, men dog glæder det mig jeg veed ikke selv hvorfor. Det er smukt af Dem, at De ikke har i Sinde at opholde Dem længer end omtrent sex Maaneder i Engelland, saa kan jeg dog haabe at see Dem engang endnu i dette Liv, hvis De ellers ikke faaer Lyst til at tage Farten videre frem, naar det er til Ende bragt. Men gjør det ikke, gode Olufsen, jeg kan forsikkre Dem De er lærd nok for Deres hele Levetid, og hvad der er derover, er af det onde.

De vilde vel gierne vide, hvorledes jeg lever, da ingen har kundet fortælle Dem noget derom i saa lang Tid. Vinteren er gaaet temmelig got, og jeg har været friskere end i mange Aar hvad Brystet angaaer, for det øvrige er alting i vores Levemaade som sædvanlig. Vi har nu her et meget skjønt Foraars Veir, og den leedagtige Sommer nærmer sig med stærke Skridt, hvorledes jeg skal tilbringe den, kan jeg endnu ikke sige Dem, jeg haaber at blive i Byen.

Den gode Frue Rothe¹⁾ har endelig vundet Seier over sine mange Aars Lidelser. Hun døde i Februari møt af Dage, og hvor stærk hendes Siel end var til at bære det elendige Legemes Byrder længtes hun dog tilsidst efter Befrielse, da denne sidste

¹⁾ Karen Rothe, f. Bjørn (f. 1742 † 18/2, 1795). Hendes Husbond udgav endnu samme Aar „Karen Bjørns Minde“, men døde selv d. 19. December.

Vinter har været hende særdeles tung. Jeg saae hende en Maaned før hendes Død, siddende som sædvanlig omringet af Mennesker, og jeg syntes at see et Liig. Etatsr. lever for sig selv og fører sin egen Huusholdning, da han mærkede, at hans Søn Christian¹⁾, som nu ogsaa er givt, frygtede lidt for at indlade sig med ham.

Vi har ogsaa her en Deel hurtige Brylupper. L. Fischer og Aage²⁾ maatte i Jan. hurtig giøre Anstalter til Bryllup, og for tre Uger siden indfandt en liden Datter sig. Hans Forfatning har ikke forbedret sig og de skal have Besværlighed nok for at leve; men det er dog nogenledes rimeligt. Hvad mener De vel om den unge Melchior³⁾, som af samme Aarsag maatte gifte sig paa 80 Rdlr., og den ældste Münster⁴⁾, som i Gaar af samme Aarsag maatte holde Bryllup med Jomfrue Melchior. Hans hele Indtægt bestaaer i et Par Hundrede Rdlr., som han fortæner ved Information, hvoraf det visseste bestaaer i den Gage, han faaer hos Command. Kierulf, hvor han er Informator. Det er ret at gifte sig paa Guds Forsyn, For den sidste turde det have de ubehageligste Følger, siden han agter sig i den helige geistlige Stand, hvor man er lidt nøieregnende med slige

¹⁾ Christian Rothe (f. 1770 † 1852) var paa denne Tid Fuldmægtig i Rentekammeret; han havde 1794 ægtet Charlotte Christine Müller. ²⁾ Maria Elisabeth Fischer (f. 1773 † 1834), Datter af Auktionsdirektør Moritz Fischer, blev $\frac{9}{1}$ 1795 gift med den senere Etatsraad, Kontorchef under Admiralitetet Peter Christian Rasmus Aagesen (f. 1762 † 1830). Datteren, Frederikke Johanne Elisabeth Aagesen (f. $\frac{24}{5}$ 1795) blev 1813 gift med sit Halvsøskendebarn, den senere Præst Peter Ephraim de Fischer. Fødselsdatoen, der anføres i Wibergs Præstehistorie I. p. 592, stemmer ikke med Opgivelsen i nærværende Brev. ³⁾ Rimeligvis en Søn af den nedenfor nævnte Politifuldmægtig Chr. Melchior. ⁴⁾ Morten Wendelboe Münster (f. 1771 † 1851), Søn af Thomas Georg Münster, der efter at have været ansat dels i Norge dels paa Bornholm 1787 var bleven Amtsforvalter i Aalborg. Han var 1793 bleven entlediget paa Grund af Kassesvig, hvortil der hentydes i det følgende. Sønnen blev Student 1788 og teol. Kandidat 1794. Det følgende Aar ægtede han Henriette Antonette Melchior (f. 1770 † 1843), Datter af Politifuldmægtig i Kbh. Christian Melchior. Deres første Barn blev imidlertid ikke født før d. 5. Juli 1796, saa Fru Prams Meddelelse maa formodentlig bero paa et løst Rygte. Münster blev da ogsaa endnu samme Aar, som hans Bryllup fandt Sted, residerende Kapellan i Aas og endte efter at have haft forskellige norske Kald som Præst til Voss og Provst i Hardanger og Voss. (jfr. Lampe, Bergens St. Biskopper og Præster. I. p. 437).

Synder. Man venter Frue Münster¹⁾ her i May Maaned for at etablere sig hos sin ældste Søn. Det maae være meget haart for den Kone at forlade sin gamle nu meget sygelige Mand, som hun har levet med i saa mange Aar, fordi de ikke har noget at leve af; men hvis det er saa som man siger, at en vis Mand giver hende hundrede Rdlr. om Aaret, saa kunde hun dog opholde sig i samme Bye hvor han lever og see ham lidt tilgode. Han flytter til Schölers²⁾. Noget besynderligt, som jeg hørte i Gaar maae jeg dog fortælle Dem. Jomf. Monrad var hos mig efter at jeg ikke havde seet hende i tre Maaneder. De kan vel troe, at jeg brumlede lystig over hendes smukke Opførsel, og efter mange Undskyldninger, da hun sagde hun kom meget lidt ud o. s. v. fortalte hun mig, at Bergsøe var gaaet ind i Fridriksbgd. Selskabet³⁾, og at hun der spille imellem en liden Rolle. Hvad synes De vel Jomf. Monrad spiller i et Theaterselskab? Jeg vilde næsten ikke troe mine egne Øren, og jeg sagde hende strax, at jeg vilde fortælle Dem det. De faaer Brev fra hende selv, hvis De opholder Dem saa længe i Hamborg, at hun kan skrive Dem til. Bergsøe læser meget flittig for at tage sin Examen i Sommer, og saa agte de at gifte sig til Efteraaret. Seer De, gode Olufsen, at jeg har mange smukke Nyheder at fortælle Dem i Dag, og skjønt De er kun maadelig fortalte, haaber jeg dog at de vil interessere Dem, siden De kiender Personerne. Men nu er det ogsaa høy Tid at holde op at passiare, som Fru Plum sagde i fordums Dage, og i det mindste levne Papiir nok til at forsikke Dem, at jeg tænker ret ofte paa Dem, og er glæd ved at tænke paa Dem, min gode Ven.

Marie Pram.

¹⁾ Dorothea Marie Münster (f. Wendelboe); hendes Mand døde 1790, men hun overlevede ham i mange Aar og døde først 1830. ²⁾ Caspar Schøller (f. 1756 † 1808), der paa denne Tid var Major, var 1790 bleven gift med Amtsforvalter Münsters Datter Mette Henrikke (f. 1773 † 1855). Ægteskabet blev forøvrigt opløst 1801, og hun giftede sig med sachsisk Overbergraad Ludv. Gustav Friese. (jfr. Personalhist. Tidsskr. 2 R. V. p. 245). ³⁾ Et af de talrige den Gang florerende dramatiske Selskaber.

Olufsen til Pram*).

Hamborg den 30. April 1795.

I Forgaars kom jeg her, og i Gaar sendte Lawätz mig Dit Brev. Du være takket ret inderlig derfor, og Din Kone ikke mindre. Hende skriver jeg til næste Postdag, i Dag har jeg blot Tiid til at skrive dette til Dig der ikke kan opsættes, fordi dets Indhold er, som Du vil faae at see, af megen Vigtighed.

Min Reise er som Du veed, kun et fortsat Prakkerie. Jeg har ikke nok at reise for, naar jeg ikke vil gandske glemme mit egentlige Maal og forsømme alle de mange landlige Excursioner det kræver. Imidlertid gaaer det dog nogenlunde an i Tyskland. Men nu staaer jeg paa Springet til at plumpe ned i det dyre Engelland, dette Land, som nu er tredobbelt saa dyre som forhen, hvorfra Aviserne hver Postdag melde om Opløb af hungersfrygtende Mennesker, dette Land, hvis indvortes Forfatning er saa mislig, hvor hele Nationen er misfornøiet, og hvorfra man her i Hamborg har kun slemme Efterretninger om indvortes Giæring, Mistænkelighed mod Fremmede, o. s. v. Undertiden støder man sig naar man plumper ned; Det er altsaa klogt at gaae lidt forsigtigt. Jeg har derfor faaet det Indfald, at opsætte min engelske Reise indtil videre, og først giøre min Tuur i Sverrig; hvorfra jeg da i næste Efteraar kunde gaae til Engelland om Omstændighederne forandre sig. Til Sverrig skal jeg, det er ligegyldigt om jeg kommer der først eller sidst. Med denne Post har jeg skrevet til Directionen, forestillet den mine Grunde, og jeg haaber at faae Lov til at giøre som jeg vil. Min Plan er denne at gaae herfra til Kiel, med Paketbaaden til Kiøbenhavn, og efter nogle faae Dages Ophold ved Helsingøer til Skaane. Den hele Tuur vil være færdig i Octbr. eller Novbr.

Ved denne Forandring i min almindelige Reiseplan har jeg to Hensigter. Først at undvige Engelland i dets nærværende Stemning, og dernæst at kunne være i Kiøbenhavn i næste Efteraar

*) findes hos Øst 1835 Nr. 49. p. 383 ff.; Originalen har jeg ikke kunnet skaffe; Øst synes intet at have udeladt.

for at være med i at lægge Plan til Agerdyrkningsseminariets første Indretning med Bygninger o. m. Disse to Hensigter har jeg meddeelt Directionen, og jeg haaber, de ville findes antagelige. Men jeg har endnu en hemmelig Hensigt som jeg ikke har meddeelt den, som jeg vil nu meddele Dig, men i Henseende til den paalægger jeg Dig ubrødelig Taushed.

Jeg reiste i Norge 1790, som Du veed, og reiste som en Nar, hvilket Du kan formode. Jeg besad den Gang slet ingen Kundskaber i det Fag, der var min Reises egentlige Maal. Endnu havde jeg ikke bragt mine faae adspredte Landhuusholdnings Begreber sammen i eet eneste anskuende System, og Mineralogien var netop den svageste Side af al min Viden. Min Iagttagelses-aand var kun lidet skierpet; det var just da min fiantede poetiske Periode. Jeg reiste egentlig blot paa Naturens Vegne. Det Hele blev derfor Skidt. De Anmærkninger jeg smurte sammen vare barnagtige, og den korte Resumé, jeg meddeelte Reventlou, blev saa dum, at jeg i den virkelige Godhed han siden har viist mig finder det tydeligste Beviis paa, at han ikke har læst sex Linier deraf. Da nu denne fiantede Expedition ikke skadede mig, men meget mere, incredibile dictu! er den sande og eneste Grund til min nærværende politiske Existens, saa kunde jeg rolig tie stille. Dette vilde jeg imidlertid usigelig nødig. Jeg reiste paa offentlig Bekostning, jeg skylder altsaa offentlig Regnskab, jeg skylder det i to Forholde, som Borger, som ærekiær Mand. Det oprører min Følelse ved en saa synderlig Adfærd at compromittere Reventlou, som den Gang var min Anbefaler, og siden har uafbrudt været min Velgiører. Men hvorledes afbetaler jeg min Gield? Med mine elendige Optegnelser, som jeg ikke engang veed hvor ere, og som jeg agter at brænde, saasnart jeg faaer Øie paa dem. Jeg vil reise om igjen. Jeg har nu bragt mine oeconomiske Begreber i bedre Orden, er bedre Mineralog. Jeg har maaskee nu en meer paalidelig Bedømmelse, kort, jeg haaber nu at kunne meddele Efterretninger fra Norge, som i det mindste ikke skulde beskjemme mig eller vor Litteratur; og følgelig ikke komme i Collision med de pølsesnakkende Vaasere i den

Topographiske Journal¹⁾). Altsaa; I Sommer vil jeg udføre dette Foretagende, fra Midt i Mai til Midt i November er der efter min Regning sex Maaneder. Heraf bruger jeg tre eller fire til Norge; de øvrige til Sverrig. Jeg giver min Svenske Reise an til Paaskud, beder mundtlig om Tilladelse til fra de svenske Grændser at anvende nogle Uger i Norge, Reisen derimod bliver der, saa længe jeg vil, og saa — hvad der er giort er forsvart.

Hvorfor jeg lader Dig læse disse to yderst slet skrevne Sider? Derfor: jeg vil Du skal gjøre den Norske Reise med. Jeg vil absolut have Dig med; men vil Du? Kan Du? Hiint springer jeg over, og til dette mener jeg ja. Du vil sige, Du har ingen Penge, har ingen Tiid, kan ikke faae Tilladelse. Med Penge er det kun en Bagatelle, laan, tigg, fei ud, stiæl saa længe til Du faaer 150 Rd. sammen, mere behøver Du ikke for at reise med mig i 3 Maaneder i Norge, og kan disse fire Maa-der ikke bringe denne lille Sum tilveie, saa bryd Dig om ingenting. Min lille Reisekasse vil være nok for os begge, og Du skal forundre Dig over, hvor lidet disse lykkelige Maaneder ville koste os. Med Tiid og Tilladelse er det maaskee værre. Men jeg maae her meddele Dig en almindelig Anmærkning. Du er, som jeg har bemærket, kun Poet i Vers, ikke Poet i Livet. Poetiske Vanskeligheder forstaaer Du at overvinde, poetiske Knuder kan Du opløse, men for politiske Hindringer pleier Du at blive bange. En politisk Poet maae begynde med at fastsætte sin egen Villie. Dette er Grundvolden, og efter den maae hele Verden rette sig, Konger, Guder, Mennesker, Dievle, ja selv Meninger maa bevæge sig i de usynlige men faste Strikker, hvori hans Genie indspinder dem. Du skal strax, saa snart Du har læst dette, rende omkring til alle Dine Ypperste, og fortælle Dem, hvorlunde det for Dit timelige og evige Vel er uomgiængelig for-

¹⁾ „Topographisk Journal for Norge“, der var begyndt at udkomme i 1792. Det er en lovlig haard Dom, Olufsen her fælder; Bidragydere til de første Bind var da bl. a. A. Bull, J. N. Wilse, H. Strøm, Jens Zetlitz og Chr. Hammer, alle Navne med god Klang i Datiden.

nøden at Du omtrent i Slutningen af Mai Maaned gjør en hurtig Reise til Norge, og at Du af blot Embedsnidkierhed kun forlanger 3 Uger dertil. Ved næste Audience yttre Du fortrædelige Tvivl om Muligheden af at slippe med 3 Uger; der vil vist gaae fire med. Ved tredie og fierde Audience bliver Terminen forlænget til 5 à 6 Uger; dermed tier Du og reiser. Naar Du da er i Norge, skriver Du et langt Brev til dem, og lader Tiden forlænge, i det mindste forhæler Du den dog, og kunde al meneskelig Kunst og Vid intet videre udrette, saa havde Du dog tilbragt 6—8 Uger ret behageligen i Dine Fædrene Dale.

Een eneste Ting kunde forhindre denne hele Plan, nemlig om Directionen med næste Post skulde faae i Sinde at hæve min Modbydelighed for Engelland ved at sende mig et Forskud af nogle hundrede Rigsdaler. Men jeg er sikker. Jeg har intet Forskud forlangt, og jeg gad vidst, hvo der vel tør forskyde mig imod min Villie. Desuden troer jeg, at Directionen hverken kan eller vil eller bør, eller tør, eller maa falde paa saadanne Tanker.

For den udvortes Tugts Skyld maae jeg dog her oppebie Directionens Svar, som jeg venter om 8—12 Dage. Derpaa kører jeg til Kiel, og fra Kiel seiler jeg til Kiøbenhavn, og kommer der omtrent midt i Mai. I Slutningen af Mai reise vi til Gothenborg, Frederikshald, Moss, Holmestrand, Walløe, Tønsberg, Laurwig, Scheen, Tellemarken, og tilbage til Arendal, langs med Kysten over Stavanger, Mandal, til Bergen derfra til Christianssand, og maaskee til Trondhiem. Denne Hovedlinie bliver vedbørligen besat med Sideture. Over Dovrefield giennem Gudbrandsdalen, over Hedemarken, Hadeland, Ringerige, Modum, Kongsberg, Dramen, Christiania, derpaa gaaer jeg over Kongswinger ind i Sverrig, Du tilbage til Kiøbenhavn, og glæder Dig over denne Reise saa længe Du lever. Den hele Tuur fra Kiøbenhavn af borttager Dig sikkert ikke længer Tiid end tre Maaneder, og kan Du ikke faae Lov længer end i to, saa gjør vi en anden Plan. Kan Du kun faae 6 Ugers Tiid, saa gjør vi en tredie Plan, kun i de to sidste Tilfælde vilde Du komme til at forlade mig i Norge.

Kiere Pram, gjør hvad Du kan. Lappe-Indvendinger, Ladhed, Umuelighed grundet i Din egen Indbildning, vil jeg tage Dig saare ilde op. Jeg skriver med næste Post til Din Frue og beder hende forene sine Overtalelser med mine.

Begynd nu strax paa Sagen, men som sagt, endnu maae Du ikke nævne mit Navn. Skriv mig med næste Post til, og adresseer Brevet til Kgl. Dansk Postmester Cancellieraad Albrecht her i Hamborg.

Jeg er alt for giennemstrømt af høje, dybe, vide Tanker og Følelser til at skrive Mere. Norges Fielde med de majestætiske Tinder, tildeels belagt med evig Sne, den mørkeblaae ætheriske Bue, der omkrandses dem, Pram og Olufsen klavrende omkring i Biergliens Granneskove til den enlige Sæterhytte, i Baggrunden; Kiøbenhavn, Din velsignede Kones venskabelige Selskab i hele fiorten Dage, og alle mine øvrige kiøbenhavnske Lyksaligheder, i Fædrelands-Kierlighedens og Venskabet's Skiød i Forgrunden, hvilket Malerie! Hvilket Cabinetstykke for min Skytsengel!

Olufsen.

Pram til Olufsen.

Khvæn. d. 9. Mai 1795.

Dit kiære Brev af 2. Mai¹⁾, som jeg fik i Mandags, havde jeg strax i Tirsdags besvaret, dersom jeg havde toridt. Tak for dette Brev; dette er mig ikke allene det kiæreste Brev, jeg har faaet fra Dig, men saa omtrent det kiæreste, jeg nogentid har faaet. Et saadant maa man være vaersom med at besvare. Man staaer saa let Fare for at sige Ja til hvad deri foredrages enten man saa kan og bør eller ej. — Brevet var mig saa kiært, deels fordi det lovede mig den Glæde snart at see Dig igien og deels og fornemmelig fordi det viser mig, at Du holder ikke løselig af mig, som jeg især slutter af den Varme, hvormed Du fordrer at jeg skal følge med Dig til Norge.

Uagtet jeg strax saae den baade physiske og moralske Umuelighed for mig af at opfylde Forslaget, var det mig dog saa

¹⁾ Det foregaaende, uagtet det i Virkeligheden er dateret 30. April, — Pram maa have husket fejl.

kiært, at jeg behøvede nogen Tid til at befæste mig ved dette Umueligheds Plankeværk, saa ikke min opvakte Lidenskabsorcan skulde svinge mig hen derover. — Er det da virkeligen saa umueligt? — spørger Du vel. Det er: Jeg har ingen Penge, kan ingen faae dertil — og saa seer du er Reisen alt physisisk umueligt; men vilde jeg end ved nogle moralske Halvmueligheder exempli gloria, ved at laane Penge, som jeg vanskeligen kunde komme til at betale, eller lade være at betale Gield, som jeg bør betale, komme over denne physiske Umueligheds Plankeværk, saa kommer en anden moralsk Umuelighed, der let torde drage nogen physisk med sig, og sætter sig i Veien: det er, jeg faar ingen Tilladelse fra Collegio og Pens. Directionen. Uagtet det er den lumpneste Post, Kongen har at give bort, den jeg beklæder, fordrer den dog en mechanisk Færdighed, som gjør at man uden at være øvet ikke vil undgaae at gjøre Feil, der altid have for stor Indflydelse paa Folks Velfærd, til at man ej skulde holde paa det Individ, der har Færdigheden, saalænge han lod sig holde. Der expederes nu fleere Søe-Passe i eet Aar end ellers i 30 og fleere. De betales med Sportler, og disse ere saa høye, at jeg desuden, om man ej vilde slippe mig, som man maaskee ej vilde, uden at give Slip paa heele Intraden, ikke kunde forsvare at lade dem fare og risquere, om man tillod mig det, at Expeditionen havde sin Gang for min Regning, var endnu alt for desperat risqueret. — Dog havde jeg først Raad — det er, 150 til 200 Rd. (det 3de gik nok med om ej meere) — saa fandt dette sig maaskee. Denne Raad maatte man formode jeg havde, siden jeg i to Aar har paa Passene fortient over 3000 Rdr. foruden min Gage 400 R. aarlig. Men denne Formodning er grundfalsk, uagtet jeg endda i Fior og i Aar havde en Extrairdtægt af den norske Universitetspræmie af 200 Rd. og af Ægteskabskolen af 350 Rd., samt faaer i næste Uge Indtægten af endnu et Skuespil¹⁾. Jeg er for det første en Snaus Huusholder, som, medens min Kone besørger alle sande Udgivter med 1000 Rd. eller lidt meere om Aaret, klatter selv andre 1000 Rd. eller meere

¹⁾ Serenaden el. de sorte Næser.

bort. Derved balancerer jeg allerede ikke i to Aar uagtet 3000 Rd. Paspenge. Nu kommer dertil, at Rahbek, da han modtog Minerva, havde den Godhed overlade mig at betale hendes Passiva med en 3—400 Rd.¹⁾, og at Gen. Aud. Wessel²⁾ døde i Fior Høst, ved hvilken Leilighed jeg maa paa eengang rykke ud med 3—400 Rd., jeg, Baggesen & Monrad³⁾ skyldte slg. Herman Wessels Søn⁴⁾ for hans Faders Skrivter⁵⁾; fremdeles, min Fader har paataget sig at være Fader for Etatsraad Paulis Børn⁶⁾; Etatsraad Pauli, der har snydt Postcassen for en 10—12000 Rd., er i Færde, med at blive afsat, og kan ikke betale selv for Børnene, jeg har derfor til min Fader en aarlig Udgivt af 150 Rd. Gjør nu Regning; og find, om du kan, hvad jeg har at reise til Norge for. Jeg har i to Aar studeret paa, hvor jeg skal faae Penge fra til at gjøre en Reise fra Kiøbenhavn til Korsøer, eller blot til Sorøe, uden at jeg har kunnet udfinde det. Saaledes har det sig med Financerne — Summa Summarum: Vee mig, at jeg var Beest nok til ikke i Fior at rejse som Consul til Tunis.

Du seer af alt dette, at jeg ikke kan, saa inderlig gierne jeg end vilde, reise til Norge; virkelig inderlig gierne vilde jeg reise til Norge — inderlig gierne reise med dig. — Og dog — til Norge! Jeg er snart 40Aar⁷⁾ gammel. Jeg er 15 Aar gammel i Statens Tieneste — og nu reise til Norge, til min Familie —

¹⁾ Derom findes intet i Rahbeks Erindringer (IV. p. 247 ff.), hvor han beretter om sin Overtagelse af „Minerva“. ²⁾ Ole Christopher Wessel, Digterens yngre Broder (f. 1744 † 1794). ³⁾ Peter Johan Monrad (f. 1758 † 1834), der paa denne Tid var Expeditionssekretær i det danske Kancelli og døde som Kancellideputeret. (Se: Erslews Forfatter-Lexicon II). Hans Adkomst til at deltage i Udgivelsen af Wessels Skrifter maa formodentlig søges deri, at han var en Søn af Trondhjem-Rektoren Søren Monrad, der havde været med til at stifte det norske Selskab. ⁴⁾ Jonas Wessel (f. 1781 † 1836), der paa denne Tid læste til Artium med Understøttelse af Onklen og senere af M. G. Rosenkrands, der havde ægtet dennes Enke. Han, der var noget drikfældig, døde ugift som Prokurator i Porsgrund. ⁵⁾ Udgaven var udkommen i 2 Bind i 1787. ⁶⁾ Johan Georg Pauli (f. 1736 † 1798) var 1767 bleven udnævnt til Direktør i Generalpostamtet; han indlagde sig store Fortjenester af Postvæsenets Ordning men benyttede desværre Lejligheden til at rede sig ud af sine økonomiske Vanskeligheder ved at laane af Kassen. 1794 blev han suspenderet og 1796 fradømt sit Embede, hvorpaa han henlevede sine sidste Aar i Lübeck til sin Død ¹⁶/₄ 1798. (jfr. Fr. Olsen, Postvæsenet i Danmark, 1711—1808, p. 234 ff.). ⁷⁾ Pram var født 1756 og var 1781 indtraadt i Statens Tjeneste som Fuldmægtig i Økonomi- og Kommercekollegiet.

til de rige, stormægtige Kiøbmænd og Landmænd — og være fattig, og være 40 Aars Secretair, Trompeter Secretair! Kunde jeg reise i strængt incognito, under et opdigtet Navn, gik det an at jeg skiulede mig for alle, som kiendte mig; men ellers, hvorledes er en saadan lille Underbetient, som bærer graae Haar paa sit Hoved nok til, uforsonede ved en anseelig Titel, eller endnu anseeligere Rigdomspræg, at være omtrent det samme som et Brændemærke. Uduelighed, Foragt forkynde og tildrage de. Nu Hædersmanden, Professoren paa 30 Aar, Manden af Verden, Manden med Ret og Adgang til Agtelse og til at være alle velkommen, kan ikke ville have et Menniske med paa Reisen, som kun vilde sætte ham i den Forlegenhed, enten at lade ham blive tilbage i Værtshuset, eller selv blive der tilligemed ham og forsumme hver Lejlighed til at omgaaes de Hanse som man dog maatte see, om man vilde see noget andet end Steene og Træer og Værtshuusmænd. Nej! heller da reise i Adelslande, hvor enhver Græve eller Baron seer ned over alle andre Skabninger, som ikke ere Græver eller Baroner, anseende dem tilhobe for Kryb mod ham.

Du kommer, fortæller min Kone mig, efter Dit sidste Brev, strax, altsaa uden at oppebie Svar fra Directionen. Det behøves sagtens heller ikke, thi Dine Grunde for Din Reiseplans Forandring ere jo ligefrem og ugiendrivelige. Vær mig velkommen, hierteligst velkommen; og endnu engang, gid jeg kunde følge Dig; men jeg maatte da have 1) Penge, 2) Tilladelse, 3) i det mindste Titel af Justiceraad¹⁾, da den vist nok uendelig ærværdigere, ogsaa meere ærede Professorbenævnelse ikke kan blive mig nogensinde til Deel; jeg burde vel og 4) have nogen Kundskab af det Slags, som en Reisende kan behøve; det kunde maaskee i ethvert andet Reiseselskab end Dit undværes; men 5) maatte jeg dog have noget af det Væsen, som kaldes Verden, og hvorpaa ingen kan have større Mangel end jeg. — Nok, nok, Du seer dog nu, at jeg kan ikke være med. Til Tyrker og Maurer derimod kunde jeg sagtens være god nok. — Jeg reiser dog uden al Tvivl næste

¹⁾ Den opnaaede Pram først 1802.

Sommer, naar Freden er sluttet, til Norge, men, troe mig, ikke Chr. Pram, mindre Secretaire Ch. Pram, og ingenlunde i nogens Selskab; nej Christen Henriksen reiser ene, og skal til Tronhiem for at tage mod en Visiterertieneste eller sligt. Han forretter da formodentligen største Deelen af Reisen til Fods, da han neppe nogensinde kan haabe Raad til at betale Hest; men saa seer han dog de fædrene Dale og Skutfullen og Ulbergsaasen og Jarpefossen og Kringom etc.

Velkommen. Skynd Dig og besvar mundtlig mit Brev.

Din Pram.

Olufsen til Pram*).

Hamborg 14. Mai 1795.

Saa snart jeg aabnede Dit Brev og fandt, at det var efter Din Mening gandske umuligt at reise med mig til Norge, kiøledes min Lyst allerede, og den Betragtning at jeg aldeles ikke vilde reise uden Selskab, og intet vidste, og intet kunde faae, bestemte mig fuldkommen. Jeg reiser nu til Engelland. Om et Par Dage seiler jeg af. I dette Øieblik maae jeg snakke engelsk angaaende denne Ting med en Londonsk Skipper, og jeg har derfor ingen Tiid til at underholde mig længere med Dig. Jeg vilde blot i største Korthed tilmelde Dig denne Nyhed, og overlade til Dig selv at indsee, hvor ubehageligt det i Grunden maae være for mig at gaae Glip af nogle Timer i Kiøbenhavn. Directionen har tilladt mig at giøre som jeg syntes, men den ønskede formodentlig at jeg reiste til Engelland nu, siden man havde den synderlige Høflighed, uden min Begiering at tilbyde mig Tillæg, ifald det blot var Finansbetragtninger, der kom mig til at foretrække Sverrig for Engelland. — Gud befalet. Jeg skriver endnu engang herfra. Min Adresse er fra nu af bestandig til Etatsraad Lawaetz i Altona.

Olufsen.

Pram til Olufsen.

Kiæreste Broder Olufsen.

I stor Korthed og endnu større Eenfoldighed; thi Kl. er 3 Quart paa Sex. — Jeg ansaae de Grunde, paa hvilke Du byggede

*) Dette Brev findes hos Øst 1835. Nr. 50. p. 391; Originalen, som findes i den Bøllingske Brevsamling, er fuldstændig aftrykt.

Dit Forsæt at reise til Sverrig i Sommer isteden for til Engeland saa vigtige, at det faldt mig aldrig ind Administratorerne skulde nægte Dig deres Samtykke. Consul Classen¹⁾, min Ven, er ikke hiemme; de to Andre seer jeg som Du veed ikke. Jeg havde ellers villet plaidere Dit Ønske for dem. Det havde jeg i alt Fald giort, men jeg troede det var ufor nødvendent. Af en Hændelse fik jeg i Onsdags, 2: c. otte Dage siden tale med Confr. Colbjørnsen. Han fortalte mig, at man havde afslaaet Dig det. Jeg blev som lynslagen. Jeg frygtede, at Du nok kunde været reist Tilladelsen i Møde. Jeg galopperede ud til Lyng²⁾, som jeg ellers kun lidt kiender. Han sagde mig, at man havde givet Dig Afslaget saa høflig man vidste, og doreret Pillulen med 200 Rd. uansøgt Tillæg. Det var da at tale med nogen Raison. Imidlertid var jeg yderst utaalmodig til jeg i Gaar fik Dit Brev, som viser mig til min Glæde, at Du finder Dig i Tingen. For Resten uendelig Tak for det Venskab, Dit Brev viser.

Det jeg havde at sige Dig er, hvad Lyng³⁾ hviskede mig: hvad Consul Classen ogsaa talte om, og hvad Colbjørnsen lod sig forlyde med: man savner Underretning om Din Reise; Din Reisejournal eller i det mindste et Udtog deraf, nogen Kundskab derom. Man savner den og er nærved at tage ilde op, at man savner den. Gud velsigne Dig. Sæt Dig et Par Dage og skriv dem en halv Bog Papir til —. Meere en anden Gang. Dette af Frygt, at Du reiser ellers for snart til at jeg kunde faae sagt Dig saa meget. — Jeg kan ikke meere. I dette Øyeblik spiller man mine sorte Næser anden Gang. Første Gang stod den sig prægtig. Giør Du ligesaa. Min Kone hilser Dig, med Venskabeligste Venskab, saa
Din Pram.

d. 19. Mai 1795. Khvn.

Olufsen til Pram*).

London 18de Juni 1795.

Jeg er i den alleryderste Urolighed, og skriver disse Linier med et blødende Hierte. Skriv mig for Himlens Skyld strax til, og tilintetgiør i det mindste den pinligste Uvished.

¹⁾ Fhv. Konsul i Marokko Mikael Classen, der sammen med Konferensraad Classen, Konferensraad J. E. Colbjørnsen og Agent Koustrup udgjorde Legatets Bestyrelse. ²⁾ Sekretær i Kancelliet. ³⁾ findes hos Øst 1835. Nr. 32. p. 249 ff.; Originalen har jeg ikke sét; Øst synes at have aftrykt den uden Udeladelser.

Faae Dage efter at jeg var kommet hertil, hørte jeg overalt det Rygte, at Kiøbenhavn var halv brændt af¹⁾. En Avis gav snart derpaa en forvirret Efterretning, hvori fornemmelig den Omstændighed, at Branden begyndte paa Holmen og havde strax fortæret hele Canallængden, fyldte mig med den skrækkeligste Frygt for Eders Skiebne. Jeg løb til Consul Wolff²⁾, som just havde faaet et fuldstændigt Brev, der ogsaa sagde, at Canalen var brændt, og lagde til, at ingen af Beboerne paa den Kant af Byen havde ræddet det ringeste. Det er mig umuligt at sige, hvorledes jeg blev tilmode.

I saadan en Forvirring begriber jeg, Du ikke kan skrive, men gør det endelig i det første Øieblik Du kan.

Er min gyselige Formodning rigtig, har Du ved denne ulykkelige Hændelse mistet alt, hvad Du eiede, saa bedste Pram, bær Din uheldige Skiebne med mandigt Mod, og stræb at trøste Din stakkels Kone, som maa være meget nedslagen. O den forbandede Skiebne, der just i denne Tiid holdt mig fra Kiøbenhavn, fra at dele Eders Ulykke, at sørge med Eder.

Dette Stød er naturligviis meget haardt, men haardest i Begyndelsen, da et nyt Etablissement er uundgaaelig nødvendigt, og dog vanskeligt netop i denne Tidspunkt, da Du maa laane Pengene dertil, og disse maa være sieldne naar fire tusinde ødelagte Familier maa laane paa engang, og saaledes opsøge og udtømme alle Kilder. Min ringe Pung er, som Du veed, til Din Tieneste, og hvor lidt den end formaaer, haaber jeg Du vil være saa venkabelig at betiene Dig af dette lidet. Jeg kan strax sende Dig 200 Rdlr. og flere vil jeg gjøre Udveie til. Men jeg vil ikke beles, fordi jeg byder Dig saa ringe en Sum. Min Mening dermed er blot at spare Dig den Uleilighed at laane dem hos andre, der maaske ikke have nær saa megen god Villie som jeg.

Kiere Pram, lad mig strax vide, hvordan Din Forfatning er, og meld mig, om Du vil paa nogen Maade tillade mig at gjøre hvad jeg kan. Jeg venter Oprigtighed. Olufsen.

¹⁾ Den bekendte store Ildebrand 5.—7. Juni 1795, hvoraf Prams følgende Brev bringer en meget detailleret Skildring. ²⁾ Jens Wolf, der 1793 var bleven adjungeret dansk Konsul i London; fra denne Stilling tog han sin Afsked 1808 og opholdt sig til sin Død i Danmark.

Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn d. 10. Julii 1795.

Broder Olufsen.

„Tak for sidste kiære Skrivelse“, er den almindelige Begyndelse paa Breve til Venner, som man har faaet et Brev fra, der er i det mindste uvelkommen, tidt ikke meget meere. Hvorledes skal jeg sige Dig *Tak*, ret *inderlig Tak* for Dit sidste *kiære* Brev, saa at det ikke skal beholde det mindste af Formularvæsenets Lunkenhed, men at Du ret tilfulde kan føle, den Tak kommer fra et taknemmeligt Hierte.

Om jeg i Dit Sted havde skrevet et Brev af samme Indhold, som det Du skrev mig, veed jeg ikke; men det veed jeg nu, at jeg vilde give dobbelt saa meget som det jeg har tabt, om jeg havde det, for at være i Dit Sted, og virkelig have skrevet det, Du skrev, og handlet som Du handlede. Det er virkelig ikke saa ligefrem at tilgive, at jeg ikke i heele fem Uger — ikke førend opfordret ved et Brev fra Dig fra det fierne London melder Dig noget om Branden, og om vor Skiebne ved den. Det lader sig til nogen Undskyldning kun forklare deraf, at jeg ikke med Visshed vidste, hvor Du var, tilligemed, at de første Postdage var jeg kun lidt i Stand til at foretage nogen Ting, og at de Dages Forømmelse har siden opdynget baade Embeds- og andre Forretninger, foruden at den heele Historie har virket en strenua inertia, en Anstrængelse og en Apathie, der blev i det heele til det samme som Uvirksomhed.

Historien af Branden, saavidt den angaaer os, vil min Kone berette Dig. Brandens Historie i det heele vil Du vel nu have faaet bedre Underretning om, end den Du havde, da Du skrev, men sandsynligen endda urigtig eller uefterrettelig. Det vil alt-saa ikke, det jeg troer, være overflødigt at give Dig følgende lille Recit, som i det mindste skal blive sand.

D. 5. Junii Kl. 3¼ begyndte det at ryge i *Dølehaven* paa Holmen, det er en Tømmerplads, der laae med den eene Ende 8 høyt 10 Alen fra Dampmaskinen. Den var omgivet med et Plankeværk og et Træskur, hvorunder laae en stor Mængde Pukkenholdt, og indsluttede en betydelig Deel Fyrtømmer og Planker i Stabler. Den anden Ende bestod af 6—700 Favne

Bøgebrænde i Stabel; tæt udenfor laae en Bunke Steenkul af nogle hundrede Læster. Fra Bøgebrændet til Midten af det store Hovedmagazin ved Kanalen, det med Taarnet paa skraaes over for os, var en Distance af ca. 16 Alen. Da nu Vinden bar fra den første Antændelse lige paa Magazinet, saa seer Du Faren for dette Magazin var uendelig stor. Da samme Vind bragte den første Røg lige paa vore Vindver, og foraarsagede hos os en temmelig Formørkelse, og da jeg kun havde 2-300 Skridt over til Ilden, og var kiendt paa Holmen, dens Chefs Ven, saa begriber Du jeg fra Branden neppe var to Minuter gammel var derover. — Der saae jeg, at man gjorde alt mueligt, for at bryde Plankeværk og Skuur af, saa Ilden ikke skulde naae Brændet; det saae jeg det hialp ikke, da Ilden med en ufattelig Hurtighed og Voldsomhed inden faae Minutter jog Arbejderne bort, bespændte alt, og flaggrede med en gyselig Voldsomhed op mod Himlen; der arbeidede jeg med de andre Matroser paa at slæbe Vand, og at rydde Tømmer af Veien for at formindske Brandens Bytte og Voldsomhed: men den glemte jeg og enhver Betragtning om Fare for noget uden for Holmen. Jeg gik til Kiærulfs, der vel boe i Læe af Branden, men vare dog i øyensynligste Fare, da deres Huus stod i umiddelbar Forbindelse med Dampmaskinens, og dette formedelst den blotte Heede stod i lys Lue, der dog siden blev slukket. Jeg puslede med at hielpe Fru Kiærulf, som i dræbende Angst for Huus og alt hvad der var, i endnu mere dræbende Angst for sin Mand, Commandeuren, var falden i Convulsioner. Jeg gik at skaffe hende Efterretning om sin Mand, fandt ham sysselsat med ufortøvet at lade udkaste alt, hvad Hovedmagazinet indholdt, igiennem Lugerne i Canalen; og med at redde et Tiæremagazin bag ved, hvis Tag stod i lys Lue, og som naar det ganske var bleven brændt vilde sandsynligen anstukket Reberbanen med Hampmagazinet, der indeholdt nogle tusinde Skippund Hamp, samt en paa Stabelen liggende Fregat, alle Flodens smaa Fartøyer, og derved tillige Giæthuset, Comædiehuset, Charlottenborg, Nyhavn med nogle hundrede Skibe, og alt hvad der af Byen laae udenfor. — At redde Hovedmagazinets Bygning ved Canalen skulde være Brand-

majorens¹⁾ Sag; ingen vidste, hvad man siden vil vide, at han var pærefuld. — Jeg troede imidlertid saa meget mindre, at Hovedmagazinet, hvorfra allene Ilden efter mit Begreb kunde komme til os, var i nogen synderlig Fare, som jeg selv, da Ilden stod allæræsseligst derpaa, var der, og, skjøndt der ingen Brandfolk var, og Søofficiererne paa saare faae foruden Commandeurerne Kiærulf og Lützow²⁾ nær, vare uvirksomme Fæe, ikke saae det antændt, men fik endog selv føyet Foranstaltninger, som man begyndte at følge, og som, om man var vedblevet, gandske øyensynligen havde frelst det.

Nu gik jeg hiem, for at desallarmere min Kone, som jeg vel sluttede var bange, siden Branden af Ilden blev ført lige henover ad os. Selv ganske uden Frygt, deels da jeg troede Magazinet reddet (den heele Dælehave eller Tømmerplads var allerede ganske opbrændt) deels da der mellem det og os var dog den brede over 60 Alen brede, Canal og Gade; og skjøndt det blæste haardt og Lue og græsselig Røg slog henover os, pleier dog Ilden, med kun sædvanlig Paapassenhed, aldrig tænde i den Afstand. Med den fuldkomneste Tillid til, at der ingen Fare var, forsøgte jeg da paa at berolige hende, som jeg ej heller efter Omstændighederne fandt meget urolig, skjøndt hun havde begyndt at pakke ind, paa Overtalelse af en heel Deel af vores Venner og andre, der vare komne at tilbyde deres Tieneste. Næsten med Trodsighed afviste jeg disses Tilbud, saa endog nogle gik deres Vei. — Brandanstaltnernes Foresatte vare saa eenige med mig i at der ingen Fare var, at der ikke var en eeneste Sprøyte eller andet Rednings eller Slukningsredskab noget Sted uden for Holmen, hvor de vare, men ikke, det jeg saae, bleve brugte. Men inden jeg havde været tre Minuter hiemme skriger man, og paa een Gang ca. Kl. 6 var der Ild i det lige overfor liggende Magazin, i Peschiers Gaard³⁾ ved Siden af mig, og i Nicolai

¹⁾ Tømmermester, Brandmajor Joh.Boye-Junge. Hvormeget den Beskyldning, Pram fremsætter mod ham, har paa sig, er ikke let at sige. Fra flere Sider blev hans Virksomhed under Ildebranden stærkt lastet. ²⁾ Anton Frederik Lützow (f. 1744 † 1819) var 1790 bleven Kommandørkaptajn og 1792 virkelig Ekvipagemester paa Gammelholm. ³⁾ Den bekendte Handelsmand Pierre Peschier (f. 1746 † 1812), der beboede den nuværende Landmandsbanks Bygning.

Taarn, 600 Skridt bag os. Nu løb jeg ud for at skaffe Slukningsanstalter, og til Forebyggelse af videre Antænden, Segl (!) at hænge paa Huusene og væde med Sprøyter. Ingen Søeofficier paa Holmen vilde give Ordre. Kiærulf og Lützwow vare beskæftigede med Magazinet. Jeg fik Kronprindsen personlig til at skaffe Segl og Behør, men inden jeg dermed kom var Branden i Magazinet allerede saadan, at der var Fare for at qvæles af Luerne at gaae over Gaden til min Dør. De tilstedeværende paa Pigerne og min Kone samt et Par andre nær vare gaaede med hver et Stykke, en Stol, en Potte, et Kobberstykke osv. Min Kone, halv qvalt af Røg, maatte nu strax bort, for ej reent at qvæles. Jeg tog et Stykke, Gud veed hvilken Ubetydelighed, og fulgte den unge Reventlov¹⁾ og en anden med noget hen til Harmonien²⁾, hvor den første Flytning blev besluttet. — Uagtet nu Ilden i Peschiers Huus virkelig var slukt, og heller intet andet Huus paa denne Side Canalen brændte, saa var dog den Reise fra vor Dør til Comædiehuset saa græsselig formedelst Heeden fra det brændende Magazin, at begge mine Hænder bleve forstegte (skiøndt ej farligen) og at jeg umelig meere ad den Vei meere (!) kunde komme ind i Huset. Jeg havde heller ikke kommet ind, ej heller ikke været at redde fra at brændes levende, dersom ikke Tværbygningen af Naboeaarden havde været nedreven, og vi derover kunde kommet ind og ud bag fra Hummergaden. — Der var nu ingen flere i Huuset, og for os endnu lidt eller intet reddet, men nu slæbede Rikke, min Tiener og jeg hvad vi kunde ned i den lukte Ende af Hummergaden. Der kom Justiceraad Lawätz³⁾ til, som endnu til det sidste Øyeblik hialp os kraftigen. Men inden faae Minuter var Trappen

¹⁾ Muligvis Christian Ditlev Reventlow (f. 1775 † 1851), der paa denne Tid laa ved Universitetet for at forberede sig til juridisk Examen. ²⁾ Den bekendte musikalske Klub, hvis officielle Navn var „Det harmoniske Selskab“. Den var stiftet 1778 og havde i de mellemliggende Aar vundet stærk Tilslutning, saa at den paa denne Tid var Byens fashionableste Klub, der foruden Musiken tillige dyrkede Selskabeligheden. Efter forskellige Flytninger var den nu havnet i Vingaardsstræde, hvor den havde til Huse i Vinhandler Colstrups Ejendom, det nuværende Nr. 6 (Se: V. C. Ravn, *Konserter og musikalske Selskaber i ældre Tid.* 1886). ³⁾ Formodentlig Kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet Chr. Otto Lawätz.

saa bespændt med Røg, at jeg, da jeg sidste Gang gik ned ad den, nær var bleven qualt og liggende til der at begraves mellem Asken. Kl. var nu omt. 7.

Der blev i denne eene Time eller mindre virkelig reddet en Deel, meere, det vi siden have opdaget, end det fra først af havde været at formode; men meget blev. — Min Skræder havde i min Fraværelse forsøgt at redde mine Bøger. Han havde faaet fat paa en stor Sængekurv, og deri lagt, hvad han ansaae for de vigtigste Bøger. Dette var godt nok betænkt, at de ey skulde gnaves; men da den skulde ud af Dørren, var denne en Alen smalere end Kurven, som desuden var bleven saa tung, at det var umueligt at bære den. Endeel Bøger fik jeg nu i Sække, men det blev af de mindre elegante, og desværre tillige virkelig de mindre vigtige.

Min Kone har sagt mig, at hun vilde gjøre Dig den ubehagelige Fortegnelse paa, hvad Du ved Dit Venskab i at betroe os Dine Ting har tabt. Jeg veed ikke, om hun deriblandt nævner Din Rousseau, som er ikke meere. Den gjorde i Kurven Selskab med min 70tomige Voltaire, min Papier-Velins Campbelske Shakespear, Rainal¹⁾, Sulzer²⁾, Rollin³⁾, min kiære de la Motte le Vayer⁴⁾ i 14 Tomer, min algem. Weltgeschichte, alle mine Danica og Suecica, af de skønne Videnskaber, mine Excerptbøger, en Deel af mine Manuscripter, mine Regnskaber, alle mine ej faae periodiske Skrivter osv. osv. osv.

Med Resten, som bestod i sex Sække Bøger, i alle vore Sængklæder, de fleste Kobbere, nogle Sække skident Linnet — alt det reene brændte eller blev stiaalet — og noget Skramlerie, gik nu Toget imellem Gader, hvor man spillede Kister og Skabe, Gryder og Sængestæder ud af Vindverne, slog sig frem og for som rasende, alt under en uophørlig Hagl af store nedstyrtende Gløder, op til Harmonien. Det gik langsomt, og hvert Skridt var Livsfare. Jeg bar paa min Ryg Byrder, som jeg ellers neppe

¹⁾ Historikeren og Filosofen Guillaume Thomas Raynal (f. 1713 † 1796).

²⁾ Æstetikeren Johann Georg Sulzer (f. 1720 † 1779). ³⁾ Historikeren Charles Rollin (f. 1661 † 1741). ⁴⁾ Francois de la Mothe le Vayer (f. 1588 † 1672), Historiker og Filosof.

kunde rokke. Inden vi — vi betyder begge Pigerne, en spælemmet Tiener vi have siden Du forlod os, og Justiceraad Lawätz — have i to eller tre Repriser Ende herpaa, saa vi allerede Laxegaden i himmelhøy Lue, og nu vare allerede Admiralitetet med Tilbehør, samt Huusene ned ad mod Holmens Broe brændte. — Vi fik fra Harmonien, hvor Faren nærmede sig med hvert Minut bragt til Lawätzes ud i Storekongensgade.

Men paa den samme Tid, da Ilden greb det store Magazin paa Holmen, greb den, som sagt, ogsaa Nicolai Kirke. Dens Taarn faldt meget snart, og udbredte Branden til Færgestræderne, Kirkestrædet osv. Bestyrtselsen over at see Ilden der havde den Virkning, at man glemte aldeles at tænke paa at redde noget. Det fortræffelige Trykværk, som hørde til Nicolai Kirke, blev ganske ubrugt, og man forsikrer, at der til at slukke eller standse Ilden blev hverken der indtil lige op til Assistancehuset, eller ved Canalen lige op til Comædiehuset ikke blev brugt saa meget som en Spand Vand. — Kl. mellem 11 og 12 endnu Fredag Aften brændte Bogtrykker Schulzes¹⁾ Gaard, hans heele Trykkerie, alt hans meget anseelige Forraad af Papirer, alle hans Forlagsbøger, og paa lidt nær hans Boglade. Næste Dag brændte og hans Bryggergaard²⁾ med dens Magazin og Inventarium. Han tabte for henved 50,000 Rd. Løvedag Morgen brændte Bastholms³⁾ Gaard, og dermed hans ikke ubetydelige Bibliothek, hvoraf intet blev reddet. — Assistancehuset blev reddet; men Panterne bleve udflyttede, og kom saaledes i Uorden, at det er næsten det samme som om det var brændt. Udlaanet er standset til videre. Ilden kom op til Skovbogaden. Strax derved boer den rige Uldal⁴⁾, med sit store Bibliothek. Han gav en Deel Penge ud for at faae reddet, og lovede mange fleere. En Ma-

¹⁾ Bogtrykker Johan Frederik Schultz (f. 1756 † 1817). Han ejede paa denne Tid Gaarden paa Hjørnet af Højbroplads og Læderstræde, hvor han havde sit Bogtrykkeri. ²⁾ Kompagnistræde Nr. 49. (se: Rahbeks Erindringer. IV. p. 358-59). ³⁾ Den bekendte rationalistiske Præst og Forfatter, Christian Bastholm (f. 1740 † 1819). Han boede Gl. Strand 13. ⁴⁾ Peter Uldall, Generalfiskal, (f. 1743 † 1798), havde ved sit Giftermaal faaet en meget stor Formue, som han bl. a. anvendte til at erhverve sig en betydelig og værdifuld Samling Bøger og Haandskrifter. Hans Bopæl var Vimmelskaftet 24.

tros lod sig ved Løvte om 10 Rd. formaae til at stige op paa en Gavl, hvor Faren var truende for Gaarden og øyensynlig for den, som der skulde styre Slangen. Han reddede Gaarden, men krøb halv stegt halv død ned. Da han siden meldte sig om sin Præmium, bød Skurken paa de 2 Tønder Guld ham 3 Mark. Dem afslog han, og skaffede sin ved Accorden tilstædeværende Capitains Attest for at han var Manden; men Matrosen maatte nu nøjes med 2 Rdl. — —

Nu skulde man troe, at om Branden, fordi den var stærk, og det blæste dygtig, ikke før havde været at standse, skulde det dog skeet ved de to Torve, Gammel og Nytorv, samt det brede Raadhuusstræde. Men skulde Du troe det? Sprøyterne, som hidtil kun havde været brugte tre Steder ved Uldals, ved Assistancehuset, og ved Ankers¹⁾ Gaard paa Hiørnel af Vingaardstrædet og Kongens Nytorv, samt længere op i Vingaardstrædet, og ved Ulkegaden, hvor de alle tre Steder havde giort deres Virkning og fuldkommen standset Brandens Fremgang, kom Kl. 2 Løverdags til Raadstuen og Raadhuusstrædet, uden at mødes med en Draabe Vand, end sige nogen eeneste Sprøyte. Alle reddede deres Sager, overgave Bygningerne, og Brandhielperne vare ledige Tilskuere, eller reddede for dem selv. Følgen var, at Ilden der gik fremdeles frem, hvor der var noget at brænde. Med Vaisenhuset brændte aldeles Prof. Birkes²⁾ smukke Bibliothek, og hans kostbare Oplag af Abulfeda. Havde Volden kunnet brænde, saa havde den brændt med.

Hvad der nu er brændt er alt hvad der indeholdes i den brillelignende Polygon: Vingaardstrædets søndre Side, og den nordre fra Nabohuset ved Harmonien op til Hvælvingen; den søndre Side af Østergade fra Halmstrædet eller ligefor Hof- og Stadsretten, Amagertorvs og Vimmelskiftets søndre Side, og den nordre fra Uldals af, Klædeboderne til Frue Kirkegaard Nørregade ligesaa, altsaa Langes Huus, som dog først fik alting red-

¹⁾ Den tidligere omtalte Bernt Anker, der havde sin Gaard Nr. 145 paa Kongens Nytorv. ²⁾ Andreas Birch (f. 1758 † 1829), der Aaret efter udnævntes til Domprovst i Roskilde og 1804 blev Biskop over Lolland-Falster, 1805 i Aarhus Stift.

det; den anden Side af Nørregade indtil Bispens¹⁾, heele Studiestrædet paa Bispens Gaard nær; der bag skraas over Quarteret til bag Kals²⁾ Gaard i St. Pedersstrædet, Larsleistrædet og til Nørre Vold. Strækningen Volden ned igiennem til Vartov; den nordre Side af Farvergaden den nordre Side af Compagniestrædet til Knabroestrædet, deftes østre Side til Snarregaden, heele Snarregadens nordre Side, alt nede om Stranden fra Henriques³⁾ lige til Holmens Broe, og — alt hvad der indbefattes indenfor denne Contour.

Du kan intet Begreb gjøre Dig om den Virksomhed, hvormed man — hvilket *man* især betegner Landsoldaterne, reddede Folks Tøy og Indboe, hvoraf ingen synderlig har tabt noget, uden hvad jeg alt har nævnt, og hvad der blev umueligt for os ved Holmens Canalen og de i Gaderne næst vesten for Nicolai Kirke angaar; men heller ikke kan Du forestille Dig saa liden, saa ingen Virksomhed til at redde Huuse; da der den heele Tid ikke noget Sted saaes saa mange Vandsluffer eller Sprøyter, som ellers, naar der gaaer Ild i en Skorsteen. Synderligt var det og, Pøbel, Arbeidsmennisker, var det man mindst saae, paa Landsoldaterne nær, langt flere velklædte Studentere, Riddere, Kammerherrer ofl. var der til at bære Vand og arbeide.

For de med store Dynger af reddede Sager paa Volden og de ubrændte Torve udflyttede var der strax næste Morgen Telte anskaffede. De, som ej have faaet sig indlogerede hos andre, boe nu deels i opslagne Fiælehytter langs under Voldene, deels i en paa Nørrefælled formelig anlagt Leir. I denne sidste skal der dog nu kun være 1200 Mennisker, og det for det meeste saadanne, som derved have vundet, da de før sultede paa Lofte, og nu fødes paa offentlig Bekostning i disse Lærreds Pauluner. De brandlidtes Antal, eller deres, som bleve huusvilde, angives til cr. 20,000, og de afbrændte private Huuses Antal henved 1000.

Næste Dag efter Branden var der allerede paa Slotspladsen

¹⁾ Nicolai Edinger Balle (f. 1744 † 1816). ²⁾ Professor Abraham Kall (f. 1743 † 1821), der boede i St. Pederstræde 116. ³⁾ Formodentlig den bekendte Handelsmand, Agent Abraham Moses Henriques, der boede Gl. Strand 19.

opbyggt med Tag et ganske kiønt Interims-Bindingsværks Huus; og nu er der alt en syv otte Gader, med meere end 100 Huuse af samme Slags. — Alle de gamle Muure ere enten selv faldne, eller forskiørede nedrevne for ej at falde og slaae Folk ihjel. — Der tales meget om Subscriptioner, for at bygge Huuse for de fattige til Vintren; men da Enthusiasmen i at yde Brandhielp i Fior da Slottet var brændt, var saa stor, saa er det pudseerligt, at nu saa godt som ingen Brandhielp af mindste Betydenhed høres, uden en Sum, som Peschier skal have faaet sendt til Ud-deeling fra Engelland.

Brandcassen¹⁾ skulde betale 4,000,000 Rd. og ejer kun 1,900,000 Rd. Uldal og et Par til, hvis Huuse bleve reddede, paastaae at Brandcassen skal gjøre Bankerot. Da Kongen og Staten og Verden ikke er tient med en saadan Bankerot af over 2 Millioner, hvilket vilde gjøre det forskrækkeligste Bouleversement i alt hvad der hedder Eiendomsvæsen og blive mange Tusendes Forarmelse og Hungersdød, saa skal Kongen i Dag have resolveret at komme Brandcassen til Hielp, paa hvad Maade vides ikke, kun saa ikke al denne Formue skal annulleres for Eierne og deres Creditorer og Creditorers Creditorer.

Ædle Broder Olufsen! Du har her maaskee meere Detail end Du skiøtter om; men veed Du ikke dette før, saa kan det dog have sin Interesse. Saa lange Breve skriver dog ikke enhver, og stort kortere kan en Synopsis af denne stedse vigtige Tildragelse dog ikke fattes. — Nu til os; Vi have tabt meget. Du seer hvad jeg har tabt i Bøger, som jeg fortalte oven. Paa Speilene, nogle Stole, Sôphaen og et Thebord samt mit Skrivebord nær, er alt hvad vi havde af Meubler — Aske²⁾. Alt Bordtøj, endeel Kiøkkentøj, næsten alt Linnet, alle Sængesteder, og tusinde Ting, hvis Vigtighed man ej mærker, førend de ere

¹⁾ Kjøbenhavns Brandforsikring, oprettet 1731. Kassen blev hjulpen ud af denne Klemme ved et Tilskud fra Statskassen og ved Opnaaelsen af en kgl. Garanti indtil et vist Beløb. Desuden afkortede man 20 Procent i Erstatningsløbene for Grund og Rudera og udbetalte kun Halvdelen af Erstatningen kontant, medens man for den anden Halvdel udstedte 3 Procents rentebærende Annuitetsbeviser, der successive skulde udtrækkes. ²⁾ jfr. Rahbeks Erindringer. IV. p. 353. *

borte, ere borte; men dog ogsaa noget have vi igien; og dette noget er, paa noget lidet nær, som vi have fuldelig Raad til at anskaffe os, i det mindste til videre nok. Det kommer os nu fortreffelig tilpas, at jeg har i Fior havt, og har i Aar saa usædvanlige Indkomster af Krigssøepassene, at jeg faaer 2—300 Rd. tilovers til de savnede Fornødenheder; dermed ere vi meget fortreffelig hiulpen. En Rigdom har jeg desuden ved denne Leilighed opdaget, at jeg allerede fra før af er i Besiddelse af; det er i min Kones Siel en Kiækhed, en Standhaftighed til at finde sig i en saadan reel Ulykke, som jeg med al Kundskab og Erkiendelse af hendes mange prægtige Egenskaber dog ikke havde Formodning om. Denne lagt til mit Sanssoucivæsen, som gjør mig følesløs for al slig Kummer, formindsker Ulykken saa meget, at den allerede ikke bør hedde Ulykke meere. Læg dertil, at jeg ved denne Leilighed har strax i de første Øyeblikke erfaret saa meget ædelt Venskab, hvor jeg ventede og hvor jeg ikke ventede det, at jeg troer tyve Familier have tilbudet os Giæstfrihed; at Com. Kiærulfs, som vi toge vor Tilflugt til, vilde endelig beholde os ej allene i Sommer men og til Vinter, og bleve næsten vrede, da vi ej toge derimod meere end i 4 Uger; at vi have nu hos (?) Huwalds¹⁾ deilige Sommerværelse paa Manchesterfabriken²⁾, og ret god Leilighed til Vintren for 150 Rd. — at jeg har havt Leilighed til af Postcassen at skaffe de sande fattige en Hielp af 2000 Rd. — — og at alt dette crones med et Brev fra Dig, saadant som det sidste, et sandt Nobilitationspatent for os begge, bedre end det nogen Konge eller Keiser har givet — o ved at betragte all dette var jeg uskionsom mod Forsynet og mod Eder alle i Ædle, om jeg ej erkiendte mig at have vundet ved Branden.

Jeg har gjort Dig Rede for, hvorledes jeg kan undvære det, Dit Venskab saa ædel tilbyder mig; at jeg nemlig uden at gjøre mindste Gield kan strax opfylde det vigtigste af, hvad jeg har

¹⁾ Huwald var Sekretær og Bogholder ved Fabrikvæsenet og havde sin Bopæl i Byen i den saakaldte Steenbuks Gaard ved Stranden. ²⁾ Angaaende denne Fabrik, der fra at drives af Staten senere var gaaet over i privat Entreprise, kan henvises til C. Bruun, Kjøbenhavn. III p. 509 ff.

tabt, og inden Aarets Udgang maaskee alt; da jeg har af Theatret blandt andet en Benefice tilgode for min Operette¹⁾, som blev spillet 4 Gange sidst i Enden af Mai med meget Bifald, men jeg vilde da ikke modtage Beneficen af Frygt for at Veiret var for smukt. — Jeg skriver til Vintren eet maaskee to nye Stykker til. — Theatret er ikke brændt, og det var mig sidste Saison meget gunstigt. Paspengene vare ogsaa endnu og tør i Aar blive meget gode, ere det alt. — Dette Regnskab skylder jeg Dig, inden jeg siger Dig saaIedes Tak for Dit Tilbud som den, der ej modtager det. Du fatter, at jeg føler og erkiender mig Din Debitor, for ej allene den tilbudne Sum, men for enhver Sum, som Du kan behøve og jeg skaffe; og at jeg aldrig kan betale Dig min Gield, uden med de Følelser i mit Hierte, som Du selv har Hierte til der at skielne og vurdere, og som beholde deres indvortes Værd for Dig, det veed jeg, hvorledes jeg end realiserer i numerair Representatif det jeg skylder Dig.

Jeg hilser Dig fra Dine Venner; blandt dem især nu, fra vor Schwartz. Ogsaa ham har denne Leilighed lært mig at kiende. Jeg mødte ham, anden Dag efter at det var brændt for os. — Hvordan gaaer det, hvad har Du tabt? — Meget. — Jeg troede den Gang at have tabt meere end jeg virkelig havde tabt. En Commode, hvori alt min Kones Sølv og Guld, og alle hendes Penge laae, var borte, men kom efter fem Dages Forløb igien. — Jeg sagde ham det. — Da er det vel jeg er ved Muffen, sagde han, tog frem sin heele Skat, 60, 70 Rd. Gudskeelov sagde han, jeg har her nok for det første Øyeblik. Jeg er ikke rigere, som Du veed, end at jeg kalder dette at være ved Muffen. — Jeg havde Vanskelighed med at faae Mennisket til at beholde sine Penge, som jeg dog virkelig ikke behøvede. Gid jeg havde behøvet dem, at der kunde være noget ved min Refus.

Min Kone hilser og takker Dig selv.

Din Broder, som jeg i disse Aaringer har været saa lykkelig at skaffe aarlig 100 Rd. at fortiene, og lidt til, lægger nok

¹⁾ Serenaden. Pram husker forøvrigt fejl, den blev kun spillet 3 Gange i Maj 1795 og, da den opførtes for 4de Gang ($\frac{1}{11}$ 1795), var det til Indtægt for Forfatteren.

en Lap her inden i til Dig. Stakkels gode Diævel. Han har i Vinter lidt meget. Han og Konen og Børnene have skifteviis været syge. Det er overstaaet, men hans Forfatning er snaus. Jeg hjælper ham saavidt jeg kan. Gid jeg var rig, saa hialp jeg ham kraftigere. Han er bleven Postskriver, og bliver det, haaber jeg, snart med kgl. Gage; nu gagerer den gamle Æsel Justice-raad Fischer¹⁾ ham, luset.

Gud velsigne Dig. Vær stedse min Ven som jeg er Din.
Pram.

Fru Pram til Olufsen.

D. 11. Juli 1795.

De faaer i Dag et meget langt Brev fra Pram, gode Olufsen, og hvad jeg skriver Dem er vel tilovers, siden han giver Dem formodentlig en meget omstændlig Efterretning om Kiøbenhavns Uheld. Men jeg formoder, at De gierne seer et Par Linier fra mig ogsaa, for at see hvorledes jeg i alt dette er tilmode. Tak først for Deres varme Deeltagelse i vores Skiebne, ja jeg er forsikkret om, at Deres første Tanke var hos os, da De fik Efterretning om Canalens Ødelæggelse og jeg maatte ikke kiende Dem ret, om jeg ikke kunde forestille mig en Deel af Deres Følelse i det Øyeblik. Jeg er et afbrændt Menneske det er sandt, men jeg bær min Skiebne med god anstændig Fatning som det sig bør. Det angaaer jo kun disse smaa udvortes Ting, som ere gode nok i sig selv, men som jeg for min Deel gierne undværer. Vi har nu ingen Lysekrone, ingen Lampe, intet smukt Porcelain og pyntelige Glas og forsøvede Kurve etc., men vi kan lade os nøie med mindre indtil bedre Tider, og kommer de end aldrig, skal det ikke koste mig et eneste Suk. Vores Ulykke var, at vi en heel Time gik i den største Tryghed og saae paa Holmens gyselige Ild uden at tænke paa, at det var mueligt, at den kunde ramme Canalen, og da den med Vold brød ud i det store Magasin lige over for os, blev Røgen og Heeden saa utaalelige, at det kun galdt om at faae de første Nødvendigheder reddede, som Linned og Sengekæder og slige Ting, der i Sække og Byldter kunde styrtes ned

¹⁾ Justitsraad C. Fischer var dengang Post-Inspektør i det norske Postkontor under Postamtet.

af Trapperne. Dette var Rikkens og mit første Arbeide, men da Ilden blev alt meer og meer truende, opfyldtes Huuset i Hast af dem, der kiendte os, og de hialp os til at redde adskillige Ting, som Commoder, Speile, Sofa nogle Stole, Deres Chatol og vore smukke Kobberstykker. Af dette sidste Slags maae jeg fortælle Dem med Bedrøvelse, at De har mistet en betydelig Deel, som just var tagne ned af Væggen og lagt paa et Skab i det lille Cabinet som stod og brændte af Mangel paa Hielp. Det er ikke det eneste af Deres der gik i Løbet, men andet mere, som De vil erfare, naar De kommer tilbage. Da Røgen endelig drev mig ud af Huuset, tog jeg min Tilflugt over til Kierulfs paa Holmen, hvis Huus ikke var udsat for Ilden, da Vinden bar fra den Kant, og der opholdt jeg mig de første Uger efter dette Uheld. Det var en underlig Forfatning i de første Dage ikke at eye meer Linned eller Klæder end det jeg havde taget Flugten i; noget af det Slags vidste jeg vel var kommet ud af Huuset, men hvor det var vidste ingen. I den almindelige Forvirring var Folks Gods bleven forflyttet fra et Sted til et andet og omstrøet til alle Verdens Kanter, og usikkert var det at faae noget igien af, hvad man vidste var bragt ud. En stor Kuffert fuld af reent Linned, som blev sat paa Slotspladsen, er bleven aldeles borte og mange andre Ting, som ikke kan opregnes. Prams Sikkerhed forvoldte, at han mistede næsten alle sine Bøger, da hans Om-sorg allene gik ud paa at redde Huuset, men der var desværre ingen Hielp at faae. Overalt sporedes de sletteste Anstalter og Forvirringen i sær ved Nicolai Taarns Antændelse og den rasende Ild, der udbrød i smaa Gaderne der omkring, blev saa stor, at der blev intet giort for Byens Frelse. Vi har været saa lykkelige at faae for i Sommer Huvalds forrige Værelser paa Manchester Fabriken, som De vel kiender, og her ere vi udflyttede med vores liden reddede Boehave, og kan have det ret behageligt. Gid De gode Olufsen var her hos os paa dette smukke Sted, hvor skulde vi ikke spadserere sammen, og glæde os over alt det smukke, vi kunde opdage. Glad er jeg inderlig at være sluppen ud af Byens ræsomme (!) Ruiner og al det Gruus og qvælende Dampe. Det var mig dog altid en underlig Ting at gaae forbi

vores nedfaldne gamle Bolig, jeg kan ikke sige, at det synderlig morede mig. Til største Lykke har vi tillige med Værelser her faaet et stort Stykke af en vidtløftig Have, som laae gandske udyrket i Sommer. Dette giver Rikke og mig meget at bestille. Der maae graves, opryddes, saaes, plantes, vandes hver Aften, kort sagt vi har Hænderne fulde, og jeg kan ikke sige Dem, hvor meget det fornøyer mig og hvor vel jeg befinder mig efter saadant Arbeide paa Legem og Siel. Gid De var her hos os. Min gode Rikke har viist sig ret prægtig i vores Uheld. Det maae jeg fortælle Dem, hendes Troskab og utrættelige Flid i at hielpe os af yderste Kræfter har giort mig hende endnu kierere end før, hun vilde ikke forlade Huuset, førend man raabte til hende, at det var Tiid at gaae, om hun vilde redde sit Liv. Seer De gode Olufsen den Lykke har jeg. Tak for det ædle Tilbud i Brevet til Pram. Det er i Nøden at man skal kiende sande Venner. Lev vel gode Olufsen. Marie Pram.

Pram til Olufsen.

Beste Broder Olufsen.

Du har haaber jeg faaet de tvende meget vidtløvtige Breve, som min Kone og jeg skreve Dig til under Consul Wulffs Adresse i Julii. Hvorfor høre vi siden slet intet fra Dig. Med Begiærighed spørger jeg paa det Classenske Comptoir hvert Øyeblik. Med Glæde hørde jeg der en Beretning, som Du for ikke længe siden har indsendt, meget berømme. Derfra fik jeg i dette Øyeblik indsluttede fra Fideicommisset. Jeg havde ikke foresat mig at skrive Dig til i Aften. Jeg venter nu i 4 Maaneder Brev fra Dig. Jeg har heller ingen Tid uden til at bede Dig ufortøvet glæde os med Efterretning fra Dig, og at fortælle Dig, at vi retablerede efter vor Brandskade befinde os heel vel; min Kone har været i Høst snart bedre end hun plejer; jeg mod Sædvane lidt skranten, hvilket tildeels kan komme deraf, at jeg siden Branden ingen Ting har bestilt.

Endnu engang — o nei endnu til mit sidste Aandedrag —

Tak for Dit velsignede sidste Brev, der gjør mig stolt af Dit Venskab, og glad for at Verden har slige Siæle.

Lev lykosalig.

Din Pram.

Khvn. d. 7. Novbr. 1795.

I Aften spilles for min Regning Syngestykket de Sorte Næser, som i Foraaret blev opført med stort Bulder. Jeg har i disse Dage kiøbt Bøger, saa jeg har, troer jeg nu saa mange som før Branden. Der er i disse Dage Auction over de classenske Doubletter. Jeg har for Resten Feber; men til den faaer Ende paa mig har jeg Hierte ganske for Dig.

[Udskriften lyder:

Til Hr. Chr. Olufsen.

Lærd dansk Reisende.

Hr. Consul Wolff ombedes at besørge dette Brev snarest mueligt til Adressen, da Hr. Olufsens Opholdsted sandsynligen er Dem bekendt].

Olufsen til Pram*).

London d. 16. Novbr. 1795.

Dersom Du er ligesaa stor Elsker af at længes som Rousseau var af at være hovedsvimmel, saa bør Du være mig forbunden, fordi jeg først i Dag siger Dig Tak for Dit Brev af 10 Juli, og fortæller Dig tillige at jeg lever, eller rettere, at jeg ikke er død, eller rettest, at jeg ikke er mere død end jeg pleier at være. Jeg sætter naturligviis forud, at det er muligt, at man kan længes efter at vide saadant noget, i det mindste maae jeg antage denne Mulighed hos Dig, og jeg skulde derfor for meget længe siden have sagt Dig dette, og mere, dersom det ikke havde været mig baade moralsk og fysisk umuligt. Jeg vilde ikke skrive Dig til, før jeg vidste, om Du var til eller ikke, mindre for i sidste Fald at spare mig Umagen, end for det usigelig Tomme, der er i at skrive Breve til døde Folk. Nu er det vel rigtigt, at Du, fem Uger for sildig, gav mig Lys i denne Sag, men uheldigviis var dette Brev af 10 Juli rasende længe underveis, og

*) findes hos Øst 1835, Nr. 34. p. 265 ff., Originalen har jeg ikke sét, men den synes at være nøje gengivet.

naaede mine Hænder først den 26 October. Aarsagen var denne: Da jeg forlod London i Midten af Juli, bad jeg Consul Wolff at beholde mine Breve, indtil jeg lod dem affordre ved at melde min Adresse udi i (!) Landet. Brevet ankom et Par Dage efter min Bortreise, og Wolff, som troede jeg var endnu i Byen, sendte det med Pennyposten til mit Logis. Jeg kom tilbage i Begyndelsen af October, tog et andet Logis, og besøgte ikke min forrige Vært; men Hændelsen magede det saaledes, at vi besøgte hinanden paa Gaden, hvor han fortalte mig, at han havde et Brev, som han havde været i stor Forlegenhed med. Denne Fortælling kan forklare den bemeldte moralske Umulighed. Nu til den physiske. Man har Exempler nok paa, at moralske Umuligheder ere ikke altid saa saare uovervindelige; ogsaa kunde jeg gjerne have skrevet, endskjøndt jeg var inderlig arrig og bedrøvet tillige over en saa sælsom Tilsidesættelse; jeg vidste gennem et par hurtigere flydende Canaler allerede det vigtigste af Din Andeel i Branden; men saalænge jeg reiste omkring havde jeg kun lidt Tiid; jeg var desuden stærk stemt til at troe det hastede ikke, og da jeg omsider fik Tiid i London, saa spildte jeg næsten fem Uger med at ligge i Sengen og være syg, nogle faa Dage undtagen, da jeg krøb ud for at see Kongen blive stenet¹⁾, møde min forrige Vert, og forkjøle mig, hvorved jeg fik en Recidiv med hvilken jeg krøb til Sengs igien. Denne Sengeligen udgiorde dog egentlig ikke hiin physiske Umulighed; jeg skrev tverimod netop i Sengen, naar *lucida intervalla* indfandt dem, en heel Bog Papiir fuld af megen oeconomisk Viisdom samlet paa Albions frugtbare Sletter, som jeg sendte hiem for at retfærdiggjøre mig for den yderlig fornærmende Mistanke, at jeg ikke gider, eller ikke kan skrive noget, som ingen gider læst, eller som dog ikke bliver læst, i det mindste. Men Repræsentationsaanden leve! Jeg holder stundom selv meget af den. Imidlertid tilstaaer jeg, at jeg har givet mig megen og forgieves Umage for at begribe, hvad mine Reiseiagttagelser skal bestille i andres Hænder end i Mine. Tak fordi Du underrettede mig om, at der

¹⁾ Georg III (f. 1728 † 1820). Om Grunden til Misstemningen se længere henne i Brevet.

gives Dem, der formene at kunne begribe det. Nu, denne oeconomicke Viisdoms Udtryk ved sandselige Tegn var det, der borttog gandske fysisk al min Tiid under Sengeperioden.

Siden baade Du og Din Frue have valgt den bedste af alle mulige Maader til at betragte ubehagelige Hændelser den nemlig, at ansee dem som Smaating, saa har jeg ikke andet eller videre at sige om Branden end at det er kun af kloge Folk man skal vente Klogskab. Jeg vil derfor med Dem være rolig i Henseende til Deres Tab, og glæde mig over at De selv ere i god Behold.

Nu, Ven, har jeg da endt min Tuur heri Landet, og jeg har følgelig en heel Hoben at sige Dig om dette udraabte Land. Jeg hører just ikke til Beunderernes Klasse; imidlertid maae jeg tilstaae, at jeg nu vil taale at høre Alperne og Engelland beundres. Neppe vilde jeg være istand til at nævne een eneste Side, fra hvilken Engelland vilde tabe i Sammenligning med noget andet Land. Det kommer mig for som alle de store Klasser af en Statsborgers Fordringer til Staten og Menneskets Fordringer i det selskabelige Forhold nyde ingensteds større Agt, og større Tilfredsstillelse. Den store personlige Sikkerhed, Eiendoms Helighed, den indførte Ligegyldighed mod de høiere Stænder ere uskatteerlige Fortrin, som Britten nyder, og som de øvrige europæiske Lande kiende kun lidet til. Naturen har ikke været mindre velgiørende end Constitutionen. Den misundelsesværdige insulariske Beliggenhed, det milde Clima, den lykkelige Jordbund, de mineralske Rigdomme ere Beviser herpaa. Og Industrien har med hidtil uparalleiseret Iver og Held benyttet disse Naturskatte. Agerdyrkningen er fortreffelig; Strækninger paa mange hundrede Quadratmile ere saa cultiverede, at de derved ere næsten monotone og kiedsommelige at reise igiennem. Alt dette veed Du, men jeg siger, at Du aldrig kan gjøre Dig et tilstrækkeligt stort Begreb derom uden selv at have seet Landet. Alt hvad der er offentlig, alt hvad der paa een Maade er for Nationen, dens Brug og Bequemhed er uopnaaeligt. Postvæsen, Befordringsvæsen, Landeveie, Canaler, Fabriker have ingensteds deres Lige. Paa ingen Plet af Jordkloden er der saa meget sørget for det daglige Livs Beqvemhed. Alt hvad Naturen frembringer i alle

Egne har man her i den høieste Fuldkommenhed, og alt hvad Sindrigheid, Anvendelsesaand i alle Kunstproduktionens Grene kan udføre. Engelland har et Fortrin, som ikke er meget bekiendt udenlands, det er utallige Opfindelser til det daglige Livs Beqvemhed, som ikke blot bestaaer i Maskiner, eller Redskaber, men i den hele Indretning af Husene. De fleste Reisende see ikke disse Indretninger, fordi de ikke beseer Vandhuse, eller Nat-skrine nøiere end quantum satis*), Kieldere, Skorstene, Kiøkkene o. s. v. Og dog er hvert engelskt Huus fuld af utallige smaae og store Ting, der blive ubekiendt, fordi de enten ikke ere smaae nok til at kunne udføres, eller fordi deres Brug udkræver en Kiede af Indretninger, som feile i andre Lande. Jeg har giort mig megen Umage med at øpsøre og lære at kiende saadanne Ting, fordi jeg er overbeviist om, at intet er nyttigere end at bringe Videnskabernes, Theoriernes og Kunstnernes Haandgreb til at bære Frugt for Livets Beqvemhed.

Nationalstemningen er saare betydningsfuld. Jeg hader Politik; dens Præster have giort det til Skiendsel ikke at hade den. Jeg hader Misfornøielse med en Regiering, der blot er nogenlunde taalelig, fordi jeg veed og seer at Verden er gal, men kan let blive galere, naar man vil gjøre den klog. Derfor ere mange Data til at bestemme den virkelige Basis af den politiske Tænke-maade her undvegne min Opmærksomhed, og desuden er den blot gienmemreisende Fremmede, der mistænkes og skyes eller beegnes artigt, men beværtet kun med Søndags Meninger, neppe den Mand, der bør tiltroe sig at kunne udvikle en saa sammen-vrøvlet Traad. Nogle Anmærkninger paatrænge sig imidlertid enhver nogenlunde opmærksom Iagttager. Der er saa meget snakket om en Revolution i Engelland; om den almindelige Misfornøielse med Ministerium. Ministrene blive tilbudet i det Øieblik de slutte Fred, og da lader hver anden Britte sig slaae ihjel for Cønstitutionen. Ikke med denne, men med Krigen, er det at Nationen er misfornøiet. Almuen og Fabrikantelassen, som lider ved den usædvanlige Dyrhed, er de eneste, Regieringen

*) Øst har formodentlig ved en Trykfejl det meningsløse: satis.

har noget at frygte for, thi de øvrige Classer, som ere rige, lide ikke synderlig ved Krigen og trykkes ikke meget af Dyrheden. Desuden troe de med Ministerium, at der dog paa Slutningen maa være noget at vinde fra Frankerig; Engelland er unægtelig istand til længere at holde Krigen ud, og om end Frankerig faaer Fred med de øvrige Magter, desengageres dog derved blot Landtropper, og ikke en eneste Baad. Ministerne have derfor ikke synderlig Uret i Henseende til deres Udsigter, der ere yderst sandsynlige, men desmere i Henseende til deres Selvklogskab, deres Tillid til Sandsynlighed, der kunne slaae feil, og som de dog sætte Nationens Velfærd paa Spil for. Ministernes Aand gaaer ud over de øverste Classer og den rige Mellestand. Deres Indflydelse paa Almuen og Fabrikanterne er afgjort. Alt hvad der kunde skee var et formeligt Oprør af Almuen, i Anledning af Dyrheden. Men selv dette er ikke sandsynligt. Hele Landet vrimler af Militære, som paa Øieblikket er færdige, og som ofte nok have allerede havt Leilighed til at vise sig i de mangfoldige Opløb, der har havt Sted overalt. Jeg formoder, at Du ikke veed, hvori den nærværende Dyrhed egentlig bestaaer. Hvedebrød (andet vil Engellænderne slet ikke spise) koster: $4\frac{1}{2}$ Pd., 13 Pences, eller 26 Sk. D., omtrent 5 Sk. Pd. Oxekiød, Pd. det bedste, 12 P., det sletteste 7 P. Kalvekiød, Pd. $10\frac{1}{2}$ P., Bedekiød 1 Pd. 11 Pences. Lys Pd. 13 P., Smør, 1 Pd. 12—16 Pences (det engl. Pd. er et par Lod mindre end vores). — Saalænge disse Priser vedvare, og Manufacturerne mangle Arbeide, vil Oprørs-aanden sikkert vare ved, men den er let at dæmpe, ved at gjøre Fred, og den har ingen anden Hensigt end til den øieblikkelige Trang. Revolutionsaand derimod har blot Sted hos den Londonske Pøbel, og et Selskab, *the corresponding society* med dets Affilierede Selskaber er det, som underholder den. Dette Selskab, der som sagt, bestaaer af Pøbel og bestyres af bekiendte Kieltringer er 20—30 tusende Mand stærkt. Det samler sig paa en Mark uden for London ved et Vertshuus, som hedder *Copenhagen house*, hvor den fornemste Directør, Thelwall forklarer *droits de l'homme*, viser Nødvendigheden af Parlamentets Reform, Kongens og Ministrenes Indskrækning o. s. v. samt sende

grove og fornærmende Petitioner til Kongen, og lader al deres Viisdom trykke. De kalde sig selv *Citizens*. Den 28. Oct. var den sidste Samling. Thelwall prækede fra et Stellads, og fire andre Talere gjentog fra fire andre Tribuner deres Ypperstes Lærdomme. Den 29. Oct. foer Kongen til Parlamentet. Jeg var i St. James Park. Det var noget rædsomt i at see ham kiøre giennem en Vrimmel af, som man siger, 60,000 Mennesker, der uophørlig udstødte Forbandelser og Trudsler. Da Pøbelen, thi andet var det ikke, havde bandet sig heed, tog nogle sig for at kaste Steen paa Vognen, og endeel af dem kom rigtig nok ind i den. Dette tilfældige Udbrud af nogle gale Folk blev af Ministerialpartiet tilskrevet *the corresponding society's* Anstiftere. Grenville¹⁾ og Pitt kom nu med de to bekiendte Bills. Sheridan²⁾ paastod derimod, at Tildragelsen var et Anlæg af Ministerne selv; hele London er urolig. Hver Dag anstilles der Møder for at indgive Petitioner mod disse Biller, og der frygtes saare meget for Tumult, om de blive antagne, hvilket man næsten ikke tvivler paa. Den almindelige Misfornøielse med disse Bills er saa stor, og ytrer sig saa tydeligt, saa mandigt og saa stærkt, at om de gaae rolig over fra Forslag til Love, saa har den brittiske Kierlighed og Agt for Rolighed og Orden udstaaet Ildprøven.

Jeg sidder nu her paa denne Øe, og veed ikke hvad jeg skal tage mig for. Jeg har skrevet hiem for at faae det at vide. Du kan faae det at vide før jeg, og derefter bestemme, om Du skal skrive mig til her til London eller ikke. Vær imidlertid vis paa, at Du faaer snart Brev fra mig igien. — Din Kone maa ikke blive vred, fordi hun intet Brev faaer. Sagen er, at jeg har virkelig eet færdigt, men jeg glemte det i Isleworth, en Landsby 8 engl. Mile herfra, hvor jeg har opholdt mig et Par Dage. I Dag kom jeg hiem (det er den 24de) og reiser derud i Morgen igien. Med næste Post vil det altsaa sikkerligt indløbe. — Jeg formoder, at min Hiemreise bliver over Frankerig; og jeg haaber

¹⁾ William Wyndham Grenville (f. 1759 † 1834) var 1791 bleven Udenrigsminister i det Pittske Ministerium. ²⁾ Den bekendte Digter Richard Brinsley Sheridan (f. 1751 † 1816), der var en af de oppositionelles Førere.

at see mine kiere kiøbenhavnske Salamandere i Marts. Men jeg veed som sagt endnu intet. Jeg formoder og haaber, at Du bliver ved at være min Ven som jeg er Din.

Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn d 16. April 1796.

Broder og ædle Ven! Du skiænder paa mig i Dit sidste af 25 Martii¹⁾, fordi det er saa længe siden Du fik Brev fra mig. Du har Ret. Jeg begriber selv ikke, hvorledes det er gaaet til, at Du ikke har faaet flere Breve, at jeg ikke har communiceret meere med Dig; men saa skyldig, som Du melder, er jeg ikke. Kun et Brev i, jeg troer, et Aar, skriver Du. Men Du har som jeg seer dog virkelig faaet et Brev fra mig kort før jeg blev syg, egentligen da jeg allerede var bleven syg i November. Du fik end eet, medens jeg var syg, i det mindste skrev jeg Dig temmelig omstændelig til i December, og endnu engang i Januar. Jeg erindrer ikke, om jeg sendte Dig Brevene over Consul Wulf eller Etatsraad Lawätz i Altona. Kan det ikke være gaaet med disse som med det, jeg skrev Dig til efter Branden, at det er bleven noget Steds liggende? saa maae det være. Nu tabt er der ikke stort, naar Du ligefuldt vedligeholder mig Dit Venskab.

Hvorledes finder dette Brev Dig? — Det overdrager jeg nok sikkerst Secretaire Lynges. Du er nu reist til Skotland, er i det mindste paa Reisen. Held følge Dig. — Jeg kiender skammelig lidt til det kiære Skotland; men forestiller mig, at en Reise did vilde være uendelig interessantere end i det Engeland, hvis Folk jeg, med Din gode Tilladelse, ikke kan begribe Mueligheden af at kunne trives blandt for andre end Engelskmænd. Skotterne derimod ere Kiød af vort Kiød og Been af vore Been; og de have den i mine Øyne ikke ringe Fortieneste, at skye Engellændere. I pede fausto. Jeg længes nu saare efter Høsten; thi da kommer Du jo hiem, og bliver saa her næste Vinter for det første. Velkommen velkommen! — Men dog først næste Høst og Vinter! Hvor er da jeg? — Jeg laae syg i et Par Maaneder, kom mig,

¹⁾ Dette Brev er ikke bevaret, lige saa lidt som de senere omtalte fra December 1795 og Januar 1796.

var afpillet til Beenrad men er friskere eller dog vægtigere end nogen Tid; men jeg dør inden Høsten. Det vil gaae mig omtrent som Hornemann. Galdefeberen fik ikke Bugt med mig; der kommer en Forraadnelsefeber eller deslige og gjør Sagen klar. Jeg længes virkelig ikke synderlig efter Døden, men det indseer jeg, at den aldrig kunde komme beleiligere, og jeg omfavner den, naar den kommer, som en Ven, hvis Komme stedse, naar jeg ikke er reent gal, *maa* være mig kiært (!).

Du vil vide, hvorledes vi leve her. Det er sagt, med tre Ord: som vi pleie. Ikke bedre, heller ikke værre. Min Kone skriver Dig til i Dag. Hun gjør Dig, venter jeg, Rede derfor. Jeg kan ikke sige Dig stort meere, end hvad de tre Ord indbefatte. Jeg fortæner mange Paspenge, saalænge Krigen varer og vor Søefart er uden for den; jeg er slet Huusholder med Pengene og følgelig lige rig. Min Helbreds Historie har jeg fortalt Dig. Min Kones er snarere bedre end slettere end den pleier. Humeuret nogenlunde jevnt paa begge Sider. Jeg er, siden Du reiste, blevet halvtredie Aar ældre, og har derved gjort et Stykke af Reisen ind i det fyrretyvende Aar, skulde altsaa intet Barn være længer — men denne Helbredelse for Barnesygdommene, som man skulde troe sikker, Tiden nemlig, mærker jeg ikke endnu nogen Virkning af. Jeg kommer nok til at bære paa mine bemeldte Skrøbeligheder til min Død, om denne end mod Forventning skulde ikke komme førend i det 70de Aar. Naar jeg ikke skal begynde paa en Detail, som vilde udfordre Uger for mig at sammensmøre, og af Dig dog ikke udholdes at læse, saa er jeg færdig med at fortælle Dig vor indenhusiske Historie. Jeg forudsætter, at jeg ikke behøver at sige Dig, at halvtredie Aar virkeligen ingeniunde have forslaaet til at lære os at undvære Dig uden dagligt Savn; men selv Savn lærer man at taale, og at behielpe sig, som man lærer at finde sig i allehaande Lidelser, naar man ikke kan helbrede dem. — O jo vist er der tusinde Ting, som det vilde interessere Dig at underrettes om; men fordi det er tusinde, derfor maa man forbigaae dem alle sammen.

Den politiske Verdens Nyheder veed Du, nærmere ved

Hiertet af Tingene, bedre end vi her i Flippen af Jomfru Europas Skiørt; dog det veed Du neppe, som saa saare let kan komme til at angaae os selv individualiter, at Keiserinden af Rusland har omsider for Alvor besluttet at gjøre ved Sverrig, hvad hun nys gjorde ved Polen; at hun har til den Ende ladet en Armee spadserere ind i svensk Finland, at hendes Floder løbe ud, saasnt de kan¹⁾; og at vi her slet ikke vide, hvorledes vi med dette skal staae os, da det lader som det i disse Dage ganske uforudseet er kommet bag paa vor Forventning. Sandsynligt er det, at Kongen af Preussen hilser os med en 80000 Mand fra den tydske Side, og at vi da ere Lopper, der befinder sig mellem de to Nægle. Ingen behagelig Sandsynlighed. Dog — hvo seer, hvad der om en Time skeer, end sige hvad der skal saa meget til at fuldføre. Polens Catastroph er dog ingen Hverdags Tildragelse.

Saa meget omtumles nu, i en Rad af Aar, den ej uopmærksomme Betragters Sind af Staternes politiske Tidragelsers Beskuelse, at det, helst slappet af en Galdefeber, og af — taber Opmærksomheden, endog om den opfordres af den rædsomste Tordens Rullen lige over vore Hoveder. Han hører den rulle; men den Rullen er kun Lyd, lige til Tordenskyen brister ud i tusinde dræbende Lyn. — Nyt fra vor literariske Verden kunde jeg fortælle Dig i skrækkelig Overflødighed; men hvor meget deraf er det værd at meddele Dig? — Dog noget have vi. Jeg meener Du af Aviserne (nogle andre end de dumme engelske news-papers seer Du dog vel) maa have erfaret Existencen af Dyveke; hvis ikke, saa viid, at der blev til Kongens Geburtsdag²⁾ sidst givet en Tragedie af dette Navn, og af Chr. II. Historie, som meget nøye er fulgt, der virkelig fortjener høy Grad af Opmærksomhed, som et om ej, og det forstaar sig, vistnok ikke, fuldkomment, dog Fuldkommenheden sig temmelig nærmende

¹⁾ Slet saa slemt, som Pram fortæller, var det nu ikke, men Catharina II foretog ganske vist i Begyndelsen af 1796 endel Rustninger, og hendes Maal med disse var aabenbart at bringe det svenske Regentskab til at føje hendes Planer, der navnlig gik ud paa en Forbindelse mellem Gustav IV og hendes Sønnedatter Alexandra (se: E. Holm, Danmark-Norges udenrigske Hist. 1791—1807. I. p. 178 ff.). ²⁾ 30 Januar 1796.

Skuespil. Det gjorde og umaadelig Lykke, ligesom Gulddaasen. Forfatteren var Samsøe. Du kiendte ham dog, den prægtige Samsøe. Han besøgte mig hver Dag, da jeg laae syg. Jeg smittede ham, og da jeg blev frisk lagde han sig. Man havde (man betyder Director Thomas Thaarup, en usel Trompeter) chicaneret ham i Anledning af Dyvekes Opførelse. Følelsen af dette lagt til Galdefebren kunde den altfor hede Samsøe ikke udholde. Han blev heftig angreben og døde Ottendedagen før end hans Stykke blev givet. Efter Bogstaven knuste man hinanden ihjel for at faae Billetter hertil. Bifaldet var til Raserie. — Mad. Rosing, som spillede Sigbrit, faldt i Barselsæng. Mad. Preisler skulde spille den¹⁾. Der blev en Strid imellem vore Dramaturger, hvis Navn nu er Legio, om det maatte tilstedes Mad. Preisler at spille den eller ej. Theater Directionen viste sig Sotter, uagtet min gode og virkelig forstandige Ven Hauch er dens Medlem. Det er aldeles utroeligt, hvormegen Sensation denne lumpne Feide gjorde, og hvor mange ellers gode og fornuftige Mennisker der ved den Leilighed prostituerede sig. Heiberg, som ej forsømmer god Klopfægterleeg, var, det forstaaer sig, med; men han fandt i Malthe Brun²⁾ (der har siden Din Afreise forunderligen tagen sig op i at udmærke sig som Frihedszelot, for at faae den Ære at sendes som Frihedens Martyr til Munckholmen) en Antagonist, af hvilken han første Gang i sit Liv blev overgaaet i Grovhed. — Assessor Falsen, en bekjendt Frihedsven, faldt paa at ville forlige sig med Hoffet ved at skrive en Prolog til Kongens Geburtsdag; han svingede for glubsk med Røgelsekarret, men et Hof har i sligt Fald Næser, der ikke af

¹⁾ Johanne Cathrine Rosing, f. Olsen (f. 1756 † 1853) og Marie Cathrine Preisler, f. Devegge (f. 1761 † 1797). Angaaende den saakaldte Dyvekefejde kan henvises til Overskou, Den danske Skueplads. III. og Rahbeks Erindringer. IV. ²⁾ Den bekendte Frihedsskribent Malthe Conrad Bruun (f. 1775 † 1826). ³⁾ Enevold de Falsen havde til Festforestillingen skrevet en Prolog „Festen i Valhal“ (udkommet anonymt 1796), der var ret ubetydelig men naturligvis fuld af Smiger for den enevældige Konge. Bl. a. fandtes i denne om Danmark følgende, sikkert ogsaa stærkt overdrevne, Ord: „Der Tankens Ytring er som selve Tanken fri“ og denne Ytring gav Malthe Conrad Bruun Anledning til at rette et meget nærgaaende og plumpt Angreb paa Prologens Forfatter (i sit Teaterblad „Svada“. 1796. Nr. 13).

noget Røgelsekar slaaes til Blod. Synden blev ham derfor ikke forglemt; bemeldte Malthe Bruun og mange flere have paskilleret ham paa det grueligste. Denne som og Dyvekefeiden blev for det meeste ført i Aviserne; med en Grovhed over al Forestilling. I det samme fik vi en ny literarisk Altercation. Bispen¹⁾ har, som Du veed, i nogle Aar holdt ascetiske Forelæsninger i Vaisenhuuskirken, som siden Byens Brand holdtes i Garnisonskirken, Søndags Aften ved Lys. En fornem bigot Dame, en vis dum Geheimeraadinde Bülow, faaer for en Maanedstid siden det Indfald at skrive Bispen til, at Aarsagen til det Tilløb, hans Bibellæsninger havde, var at alle Byens Horer samledes der, og horede med Folk, saa at Garnisonskirken var det største Horehuus i Byen. Bispen faaer det endnu enfoldigere Indfald, at lade denne Seddel, der indeholdt med udtrykkelige Ord det, jeg her har anført, og flere Lasciviteter, trykke i Adresseavisen. Men nu kom der en Avertissering, hvori man skiældte Bispen og Damen vexelviis ud — og en Pamphletskreven af Styverjægerne. — Seer Du det er vort literariske Nyt. Vi have faae eller ingen Skrivter af anden Gehalt. Dog have vi og andet literarisk Nyt af ganske anden Art: Du veed dog, at Rothe er død i December. Synderligt, alle vore Literaturmennisker, paa Rahbek nær, tiede ved dette Dødsfald²⁾, som var det en Renteskriver eller jeg, der var gaet fra Comptoiret. Videnskabernes Selskab, som holdt Taler over hver Fat med Baand paa af dets Samfund, holdt sin Mund, da Rothe døde, fordi han inten (!) Baand havde. — Sagen angaaende

¹⁾ Balle havde 1793 begyndt at holde Bibellæsninger først i Waisenhuuskirken og senere, da den var brændt, i Garnisonskirken. Disse Bibellæsninger samlede en Mængde Tilhørere, men vakte ogsaa endel Modstand hos dem, der stillede sig afvisende overfor Kristendommen i enhver Form. I Begyndelsen trivedes Spotten og Modstanden dog kun i det skjulte, men den 16. Marts 1796 fik Balle den her i Brevet omtalte Epistel fra en Geheimeraadinde Bülow, sikkert Else Marie Bülow (f. Hoppe), gift med den bekendte Mæcen og Hofmand Johan Bülow til Sanderumgaard. Som det her meddeles, sendte Balle Brevet uden Underskriften til Adresseavisen og dette affødte en lang Række Piecer, der snart tog Parti for Balle snart for vedkommende Dame, der havde fungeret som Angiverske. (se: L. Koch, Biskop N. E. Balle. p. 118 ff.). ²⁾ Minerva bragte dog en Artikel af Kierulf ved Rothes Død (1796. III. p. 150), Tilskueren en Mindetegning ved Rahbek (1795. Nr. 104) og Universitetsjournalen en Karakteristik ved J. Baden. (1796. p. 24—25).

det norske Universitet er falden bort til en Kgl. Resolution¹⁾, hvorved Hans Majestæts Alviished trods de indhentede Raad fandt det viisere at nægte Nationen Tilladelse til at oprette en Høyskole, men befaler, at den skal finde det tienligere, at anvende sin Formue paa i det Sted at underholde 4 Gymnasier, et i hver af Stifternes Hovedstæder. Hvad synes Du? — Dog Du kan og maa ikke synes noget, førend Du har læst Priskriverne, hvoraf mit har — forundre Dig — været lykkeligt nok til at blive roest af selv min gamle Fiende Baden²⁾ i Universitets Journalen. — Endnu en literarisk Mærkelighed, bedrøvelig, men dog det beste der efter Omstændighederne var at gjøre: Suhm har solgt sit Bibliothek til Kongen, for 2000 Rd. aarlig og 2000 Rd. til hans Enke, naar han dør. Det kan nu ikke længer benyttes som hidtil — dog er det paa den Maade uadsplittet. — Nu nok kiære Olufsen; meget meget for interessant til at skrives — o Ting af ganske synderlig Interesse har jeg, som jeg kunde melde Dig, men som Du maa komme at hente. Du ventes med inderlig Længsel af Din hengivneste Ven og broderligste Broder Pram. Din Broder, som er Skriver for mig, beder sig (!) meget hilse.

¹⁾ Ved kgl. Resolution af 27. November 1795 blev Ansøgningen om et norsk Universitet afslaaet, og det var kun en ringe Erstatning, at det ved kgl. Resolution af 27. Februar 1796 blev tilladt, at Examen artium kunde tages ved de norske Skoler og Anden-Examen opsættes, indtil den kunde falde sammen med Embedsexamen. ²⁾ Jacob Baden (f. 1753 † 1804), Professor eloquentiæ, der stadig havde været Modstander af Tanken om et særlig norsk Universitet. Den omtalte indgaaende Anmeldelse findes i Universitets-Journalen 1796. p. 40 ff. 81 ff. ³⁾ Suhms bekendte store Bogsamling paa c. 100,000 Bind, der stod opstillet i hans Gaard i Pustervig, havde allerede længe ved Ejerens Velvilje været offentlig tilgængelig og, da det st. kgl. Bibliotek dengang endnu ikke havde aabnet Adgang til sine Bogskatte, var hans Bogsamling bleven stærkt benyttet af Videnskabsmænd og Studerende. Det havde først været Suhms Hensigt at skænke Biblioteket til det offentlige og dotere det med rige Pengemidler, men siden, da det st. kgl. Bibliotek og det Classenske Bibliotek var bleven tilgængelige for Publikum, forandrede han sin Bestemmelse og 1796 solgte han det til Kongen mod en Sum af 2000 Rdlr. og en aarlig Livrente af 3000 Rdlr. og efter hans Død 2000 Rdlr. aarlig til hans Enke. Prams Angivelse er altsaa ikke helt rigtig, hvad Pengesummen angaar. Bogsamlingen blev derpaa forenet med det st. kgl. Bibliotek (se: Werlauff, Efterretn. om det st. kgl. Bibliotek. 2 Udg. p. 267 ff).

Fru Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn d. 16. April 1796.

Jeg føler vel, gode Olufsen, at den afbrudte Brevvexling, De saa billig klager over, ikke saa .synderlig kan undskyldes fra vores Side hos Dem, da De ikke engang, som jeg seer af Deres sidste Brev, har faaet det lidet, vi uagtet den styggeste Dovenskab dog har skreven Dem til. Det eneste Brev, De altsaa har seet fra os, er det vi skrev nogle Uger efter Ildebranden, og dog veed jeg bestemt, at Pram siden den Tid har skreven Dem en gyselig stor Pakke til, hvori ogsaa var et lidet Blad fra mig, som altsaa maae være forkommet paa hvad Maade det end er. Dette var saa vidt jeg erindrer sidst paa Sommeren inden vi flyttede til Byen. I den Tid, Pram var syg af den langvarige Galdefeber, fik vi Brev fra Dem, hvoraf jeg saae, at De var underrettet om hans Sygdom, og dette Brev blev besvaret saa snart han begyndte at komme sig; hvorledes dette Brevs Skiebne blev, kan jeg ikke sige Dem. Der kan dog, som De seer, siges lidt til vores Undskyldning, tilligemed dette, at vi siden Ildebranden næsten altid har været i Urolighed paa alle Slags ubehagelige Maader, snart med Flytning ud og ind, snart med Sygdom og andre Leedagtigheder. Jeg maae tilstaae Dem, at Deres Omhyggelighed og velsignede Godhed at underrette os saa flittig i disse halvtredie Aar om alt, hvad der angik Dem, fortjener den største Erkiendtlighed. De kan og være forsikkert, at den boer i mit inderste Hierte og at De usigelig har glædet mig, hver Gang jeg har faaet nogle Ord fra Deres gode Haand. Dermed maae De med Deres sædvanlige noble Gemyt lade Dem nøye, og for alting aldrig komme anstikkende med Forglemmelse, fremmed Væsen, og slige Uteerligheder, som aldrig kan finde Sted iblant os. Noget forundret blev jeg ved at see Deres sidste dateret fra London, siden jeg troede De alt for mange Uger siden var reist til Skotland, og denne Tanke var jeg bleven bestyrket i ved Consul Classen, som alt for længe siden havde fortalt mig, at De havde faaet Deres Reise Ordre. Hvis vi ikke havde troet dette, havde De i disse sidste Maaneder vist havt Brev baade fra Schawrts¹⁾ og os, men vi har længe ventet paa,

¹⁾ Mon Schwartz?

at De skulde underrette os om Deres Ankomst der og altsaa blev vi rolige.

Deres nye Omreisen vil nok tage den største Deel af Sommeren bort, og altsaa seer det desværre langsomt ud med Deres Tilbagekomst. De vil da ikke kunde besøge os i vores yndige Residense i en Baggaard i Store Strandstræde¹⁾, som ligner fuldkommen hvad det udvortes angaaer een af de smukke Boliger, som Ilden har ødelagt i Districtet ved Nicolai Kirke, siden vi agte at flytte herfra til Vinteren²⁾, hvis vi kan faae noget bedre. Man kan dog vel have Haab derom, da der alt er bygget en heel Deel, og de Bygninger, som nu alt er under Tag, kan blive gandske beboelige til Michelsdag. Heele Fridriksberggaden [sic!] og Vestergaden ere næsten færdige tilligemed en heel Strækning omkring Volden, og det bliver formodentlig paa disse Steder vi maae opsøge os en Bolig. Veed De, at Bergsøe er givt siden i Sommer? Maaskee har De havt Brev fra ham for at berette Dem hans vel overstandne Examen, Givtermaal o. s. v. Hans Kone ventes her til Byen i næste Maaned.

Har nogen af Deres kiøbenhavnske Venner skreven Dem noget til om Samsøes skønne Sørgespil *Dyveke*, om det særdeles udmærkede Bifald det fik, og om Forfatterens Død otte Dage førend det blev opført? Maaskee er alt dette Dem fremmed. Det er dog ret kiedsommeligt, at De bliver saa længe borte, der falder tusinde merkværdige Ting for, som De er gandske ukyndig i, og som jeg saa gjerne vilde tale med Dem om. Kom dog snart tilbage. Gid Længsel maae ret falde tungt paa Deres Hierte, saa skynder De Dem af alle Kræfter. Det lille Glimt, jeg faaer at see af Dem, inden De reiser til Deres Bestemmelse, glæder jeg mig usigelig til. Men desværre det bliver kun et Glimt. Lev imidlertid vel, og troe aldrig, at det er mueligt De kan blive forglemt af Deres Veninde

Marie Pram.

Olufsen til Pram*).

Edinburgh d. 28. Juni 1796.

Efter en gyselig lang Omrumpling paa Bakker og Sletter, Bjerger og Dale, paa Kandten og i Midten af Skotland kom jeg

¹⁾ St. Strandstræde 112. ²⁾ I 1797 boede Pram Frederiksberggade 220.

*) findes hos Øst 1835. Nr. 35. p. 273 ff.; Originalen har jeg ikke kunnet skaffe, men Øst synes intet at have udeladt.

hertil i Forgaars Aftes. Jeg fandt her blandt andet Din Kones og Dit Brev af 16. April. Noget behageligere kunde jeg ikke finde; jeg glemte *the Highland's* Fladbrød, ossianske Taager, Slud, Regn og Hagel, og den bandsatteste Kuld, jeg har udstaaet, siden jeg blev født. Du, som dreier Dig omkring i Cirklen af Venner eller dog Bekiendte, er vel ikke meget skikket til at tænke Dig ret levende den Skiebne, i mere end halvtredie Aar hver Dag at see lutter fremmede Væsner, at være ceremoniel og kold, enten sidde ledig i det eensomme Værelse, eller søge Selskab, hvor Ligegyldighed og Stivhed og Tilbageholdenhed er de fornemste Retter. At reise er et sandt Eremit Liv, især i Engelland. Nyheden selv taber sin Nyhed, naar et Par Aar ere omme. Dens Berusning er ønskelig, men forbigaaende. Man føler om-sider, at Verden er langt fra ikke saa varieret som man skulde troe; man opdager, at det er blot Farven, ikke Formen, der afviger; og naturligvis kiedes man tilsidst ved den bestandige Nødvendighed at opoffre Hiertet for en høist uvis Vinding for Forstanden. Du forstaaer mig. Jeg er træt, fordi jeg er mæt; jeg er keed af min Reisekuffert, det eneste Selskab jeg har, der er nogenlunde interessant. Den forsyner mig dog i det mindste med rene Skiorter, mit øvrige Selskab kun med Slidder Sladder. Du vil derfor let tænke Dig, hvor graadig mit nu gandske afvænte Hierte opslugede hvert Ord, hver Tanke, hver nær og fiern Idee, der kunde med mindste Rimelighed findes i disse kiære Breve fra mine kiereste Venner i det kiereste Land paa Jordkloden; og det saa meget meer, som jeg finder nu, at jeg har mistet i det ringeste to Breve fra samme Hænder. Siden jeg kom til Engelland, har jeg kun faaet et langt Brev efter Ildebranden, et meget kort et, jeg troer i November, og nu det sidste af 16. April.

Jeg vilde skrive til Frue Pram, men jeg veed ikke hendes Adresse, og derfor maatte jeg convolutere Brevet. Dette vilde paa de engelske Posthuse koste mig dobbelt Porto, og sligt er betænkeligt i vore fattige Tider.

Strax efter mit sidste Brev af 25. Marts, fik jeg pludselig det Indfald at reise til Skotland, og jeg reiste faae Dage efter.

Fra Edinburgh gik jeg til Glasgow, derfra til Stirling og Perth, giennem Hiertet af *the Highlands* over Fort Augustus til Inverness. Herfra langs med den østlige Kyst til Aberdeen, Dundee og tilbage til Edinburgh. Siden Du fortæller mig, at Du kiender skammelig lidt til Skotland, saa vil jeg i Korthed berette Dig noget af, hvad jeg veed mere. Den sydlige Deel af Landet til Dumbarton og Perth, samt den østlige fra Perth nogle Mile fra Kysten til *Murray firth* er fladt, eller har dog kun faae Bjerge. Alt dette hedder *the low countries*. Den sydlige Deel er formedelst Nærheden af Engelland veldyrket, skjøndt langtfra ikke saa vel, som endog maadelige Egne i Engelland. Glasgow og Paisley har mangfoldige Fabriker, ligesaa Edinburgh og Leith. Denne hele Strækning er i en blomstrende Tilstand. Den østlige flade Egn er mindre frugtbar, mindre veldyrket, og dens Byer ere kun maadelige. I *the low countries* tales engelsk, det er engelsk med skotsk Dialect, uforstaaeligt nok. — Den hele øvrige Deel af Skotland, nemlig den vestlige, det midterste og den hele nordlige Deel fra Inverness af, er det man kalder *the Highlands*. Det er Bierge tilhobe. Beboerne have en egen Dragt, som Du veed; de tale galisk eller ersisk, og forstaae ikke engelsk. — Skjøndt Synet af vilde og øde Bjergstrækninger er mig intet nyt, tilstaaer jeg dog, at de highlandske Egne frapperede mig. En mere forladt, øde, sørgelig Ørken har Naturen ikke: Der er Bierge paa Bierge, men det er ikke Helvetiens Alper, ikke Norges Fielde. De have al Fælheden af Vildheden, uden dens Sublime. Deres Former ere monotone og insipide, deres Høide ubetydelig; de ere begroede med vantrivende Lyng fra det øverste, lige ned i Dalen til den yderste Kant af Floderne. Ikke et Træ sees; ingen grønne Steder, kun nogle faa grønlige Pletter. Beboerne af dette forladte Land leve i en Tilstand, der synes et Extrem af Uselhed. Deres Huse skulde man holde for Kamshadalske Jurter. De bestaae af et Tørvedige arrangeret omtrent, til et Parallelogram. Paa dette lægges en halv Snees Rafter, og paa dem Tørv. Dette er Taget. Inden i er Huset afdeelt i Værelser med Diger, eller Gierder. Døren er som oftest flettet af Riis, Vinduet er et lille Hul med en Trælem.

Skorstenen er et Hul i Taget, Kakkellovn og Kiøkken to eller tre Stene midt i Stuen paa Jorden; Sengen en Straasæk, Bord er sielden. To eller tre vaklende Stole, en Gryde og en Brænde-
viinsflaske udgør alt Amøblementet. Dette er Vinterboligen. Om Sommeren leve de i Sætre, her kaldet *Sheals*, hvorhen de drive deres vansmægtende Quæg. Huset er altid fuldt af Røg. Indbyggerne leve af Fladbrød, Melk, Havrevælling og Ost. Men i disse tilsyneladende Elendighedens Pauluner lever en Race af Mennesker, der maaske er saa lykkelig, som Mennesker kunne være. De ere kiekke og haardføre; blive 90—100 Aar gamle, ere muntre og raske, synge idelig deres galiske Sange, og holde fast ved deres gamle Skikke. Jeg glemte ikke Ossian¹⁾ — men det bliver for vidtløftigt.

Jeg har ikke Tiid til en omstændelig Reisebeskrivelse, og mit Brev ikke Rum. Istedet for den Reise jeg har giort, vil jeg sige Dig noget om den, jeg har isinde at giøre. Jeg vil med det første Skib, som gaaer herfra til Hamborg, forlade Skotland; og gaae hiem. Saa behageligt denne Udsigt end er, har dog Tingene sine Vanskeligheder. Jeg har alle mulige Grunde til at troe, at jeg heri handler gandske overensstemmende med Directionens Idee, mens dens udtrykkelige Samtykke har jeg ikke. Kort før jeg reiste fra London forespurgte jeg mig, om jeg efter fuldendt Reise i Skotland skulde reise hiem. Brevet, eller maaskee Svaret, er forkommet. Jeg er derfor i Forlegenhed. Jeg har i Dag skrevet til Directionen og meldt, at jeg reiste hjem uden at kunne oppebie Ordre, af den Aarsag, at det vilde medtage fem eller sex Ugers Tid, og jeg er nu saa forreist, at jeg ikke har Penge nok til at ligge her saa længe for at vente paa et Svar, som jeg troer at vide i Forveien. — Jeg reiser alligevel hiem, fordi jeg er nødt dertil, men det er ilde at her skal være en Formalitets Feil, som maaskee kan blive mig ilde optagen. Skulde Du tale med Conferenceraad Colbiørnsen, saa vil Du maaskee forestille ham Sagens rette Sammenhæng tydeligere end jeg har

¹⁾ Som bekendt var det Olufsen, der under sit Ophold paa Falster henedte Blichers Opmærksomhed paa de Ossianske Sange og derved fremkaldte hans Oversættelse af dem (1807—9).

kunnet i mit Brev. Jeg kan ikke vente, at man vil give mig flere Penge. — Jeg tænker ikke man vil sende mig til Frankerig, i saa Fald er Veien fra Skotland til Hamborg og derfra til Frankerig den bedste jeg kunde vælge. — Jeg tænker ikke heller, at man vil jeg skal opholde mig i Skotland efter at jeg har be-seet hele Landet. — Kortelig, jeg tænker at jeg fuldkommen træffer Directionens Mening, i det jeg gaaer hiem. — Skriv mig til, hvad Du hører derom, til Altona, hvor Du maa bede Etats-raad Lawaetz beholde Brevet til jeg selv kommer.

Hvad Du skriver om at døe inden Høst er dumt Sludder. Du maae ikke døe, inden jeg kommer, da jeg har isinde at dræbe Dig med reisebeskrivende Snak. Jeg vil overalt ikke, at alle mine Venner skal benytte dem af min Fraværelse for at døe. De tre Aar har berøvet mig mange. Hornemann, Samsøe, Rothe, Huwald ere borte. Jeg kan snart som Ossian vandre *sad and forlorn for I have seen the tombs of all my friends*. Hils Din Kone paa det venskabeligste. Jeg er gandske henrykt ved Tanken om saasnart at see mit gode Fædreland igien. Man er hverken rigtig Patriot, eller Elsker, uden fraværende. Ven kan man være fraværende og nærværende, og saa er jeg Din
Olufsen.

Olufsen til Pram*).

d. 9. Juli i Hamborg (1796).

Har Du faaet mit Brev fra Edinburgh af 28. Juni? Svar mig derpaa saa snart muligt, ifald Du har faaet det, som jeg næsten tvivler paa. Jeg har i Engelland mistet mange Breve, og nogle af mine Venner have tabt en heel Deel ved at miste en Hoben Breve, som jeg har havt den Uleilighed at skrive, siden jeg kom til dette saakaldte lykkelige Land. —

Jeg er nu her; og Himlen maae vide om det er ret at jeg er her. Snarere end jeg ventede, og ønskede, fik jeg Skibsleilighed fra Leith til Hamb. og jeg kunde ikke falde paa at for-sømme den, da det var den eneste der maaskee vilde gives i et

*) findes hos Øst 1835. Nr. 36. p. 281 f.; Originalen har jeg ikke set, maaske har Øst udeladt noget.

Par Maaneder. Jeg benyttede mig derfor af den, og seilede. — Skriv mig til og lad mig vide, hvordan man optager dette Skridt. — Unter uns: *I dont care a farthing*. Men man kan sagtens lade som — etc.

Jeg er nu en fuldkommen Oeconom, og der er intet videre for mig at lære. Derfor maae jeg skynde mig hiem, inden Viisdommen uddunster. Saasnart jeg faaer Breve fra Kiøbenhavn, reiser jeg, der maa staae i disse Breve hvad der vil. Altsaa kan Du vente mig snart, og for at sige Dig det reent ud, jeg længes efter at sladdre med Dig, der ere faa Mennesker, der kunne sladdre saa godt sammen som Du og jeg. — Vi have forsømt megen Sladdren i de sidste tre Aar. Himlen veed, at jeg gierne havde givet visse Lærdes meget grundige Passiar bort for vores Pibe-Snak. — Apropos jeg har i Engelland glemmt at ryge Tobak. Du maae lære mig det paa nye — Du maae desuden lære mig meget mere — *thou wert my guide, philosopher and friend* — sagde Pope¹⁾ til Bolingbroke²⁾. NB. Jeg er Pope og Du Bolingbroke. Gid hint havde saa fuldt sin Rigtighed, som dette. — Siig Din Kone de forbindtligste og venskabeligste Ting Du kan hitte paa, og belav Dig snart paa at see et Menneske, der elsker og agter Eder begge.

Pram til Olufsen³⁾.

Broder.

Jeg har ikke Tid til at sige Dig meere end: Lev lykkelig. Held og Godt af alt Slags følge Dig paa Din Reise og hvor Du er. Om dette underrette Du mig.

Jeg sender Dig Jacobis Brev, det jeg endelig fik fra ham. Min Kone siger mig, at Du har skrevet hende til, at Du ikke vil have Priisskrivet trykt. Skee Din Villie.

Jeg veed ikke, om min Kone har skrevet, at man i Christiania har givet mig Prisen, den første nemlig, for Skrivtet om

¹⁾ Den bekendte engelske Digter Alexander Pope (f. 1688 † 1744). ²⁾ Henry St. John Viscount Bolingbroke (f. 1678 † 1751), bekendt engelsk Statsmand. ³⁾ Brevet, der som udateret er sat sidst, stammer vist fra 1794 eller 1795.

Høyskolen. Det burde hun, thi det er saa. Jeg troer jeg har denne Gang noget nær fortient den; men og at Verden er endnu for ung til at faae en fornuftig Høyskole, der da og iblandt al den øvrige Ufornuft maaskee kun slet kom til at passe.

Du skylder mig Svar paa et Brev. Jeg længes efter det, og er nær ved at blive jaloux paa min Kone, fordi hun faaer, jeg ikke.

Man tilgiver mig i Collegio ikke, at jeg understaaer mig at skaffe mig Udmærkelser for Kundskab. De dumme Hunde troe, at jeg er lærd, fordi jeg er lærdere end de, hvilket ikke siger meget; jeg er dog virkelig ikke lærdere, end at jeg jo ret godt kan paradere ved Siden af de andre Ignoranter; kun er jeg ikke, som de, Ignorant nok til at troe, jeg har slugt al muelig Viisdom. Derfor have de gjort mig den Ære at gjøre mig til Assistent hos den yngste Fuldmægtig ved Collegium, i Groves¹⁾ Comptoir, hvor jeg for 14 Aar siden blev Fuldmægtig, som jeg for 8 Aar siden holdt op at være. Grove, som var Consulatssecretaire i Marocco, kom hiem og blev Committeret i Collegio, og gaar nu i offentligt Ærende til Italien, hvorfra han kommer hiem og bliver en stor Mand. Jeg bliver Skriver i hans Comptoir under hans Fuldmægtig. — Hvad synes Du? og dog er dette bogstavelig sandt. Jeg vil man skal, da man kan, i det Sted gjøre mig til Committeret i Collegio; men jeg beder om intet, siden man afslog mig Consulatet i Marocco.

Lev Du lykkelig! o det er Du! o formaaer Din Bøn noget, saa — jeg forlanger ikke meer — skaf mig hos Himlen, at den gjør mig halv saa lykkelig. Pram.

¹⁾ Emanuel Rasmus Grove (f. 1756 † 1847) se forrige Bind S. 169, der 1788 var bleven Kommitteret i Kommercekollegiet, blev 1794 under Revolutionens blodigste Periode sendt som Generalkonsul til Paris (ikke Italien), hvor han bl. a. saa Robespierre blive ført til Retterstedet. 1797 indtraadte han atter i Kommercekollegiet, 1799 blev han adm. Direktør for Manufakturhandelen, 1800 blev han Medlem af den afrikanske Konsulatdirektion, men i 1804 tog han Afsked fra Kommercekollegiet, da ogsaa han følte sig tilsidesat her. Han døde som Konferensraad i en høj Alder (Jfr. Biogr. Lex.).

Ann. Det i Olufsens Brev af 24 Nov. 1793 (5te R. II, S. 207) anførte Citat stammer efter Meddelelse fra Professor, Dr. phil. E. Holm fra Baggensens Digt: Dannemarks Lovsang.

